

Milan Ževart

Pregled narodnoosvobodilne borbe v Šaleški dolini

Uvodne pripombe

Vsekakor bi bilo prav, če bi bilo pri obravnavanju razvoja NOB v Šaleški dolini na začetku orisano tudi obdobje stare Jugoslavije. Predvsem bi bilo treba podati zgodovino komunističnega gibanja v Šaleški dolini pred aprilom 1941. To gibanje je bilo edini neposredni izvor odpora proti okupatorju. Komunistična partija ima v času med obema vojnama v Šaleški dolini razmeroma bogato zgodovino. Obširneje bi bilo treba orisati položaj neposredno pred okupacijo. Okupacija ima svojo predzgodovino tudi v dejavnosti Kulturbunda, ki je bil aktiven v Šoštanj in Velenju. Člani KPS in SKOJ so že pred napadom na Jugoslavijo vodili ogorčeno borbo proti kulturbundovski peti koloni v okviru narodnoobrambnih akcij. Vendar doslej nisem utegnil zbrati zadosti gradiva za dovolj tehten prikaz položaja pred okupacijo in sem to za sedaj opustil.

NOB v Šaleški dolini ni bila izolirana. Razvoj v Šaleški dolini je tesno povezan z dogajanjem v ostali slovenski Štajerski in Sloveniji. Dejansko pomeni veliko težavo prav omejitvev na določeno področje. Partizansko gibanje je ustvarjalo nove politične enote in nova politična središča, ki so zajemala Šaleško dolino in sosednja področja. Zveze narodnoosvobodilnega gibanja so potekale na vse strani in tudi dogodki na bolj oddaljenih področjih so močno vplivali na Šaleško dolino. Vendar sem si prizadeval, da podam pregled NOB v določenem lokalnem okviru. Razumljivo je, da izraz Šaleška dolina ne obsega samo kotline, ampak tudi njej pripadajočo okolico. V bistvu je to ozemlje naslednjih predvojnih občin: Velenje, Škale, Št. Ilj, Šoštanj - mesto, Šoštanj-okolica, Topolšica. Okupator je te občine septembra 1941 združil v dve večji: Šoštanj in Velenje.

Zaradi omejenega lokalnega koncepta tudi nisem podajal »štajerskega« okvira pri posameznih obdobjih. Šele ko bo opravljeno pionirsko delo pri proučevanju NOB v Šaleški dolini, bo treba dogajanja na tem področju postaviti v širši okvir ter jih oceniti iz širših perspektiv. Le kjer je bilo nujno potrebno, sem omenjal dogodke izven Šaleške doline. V tem delu tudi nisem poudarjal in navajal nekaterih specifičnih pogojev za razvoj NOB na Štajerskem, ki so seveda tudi vplivali na razvoj NOB v Šaleški dolini.

Menim, da je proučevanje NOB v Šaleški dolini šele na začetni stopnji. Trdimo lahko, da še ni zaključeno delo pri zbiranju gradiva. Moje delo je le prvi poskus, podati pregled razvoja NOB v Šaleški dolini. Zaradi tega sem

snov porazdelil po letih in sem skušal ugotoviti kar največ datumov. Vendar sem se omejil pri navajanju in opisovanju dogodkov ter sem manj pomembne stvari navajal le tu in tam za ilustracijo.

Viri

Proučevanje NOB v Šaleški dolini je povezano z velikimi težavami, ker ni ohranjen arhiv niti ene okupatorske ali partizanske ustanove iz Šaleške doline. Skromni in redki fragmenti ter posamezni dokumenti, ki se nanašajo na Šaleško dolino, so raztreseni v arhivih številnih ustanov. Gradivo za zgodovino NOB v Šaleški dolini hranijo predvsem naslednje ustanove: arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani (ta ima vsekakor največ gradiva za vojaške akcije in operacije na področju Šaleške doline), arhiv Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru, oddelek NOB Mestnega muzeja v Celju, Muzej ljudske revolucije v Slovenjem Gradcu, zgodovinski arhiv pri CK ZKS. Posamezne fragmente hranijo še v drugih ustanovah.

Poleg arhivskega gradiva sem uporabljal tudi pričevanja in spomine ter izjave aktivistov, borcev in domačinov. Nekaj spominov, ki se nanašajo vsaj delno tudi na Šaleško dolino, je bilo že objavljenih, večino pa jih hranijo v rokopisih razne ustanove. Zlasti objavljeni spomini niso vedno čisti spomini, ker so pisci večkrat uporabljali tudi dokumentarno gradivo ter spomine in izjave drugih prič, četudi tega niso izrecno navedli. Številne podatke sem zbral na terenu. Teren še danes nudi številne možnosti kontrole podatkov iz dokumentov in pričevanj.

Memorialno gradivo sem uporabljal z vso potrebno previdnostjo. Praksa pa prisili tistega, ki se ukvarja z zgodovino NOB, da pred uporabo kritično preveri tudi podatke iz dokumentov. Zlasti v dokumentih okupatorskega izvora često naletimo na podatke, ki ne prenesejo kritične primerjave s pričevanji. Okupatorski dokumenti često govorijo o nasprotniku na podlagi pomanjkljivih in netočnih podatkov ter tendenciozno. Že zaradi svojega izvora so večkrat pomanjkljivi. Tudi partizanski dokument nas ne more vedno točno informirati, zlasti če je nastal daleč od kraja dogodka. Pričevanja sem kljub temu smatral za drugovrstne vire, vendar jih nisem podcenjeval. Pomen pričevanj je velik že zato, ker se med NOB dokumenti marsikdaj niso pisali ali pa so bili uničeni. Le pričevanja nam omogočajo točno rekonstrukcijo številnih dogodkov, za katere niso ohranjeni dokumenti ali pa so podatki v dokumentih pomanjkljivi ali celo netočni. Končno je treba poudariti, da je bila doba NOB tako veličastna in razgibana, da je pisani viri niso mogli v celoti zajeti in so se nekaterih procesov le generalno dotaknili. Pričevanja so mi večkrat omogočila dopolnitev in kontrolo skopih podatkov v dokumentih, nekateri dogodki pa so opisani izključno na podlagi pričevanj. Pri preverjanju podatkov, ki sem jih našel v dokumentih in memorialnem gradivu, sem uporabljal predvsem metodo primerjave pričevanj in dokumentov oziroma samih pričevanj. Tehnično ni bilo mogoče, da bi opozoril na vse ugotovljene netočnosti v posameznih dokumentih in pričevanjih.

Predvsem sem pri delu pogrešal statistično gradivo, ki bi mi omogočalo bolj kompleksno obravnavanje ter rekonstrukcijo in analizo globljih procesov v razvoju NOB. Arhivsko gradivo je tako skromno, da iz njega ni mogoče

izvleči raznih statističnih podatkov. Razni popisi po osvoboditvi pa so bili nesistematični in nepopolni. Tako so na primer statistike, ki so jih izdelali krajevni NOO za Komisijo za ugotavljanje zločinov okupatorja, in statistike o padlih borcih in žrtvah fašističnega terorja, ki so jih po osvoboditvi izdelale šole za svoje okoliše ter jih z izvlečki svojih kronik poslale omenjeni komisiji, izredno nepopolne in niso zajele vseh žrtev in so podatki v teh statistikah netočni (večino tega gradiva hrani arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani). Te statistike se bodo lahko delno uporabile šele, ko se bodo izbrali statistični podatki iz vsega ostalega gradiva iz časov NOB in tistega, ki je bilo zbrano in ki se bo še zbralo na terenu.

Na žalost je ohranjenega izredno malo gradiva za zgodovino razvoja KPS med vojno na terenu Šaleške doline. Prav tako malo je ohranjenega gradiva za razvoj ljudske oblasti in političnih organizacij. Tudi za leto 1944, ko je narodnoosvobodilno gibanje v Šaleški dolini doživelo višek in je tedaj nastalo dosti dokumentov v zvezi z delovanjem ljudske oblasti, je zelo malo ohranjenega. To pomanjkanje gradiva je tudi krivo, da je v tem pregledu razvoj političnih organizacij in ljudske oblasti vsekakor premalo upoštevan in bo izpopolnitev te vrzeli lahko šele rezultat nadaljnjega zbiranja in študija gradiva.

Leto 1941

10. aprila 1941 so nemške čete 49. korpusa, ki se je koncentriral v okolici Celovca, prodrle v Šaleško dolino. V Šaleško dolino so Nemci prišli v dveh kolonah, in sicer po cesti Slovenj Gradec—Velenje in po novo zgrajeni cesti Črna—Šoštanj.¹

Ob okupaciji je bilo v celicah KPS v Šaleški dolini okoli petintrideset komunistov. Zelo aktiven je bil od 1938. leta tudi SKOJ ter se je stalno širil krog simpatizerjev partije med mladino. V Šoštanju je bil mestni komite KPS, ki je vodil pred okupacijo partijsko delo v Šaleški dolini. Ob napadu na Jugoslavijo so tudi šaleški komunisti in člani SKOJ odšli v skupini kot prostovoljci v staro jugoslovansko armado. Skupina, ki je štela okoli štirinajst komunistov in članov SKOJ, se je prebijala preko Savinjske doline ter je med potjo zaplenila v Preboldu dvanajst francoskih pušk z municijo. Šaleški prostovoljci so se na svoji poti ustavili na Planini (Partizanski vrh) in se tam srečali s komunisti iz revirjev, ki so se umaknili tja, da bi se izognili aretacijam ob okupaciji. Na Planini so potem zbrani komunisti sklenili, naj se orožje, ki so ga prinesli šaleški komunisti, zakoplje, šaleški prostovoljci pa naj odidejo na svoje področje, ker je armada že razpadla. To orožje so potem ob začetku vstaje izkopali revirski prvoborci in se z njim oborožili.

Neposredno po okupaciji je bilo delo mestnega komiteja v Šoštanju zaradi novega položaja, aretacij in izseljevanja delno ohromljeno. Vendar je tudi v Šaleški dolini jedro komunistov začelo pripravljati upor. Predvsem so komunisti že v prevratnih dneh zbirali orožje, ki so ga odvrgli pripadniki stare jugoslovanske armade. Oto Mader iz Škal je zbral več pušk z municijo, jih shranil v bencinski sod, tega pa zakopal. Nekaj orožja so zbrali tudi drugi. Na večer pred 1. majem 1941 so komunisti organizirali zažiganje kresov.

¹ Kronika župnišča v Zavodnjah; dr. Metod Mikuž: Pregled razvoja NOB v Sloveniji, Beograd 1956, str. 44-45; Martin Bauer: Unterm Edelweiss in Jugoslawien.

V Gaberkah so postavili tudi mlaj z rdečo proletarsko zastavo. Partija se je borila proti nemški propagandi. Partijci so tudi po okupaciji vzdrževali zvezo s Savinjsko in Mislinjsko dolino. Direktive višjih partijskih forumov so prinesle jasno orientacijo in poživile priprave za vstajo.²

V noči med 6. in 7. julijem je bila izvedena v Šaleški dolini prva akcija. Na vseh kašiputih so bili nemški napisi premazani ali uničeni in obnovljeni slovenski napisi. Po zidovih so bila napisana gesla: »Dol s Hitlerjem! Živela svobodna Slovenija! Živela Rusija!« itd. Narisani so bili številni znaki srpa in kladiva. K tej napisni akciji so komunisti pritegnili tudi mladince, ki še niso bili člani SKOJ. Ta akcija je bila izvedena po nalogu Pokrajinskega komiteja iz Maribora vzdolž vse doline ob istem času, ko je potekala podobna akcija v Savinjski dolini, v Mislinjski dolini, v Rušah in drugje. Nemci so reagirali hitro in ostro. Osumljence so aretirali orožniki iz Šoštanja in Velenja. Popoldne 7. julija pa je varnostna policija s sodelovanjem orožniških postaj izvedla obsežne aretacije.³ Z aretacijami so nadaljevali v naslednjih dneh.⁴

Že pred akcijo so bili vsi člani KPJ in SKOJ ter simpatizerji partije opozorjeni nanjo. Istočasno je bilo le-tem sporočeno, naj se takoj po akciji umaknejo v gozdove. Hitri nemški ukrepi pa so mnoge prehiteli, marsikdo se tudi ni mogel takoj odločiti. V partizane so odšli Tone Ulrih, Franc Polh, Božo Mravljak, Franc Soklič ter Jože Venišnik. V ilegalo so se unaknili med drugimi tudi Oto Mader, Edo Martinšek ter Alojzij Stropnik z ženo. Nekateri člani KPS in SKOJ ter simpatizerji partije so ostali doma, a so se tudi takoj vključili v narodnoosvobodilno gibanje in od vsega začetka sodelovali s partizani. Več članov KPS in SKOJ iz Šaleške doline se je takoj 1941. leta vključilo v NOB v drugih krajih.⁵ Po napisni akciji se je torej 7. julija formirala prva partizanska skupina v Šaleški dolini. Sredi avgusta je ta skupina izkopala bencinski sod s puškami; do tedaj so bili prvoborci oboroženi le s pištolami in bombami. Okoli 15. avgusta je šaleška skupina dobila iz Šoštanja sporočilo, da jo iščejo trije španski borci, ki so prišli na šaleški teren. To so bili: Miha Pintar, Drago Mlakar in Franc Drobnič. V koncentracijskem taborišču v Franciji so se izdali za državljane NDH in so bili nato poslani na delo v Nemčijo, od koder so pobegnili. Drago Mlakar je bil pred odhodom v Španijo član partijske organizacije v Šoštanju ter je 15. avgusta 1941 poslal Miho Pintarja-Toleda, ki ga ljudje v Šoštanju niso poznali, h Gizeli Natek in tako

² Izjava Olge Vrabič v arhivu Centralnega komiteja ZKS (navajam: ACK ZKS); odstavek o delovanju komunistov od okupacije do 6. julija 1941 sem napisal na podlagi izjav prvoborcev iz Šaleške doline Franca Polha in Antona Ulriha. Poleg teh izjav pa sem uporabljal še druga pričevanja, ki jih hrani občinski odbor ZB NOV Šoštanj. Večino teh izjav je zbral Avgust Rozman. Vendar še nisem mogel ugotoviti točno, kdaj je bila vzpostavljena zveza s Pokrajinskim komitejem KPS v Mariboru in kdo je prinesel v Šaleško dolino prva navodila.

³ Poročilo varnostne službe v Celju komandantu varnostne policije in varnostne službe za Sp. Štajersko Ottu Lurkerju, Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani (navajam AIZDG), Stane Terčak: Med Mrzlico in Dobrovljami, Celje 1955, str. 72 do 74; Razvoj in borba delavskega razreda v Šaleški dolini, Velenjski rudar, št. 9, od 3/7 1954; izjava Franca Polha-Izaka, rokopis v arhivu Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru (navajam: AMNOM).

⁴ V arhivih nisem našel seznama aretirancev. Na podlagi podatkov, ki so bili zbrani na terenu, lahko trdimo, da je bilo po napisni akciji v Šaleški dolini aretiranih najmanj šestdeset ljudi; predvsem so aretacije prizadele mladino.

⁵ Izjavi Polha in Ulriha, AMNOM; popisno gradivo Občinskega odbora ZB NOV Šoštanj.

skušal najti zvezo s šaleškimi partizani. Natekova je sporočila prihod španskih borcev Faniki Stropnik in le-ta jih je povezala s partizansko skupino; ki se je tedaj zadrževala pretežno v gozdu Ležnu. Pred vključitvijo v šaleško partizansko skupino so se španski borci zadrževali nekaj dni pri kmetu Turinku na Paških vrhovih. Že med člani prve skupine je bil španski borec tudi Božo Mravljak iz Šoštanja, kapetan španske republikanske armade. V drugi polovici avgusta je tako šaleška skupina štela že devet mož. Na teren šaleške skupine je prišel kot politični aktivist še Franc Farčnik-Kristuš.⁶

Ena izmed prvih akcij šaleške skupine je bil napad na okupatorskega župana občine Škale. Likvidacija župana ni uspela, pač pa so mu požgali domačijo. Ta akcija, ki je bila še v avgustu, je že močno preplašila okupatorske funkcionarje in pristaše okupatorja. Po tej akciji je šaleška skupina postavila zasedo ob cesti Velenje—Celje v Socki. Partizani so zvedeli, da se bo pripeljal po tej cesti neki višji nemški funkcionar. Ta višji nemški funkcionar pa ni bil nihče drug kot nemški notranji minister dr. Frick, ki je zadnje dni avgusta 1941 potoval po okupirani Štajerski. Frick se je iz Slovenje Gradca pripeljal v Velenje. Iz Velenja pa ni krenil naravnost v Celje, ampak je spotoma obiskal še Dobrno ter tako obšel partizansko zasedo v soteski Socki. Iz zasede se je skupina umaknila v Št. Janž pri Velenju in se ustavila pri nekem hmeljskem prekupčevalcu, ki jih je izdal, gospodinja pa jih je zadrževala do kosila. Ob trinajsti uri so bili šaleški partizani na seniku že obkoljeni in v ognju. Vendar so se vsi prebili. To je bil prvi ognjeni krst šaleške skupine. Vse to se je zgodilo konec avgusta. Kmalu po teh dogodkih pa je skupina dobila iz Maribora navodilo, naj se vključi v Pohorsko četo. Sporočeno je tudi bilo, da se bodo s pohorskimi partizani sestali pri razglednem stolpu na Rogli. Še pred odhodom na Pohorje je odšel Franc Drobnič, ki je bil bolehen, v Šmartno ob Paki in je bil tam izdan ter je bil nato 17. novembra 1941 ustreljen kot talec. Drago Mlakar pa je na pohodu skupine v Zavodnje dobil hude žulje in gnojni prisad. V Zavodnje je krenila šaleška skupina, ker je dobila sporočilo, da so tam skrite bombe, a so bili le stari možnarji. Prvo pomoč je nudil Mlakarju dr. Medic iz Šoštanja. Mlakarja so nato prenesli v Škalske Cirkovce, kjer je medicinec Polh zgradil pri svojem po pol bratu zemljanko ter se je v njej že leta 1941 zdravilo nekaj partizanov. Polh je ostal v Cirkovcah in zdravil Mlakarja ter obenem vzdrževal zveze. Na Pohorje pa so odšli le štirje, ker je tudi Božo Mravljak ostal z določenimi nalogami na terenu. Šaleški borci so se priključili Pohorski četi, ki je tedaj taborila pod Roglo, verjetno štiri dni pred uspešno borbo dveh vodov Pohorske čete z nemško vojaško posadko na Klopnem vrhu, ki je bila 17. septembra. Tako so se šaleški borci že udeležili borbe na Klopnem vrhu. V tej borbi je padel samo en partizan in to je bil Franc Soklič-Brko iz šaleške skupine. Že pred borbo na Klopnem vrhu je bil član šaleške skupine Miha Pintar ob reorganizaciji Pohorske čete imenovan za komandirja Pohorske čete.⁷

⁶ Izjavi Polha in Ulriha; izjavi Gizele Natek in Fanike Stropnik; Bili smo v Španiji, Ljubljana 1958, str. 422, 427 in 428 do 429; F. Filipič: Pohorski bataljon, Maribor 1952, str. 28; življenjepis narodnega heroja Mihe Pintarja-Toleda, rokopis v AMNOM.

⁷ Izjavi Polha in Ulriha; poročilo PK KPS za Štajersko, Zbornik VI/1, dokument št. 34; Marburger Zeitung, 30. in 31. 8. 1941; M. Ževart: Že septembra 1941 so Nemci bežali na Pohorju, Večer 17. 9. 1960.

Po bitki na Klopnem vrhu ter obkolitvi in poskusu požiga koč na Pesku dne 18. septembra se je Pohorska četa premaknila preko Mislinjske doline v Šaleško dolino in se je v zadnjih desetih dneh septembra zadrževala na šaleško-mislinjskem področju.⁸ 20. septembra so partizani minirali železniški most v Penku pri Šoštanju. Poročilo PK KPS za Štajersko je to akcijo pripisalo Pohorski četi.⁹ Vendar so to akcijo izvedli savinjski partizani.¹⁰ Pohorska četa pa se je zadrževala po odhodu s Pohorja največ v okolici Plešivca in Graške gore. Od tod je četa izvršila nekaj premikov. Tako je četa krenila v Pesje in obkolila hišo izdajalca in nemčurskega podjetnika Detička. Iz Pesjega je četa odšla v Št. Janž, da bi kaznovala izdajalca, ki je izdal šaleške partizane konec avgusta. Uspela ni niti likvidacija Detička niti izdajalca iz Št. Janža, ki je pravi čas pobegnil. Četa je krenila iz Št. Janža v Lokovico, od tod pa preko Škal na Graško goro.¹¹

V začetku oktobra sta krenili Savinjska in Revirska četa iz taborišča pri Dobrovljah proti Šaleški dolini.¹² Dogovorjeno je bilo, da bodo našli zvezo s Pohorsko četo v Penku pri Šoštanju. Tone Ulrih in še neki partizan Pohorske čete sta jih čakala. Našli so se na podlagi dogovorjenega znaka s posnemanjem sovjega skovikanja. Ulrih je nato vodil obe četi na hrib Grmado nad Plešivcem. Tako je prišlo v začetku oktobra na Grmadi do združitve treh štajerskih partizanskih čet in formiran je bil Prvi štajerski bataljon.¹³

Po združitvi je bil dokončno izdelan načrt za napad na Šoštanj. S pomočjo terenskih delavcev so bili zbrani vsi potrebni podatki. Pred napadom se je bataljon premaknil v gozd Ležen in od tam v noči med 7. in 8. oktobrom izvedel napad. Pred napadom je bilo v bataljonu po izjavah nekaterih preživelih borcev nekaj manj kot petdeset mož, po izjavah drugih pa nekaj nad petdeset. Trinajst partizanov, ki so bili člani Prvega štajerskega bataljona pred napadom na Šoštanj, je preživel NOB. Bataljon je bil oborožen s tremi puškomitraljezi, ki jih je prinesla Pohorska četa in so jih nato porazdelili po četah. Borci so bili oboroženi s puškami in ročnimi bombami. Bataljon je razpolagal tudi z eksplozivom. Nemci so imeli v Šoštanju močno orožniško posadko ter en vod Wehrmannschafta, ki pa ni bil koncentriran. V mestu je bilo tudi večje število oboroženih hitlerjancev in okupatorskih funkcionarjev ter obratna straža tovarne usnja. Močna orožniška postojanka je bila v sosednjem Velenju in tam je bila tudi obratna straža rudnika lignita. Upoštevati je bilo vsekakor še orožniško postajo v Šmartnem ob Paki.

Pred samim napadom so bile postavljene tri zasede. Prihod morebitne nemške pomoči iz Velenja naj bi preprečila zaseda v Družmirju (cesta Velenje—Šoštanj). Na cesti proti Savinjski dolini je bila postavljena zaseda pri Penku, ki je obenem morala minirati cestni most preko Pake v Penku. Končno je bila postavljena še zaseda pred stanovanjsko kolonijo Vošnjakovih uslužbencev. Ta zaseda je obenem pazila na progo Velenje—Šoštanj. Pred napadom so partizani pretrgali telefonske napeljave. Po razstrelitvi mostu

⁸ Izjava Ulriha; Filipič, n. d., str. 12, 13; Življenjepis Toleda.

⁹ Zbornik VI/1, dok. št. 34.

¹⁰ Izjava Ulrih Ele-Atene, AMNOM; Ludvik Zupanc-Ivo: V Savinjski dolini se je pričelo, Savinjski vestnik št. 34, 27. 8. 1954.

¹¹ Izjava Ulriha.

¹² Mikuž, n. d., str. 145.

¹³ Izjava Ulriha; Zbornik VI/1, pripombe k dok. št. 126.

Hrib Grmada nad Plešivcem pri Velenju, kjer so se v začetku oktobra 1941 Pohorska, Revirska in Savinjska četa zbrale v Štajerski bataljon

v Penku — to je bil znak za napad — je preostali del bataljona vdrl v mesto. Napad se je pričel 7. oktobra ob 23. uri. Ena skupina napadalcev je blokirala s puškomitraljezom orožniško posadko. Partizani so mesto povsem obvladali ter zažgali veliko žago ter skladišče lesa, ki je bilo last okupatorskega župana. Po mestu so partizani iskali okupatorske veljake in izdajalce, prepevali slovenske borbene pesmi in izvedli sedem rekvizicij. Pač pa partizani niso mogli kaznovati okupatorskih funkcionarjev, ki so imeli ta večer sestanek v bivšem sokolskem domu in so se po pričetku streljanja umaknili. Z zvonjenjem je bil dan znak za odhod na zborna mesto in od tod je bataljon krenil proti Lepi njivi. Nemci so 8. oktobra brezuspešno zasledovali bataljon s silami orožništva, policije in Wehrmannschafta.

Po napadu so Nemci sporočili, da so imeli enega mrtvega in dva ranjena. Partizani niso imeli nobenih izgub.¹⁴

¹⁴ O napadu na Šoštanj sem našel dva nemška dokumenta; poročilo Standarte Celje — zahod, z dne 10. 10. 1941, Zbornik VI/1, dok. št. 166 in poročilo varnostne policije z dne 15. 11. 1941, AIZGD. Prvo poročilo omenja, da so bili ranjeni trije vojaki, drugo pa poroča o enem mrtvem in dveh ranjenih. Iz tega dokumenta je razvidno tudi, da žrtve niso bili vojaki, ampak vermani in okupatorjevi pristaši. V obeh dokumentih so Nemci ocenili število napadalcev na šestdeset. Drugo poročilo navaja, da je bil napad izveden iz smeri Topolšice, kar ni bilo res. To poročilo tudi trdi, da imajo partizani sedež na Uršlji gori. To je tudi povsem netočen podatek. Zanimivo pa je, da tudi poročilo PK KPS za Štajersko omenja,

Napad na Šoštanj je bil prvi napad na mesto v Sloveniji. Ta napad je bil sijajno pripravljen in izveden ter ga lahko ocenjujemo kot pravo vojaško dejanje in obenem kot klasičen primer partizanske taktike. Nemce je napad povsem presenetil in niso nudili nobenega organiziranega odpora. Dejansko so Nemci izgubili glavo in niso niti poskušali posredovati iz drugih bližnjih postojank ter so partizanske zasede ostale brez dela. V letu 1941 seveda napad ni mogel imeti trajnejših vojaških posledic. Je pa bil kljub temu zelo važen! Predvsem je okreplil moralo Slovencev v Šaleški dolini in temeljito preplašil okupatorski aparat ter okupatorjeve pomožake na tem področju. Napad na Šoštanj so govorice povzdignile in v domišljiji ljudi so bili gozdovi polni partizanov. Napad je odmeval po vsej okupirani Štajerski in je okreplil duha aktivistom v krajih, kjer je okupator prizadejal osvobodilnemu gibanju že hude udarce.¹⁵ Glas o tem dejanju je prodril celo do slovenskih pregnancev v Srbiji.¹⁶ Napad je okreplil samozavest sodelavcev OF in samih borcev I. štajerskega bataljona. Okrepljeno voljo do odpora po napadu na Šoštanj so skušali Nemci omajati s tem, da so iz mariborskih zaporov privedli v Šoštanj deset talcev in jih 10. oktobra ustrelili.¹⁷

Po napadu na Šoštanj je bataljon odšel s področja Šaleške doline, izvršil več akcij v Savinjski dolini in bojeval veliko bitko pri cerkvi na Čreti, nato pa krenil na izredno težaven brežiški pohod. V Šaleški dolini ni bilo več partizanskih enot, na terenu sta ostala le dva aktivista.¹⁸

V prvem razdobju uporniškega gibanja je bila v Šaleški dolini že tudi razmeroma široko razpredena organizacija zaupnikov, podpornikov in simpatizerjev narodnoosvobodilnega gibanja. V tem omrežju podpornikov in aktivistov na terenu so bili v začetku predvsem tisti, ki so že pred vojno imeli zveze s partijo. Natančna rekonstrukcija uporniških oporišč in zvez danes še ni mogoča. Predvsem je prva partizanska skupina imela številne pomočnike v sami dolini (Šoštanj, Pesje, Preloge, Družmirje, rudnik Velenje). Mreža

da se je Pohorska četa umaknila s Pohorja pod Urško goro, kar tudi ni povsem točno (Zbornik VI/1, dok. št. 54). Iz partizanske strani je ohranjen komunique poveljstva slovenskih narodnoosvobodilnih čet z dne 24. 10. 1941 o napadu na Šoštanj, Lož in Bezuljak (Zbornik VI/1, dok. št. 54). V tem dokumentu je netočen podatek o požaru in občinski stavbi. V spominih in literaturi je že razmeroma veliko napisanega o napadu na Šoštanj. V teh opisih so tudi nekatere napake. Zanimivo je, da nekateri trdijo, da je že pred napadom na Šoštanj prevzel vodstvo Prvega štajerskega bataljona Stane Rozman. Vendar je Stane Rozman prevzel vodstvo bataljona šele v Savinjski dolini. Napad na Šoštanj je vodil Jože Letonja-Kmet. Pri pripravah za napad na Šoštanj je bila zelo aktivna mreža zaupnikov in ko so sledile napadu aretacije, so se nekateri začasno celo umaknili v ilegalo.

Naj navedemo nekaj glavne memoarske in druge literature o napadu na Šoštanj: Boris Čizmek-Bor: Med prvimi partizani na Štajerskem, Spomini na partizanska leta II.; Ludvik Zupanc-Ivo: S komandantom Stanetom nad Šoštanj, Večer 21. 7. 1953; Radko Polič: Stanetova grupa na Štajerskem, Borec 1949, št. 3; Stane Terčak: Prvi štajerski bataljon v letu 1941, Celjski zbornik 1951, str. 131 do 138; Filipič, n. d., str. 13; Mikuž, n. d., str. 145 do 146; Janez Kramar-Stane Skrabar: Zarišča osvobodilne borbe na Štajerskem, Tovariš 1954, št. 16; Tone Ferenc: Wehrmannschaft v boju proti narodnoosvobodilni vojski na Štajerskem, Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, II, Ljubljana 1958, str. 88; Rokopisni izjavi Ulriha in Polha.

¹⁵ Izjave mariborskih aktivistov iz leta 1941, rokopisi v AMNOM.

¹⁶ Izjave Milice Ostrovske, rokopis v AMNOM.

¹⁷ Zbornik VI/1 dok. št. 168.

¹⁸ Spomini Ulriha in Polha in druge izjave, AMNOM.

Bekanntmachung

Am 7. Oktober 1941 wurde die Stadt Schönstein von einer kommunistischen Bande angegriffen und dabei Gewalttaten verübt.

Am 10. Oktober 1941 wurden folgende kommunistische Gewaltverbrecher in Schönstein erschossen:

Abdo Hossain, geb. 29. XII. 1913, Schmied, wohnhaft in Schönstein,
Franz Hossain, geb. 18. IX. 1921, ohne Beruf, wohnhaft in Pragerhof Nr. 33,
Max Bergler, geb. 12. IX. 1917, Hilfsarbeiter, wohnhaft in Pragerhof Nr. 33,
Johannes Amel, geb. 17. IX. 1913, Steinmetz, wohnhaft in Krotendorf Str. 39 bei Pöthen,
Abdo Zoromian, geb. 8. V. 1921, Steinbau, wohnhaft in Sakowatz Nr. 61 bei Lavenau i. d. Böhme,
Franz Konec, geb. 3. IV. 1905, Hilfsarbeiter, wohnhaft in Trifal Nr. 481,
Dusan Plöcker, geb. 2. XII. 1918, Textilarbeiter, wohnhaft in Schönstein,
Franz Hlajek, geb. 6. V. 1921, Kaufmann, wohnhaft in Pragerhof Nr. 12,
Fritz Novek, geb. 21. VII. 1908, Elektrowerker, wohnhaft in Oberstein Nr. 12,
Marburg an der Draa,
Josef Petric, geb. 3. XII. 1924, Arbeiter, wohnhaft in Trifal, Loke Nr. 157.

Marburg an der Draa, den 10. Oktober 1941.

Der Chef der Zivilverwaltung
in der Untersteiermark

Razglas

Das 7. Oktober 1941 je komunistična sodrga napadla mesto Schönstein in izvršila zločina.

Das 10. Oktobra 1941 so bili slednji komunistični zločinci v Schönsteinu ustreljeni:

Abdo Hossain, roj. 29. XII. 1913, kovač, biva v Schönsteinu,
Franz Hossain, roj. 18. IX. 1921, brez poklica, stanuje v Pragerhof št. 33,
Max Bergler, roj. 12. IX. 1917, pomožni delavec, stanuje v Pragerhof št. 33,
Johannes Amel, roj. 17. IX. 1913, dijak, stanuje v Krotendorf št. 39 pri Pöthen,
Abdo Zoromian, roj. 8. V. 1921, dijak, stanuje v Sakowatz št. 61 pri Lavenau i. d. Böhme,
Franz Konec, roj. 3. IV. 1905, pomožni delavec, stanuje v Trifal št. 481,
Dusan Plöcker, roj. 2. XII. 1918, tekstilni delavec, biva v Schönsteinu,
Franz Hlajek, roj. 6. V. 1921, pisar, stanuje v Pragerhof št. 12,
Fritz Novek, roj. 21. VII. 1908, elektrovarnik, stanuje v Oberstein št. 12, Marburg an der Draa,
Josef Petric, roj. 3. XII. 1924, delavec, stanuje v Trifal, Loke št. 157.

Marburg an der Draa, den 10. Oktober 1941.

Der Chef der Zivilverwaltung
in der Untersteiermark

Razglas o ustrelitvi talcev v Soštanju 10. oktobra 1941

aktivnih sodelavcev in podpornikov partizanov se je kmalu razširila na vse okoliške vasi. Že pred vojno so bile pomembne partijske postojanke okoli gozda Ležna (Gaberke, Škale). Podporniki in zaupniki pa so bili tudi na Ravnah, v Plešivcu, Topolšici, Šaleku, Podgorju itd. Tudi v Št. Ilju so bili prvi tajni sestanki že avgusta 1941. leta. Delovale so tri skupine, ki so bile povezane preko rudarja Ivana Oštirja v Kavčah s podporniki pri rudniku. Lahko trdimo, da so bila v vseh krajih vzpostavljena oporišča in mreža sodelavcev je bila razpredena po vsej dolini in okolici.¹⁹ Ni še bilo mogoče ugotoviti, ali so v tem obdobju v Šaleški dolini ustanavljali tudi odbore OF. Verjetno pa je, da OF odbori niso obstajali v okviru strogo konspirativne mreže.

Že aretacije po prvi napisni akciji so zožile krog sodelavcev. Izdaje pa so pripomogle, da je okupator zadal v zadnjih mesecih 1941. leta osvobodilnemu gibanju hude udarce. Vdori v odporiško mrežo v Šaleški dolini so bili v zvezi tudi z izdajstvi na drugih področjih. Tako je izdajstvo kurirke Sonje Omanove iz Maribora 3. novembra povzročilo padec ene najpomembnejših postojank pri Dežmanu v Družmirju. Omanova je izdala tudi še nekatere druge v Šaleški dolini.²⁰ Prav preko Dežmana je potekala zveza s Pokrajinskim komi-

¹⁹ Spomini Ulriha in Polha; izjave Matevža Podvinška, Jožefe Markus, Martina Polha, Milke Skornšek, Gizele Natek, Fanike Stropnik, Pavle Stropnik, Štefke Bršek, Marije Ulrih itd., gradivo Občinskega ljudskega odbora ZB NOV Soštanj in ANMOM; kronika šolskega okoliša Št. Ilj, na podlagi izjav napisala Slava Kralj.

²⁰ Izjava Polha; izjava Martina Polha in druge.

tejem KPS in vojaškim komitejem v Mariboru. Ko so se šaleški borci vrnili z brežiškega pohoda, te postojanke ni bilo več. Po vrnitvi Prvega štajerskega bataljona v Savinjsko dolino se je Nemcem predal bivši partizan Ernest Divjak in njegovo izdajstvo se je občutilo tudi na področju Šaleške doline.²¹ Po brežiškem pohodu je dezertiral Venišnik. Gestapo pa je izvršila aretacije še na podlagi gradiva, ki ga je dobila po drugih poteh. 23. septembra je bil ustreljen prvi talec Šaleške doline Vincenc Špegel (instalater iz Pesjega). 15. novembra pa sta bila ustreljena gostilničar Jožef Dežman iz Družmirja in delavec Justin Bolha. 27. decembra je bil ustreljen čevljar Ivan Pirečnik iz Šoštanja.²² Tako so pričele padati prve žrtve.

Po vrnitvi z brežiškega pohoda v Savinjsko dolino se je Štajerski bataljon porazdelil na posamezne skupine, ki so se odpravile na prezimovališča na svoje sektorje. Tako sta se ob koncu leta 1941 vrnili v Šaleško dolino Tone Ulrich in Franc Polh, ki sta imela v hudi zimi 1941/1942 glavno oporišče pri Martinu Polhu v Cirkovcah. Preko Šaleške doline je šla tedaj tudi skupina z Mihom Pintarjem-Toledom, ki je krenila na Pohorje. To skupino so skušali Nemci v Šaleški dolini zaradi izdajstva uničiti, a jim ni uspelo. Pohorski partizani so takoj kaznovali izdajalca. V Šaleški dolini sta bila torej ob koncu leta dva partizana in še ilegalec Oto Mader-Ris iz Škal. Franca Farčnika, ki je bil neposredno pred vojno član okrožnega komiteja KPS za revirje, so Nemci ujeli konec leta 1941, po do sedaj zbranih podatkih nekje v Šentflorijanskem grabnu. Farčnika so Nemci mučili v taborišču Borl in ga potem ustrelili. S Šaleško dolino je bila povezana tudi zelo pomembna skupina, ki je prezimovala na Paških vrhovih pri Kmetu Turinku in sta jo vodila Jože in Ladislav Letonja.

Po napadu na Šoštanj v Šaleški dolini v letu 1941 ni bilo več pomembnejših akcij. Omenimo naj le še miniranje železniškega mostu nad železniško postajo v Paki dne 1. decembra. To akcijo je izvršila terenska trojka iz Mislinja.²³

Zaključki:

1. Tudi v Šaleški dolini so komunisti po okupaciji pričeli s pripravami za vstajo. Mejnik je napisna akcija v noči med 6. in 7. julijem 1941. V tej akciji še ni počil prvi strel, a je pomenila odkrito napoved borbe proti okupatorju. Po tej akciji se je formirala prva partizanska skupina Šaleške doline. Odhod v ilegalo po tej akciji ni v celoti uspel.

2. Po prvi akciji se je v Šaleški dolini razpredla razmeroma močna zaupniška in podporniška mreža. Vendar je ostalo gibanje v okviru zaupniškega sistema.

3. Na terenu Šaleške doline je bila izvršena koncentracija štajerskih partizanov. O koncentraciji okupator ni izvedel ničesar, prav tako ne za priprave za napad na Šoštanj. Ne Pohorska četa in ne kasneje Prvi štajerski bataljon nista izvedla pred napadom nobene preskrbovalne akcije. Ohranitev

²¹ Terčak, n. d., str. 100—101.

²² Izjavi Polha in Ulriha; Zbornik VI/1 dok. št. 163, 193, 218.

²³ Izjavi Polha in Ulriha; Terčak: Pohod Prvega štajerskega bataljona na Kozjansko, Prezimovališča, Savinjski vestnik 1954, št. 28; podatki o Farčniku v ACKZKS; Kronika občine Mislinje, rokopis v Muzeju ljudske revolucije Slovenj Gradec (navajam: MLRSG).

konspiracije in dejstvo, da je teren prehranil za tiste čase veliko enoto, zgovorno pričata, da je bila Šaleška dolina že 1941. leta močno uporniško središče, mreža podpornikov in sodelavcev partizanov pa številna.

4. V Šaleški dolini je bila izvedena z napadom na Šoštanj ena izmed pomembnejših partizanskih akcij v letu 1941 v Sloveniji.

5. V Šaleški dolini je prišlo do vdora v odporniško organizacijo nekaj kasneje kot v drugih uporniških področjih Štajerske (če izvzamemo aretacije po prvi akciji). Vendar je okupator tudi v Šaleški dolini prizadejal že v prvem letu hude udarce osvobodilnemu gibanju, zlasti še po odhodu bataljona.

6. Lahko zapišemo, da je bila na področju Šaleške doline v Cirkovcah urejena prva skromna partizanska bolnišnica na Štajerskem.

Leto 1942

Že v začetku leta 1942 je terenska organizacija v Šaleški dolini utrpela nove hude izgube. Orožniška postaja iz Šoštanja je poročala, da so bili 16. januarja aretirani štirje »komunistični zločinci«, 22. januarja 1942 pa sedem. 25. januarja je bil aretiran rudar Ludvik Friškovec iz Raven, 1. februarja 1942 pa so Nemci zopet aretirali sedem ljudi.²⁴ Vse te aretacije so bile izvedene v okolici Šoštanja. Aretacije pa so kmalu zajele celotno področje doline in okolice. Gestapo je žel velike uspehe in je razbil velik del podporniške mreže, ki je bila vzpostavljena že leta 1941. Razbite so bile vse tri skupine v Št. Ilju. Valentin Tratnik je ušel policiji po rovu boksita v Ložnici, aretirani Avgust Lešnik pa je privedel gestapovce v Št. Ilj, češ da jim bo pokazal skrivališče orožja, a jim je hotel le pobegniti ter je bil pri poskusu pobega ustreljen.²⁵ Že prej je padla važna postojanka pri Ivanu Oštirju v Kavčah. Aretirani so bili sodelavci pri rudniku. Velik del podpornikov v Škalah, Plešivcu, v Pesjem, pri rudniku, Prelogah, Ravnah, Topolšici in Gaberkah je padel v prvi polovici leta v roke gestapovcem. Aretacije so se kmalu pokazale v številu ustreljenih talcev iz Šaleške doline. Januarja in februarja sta bila ustreljena dva talca. Marca zopet dva, aprila dvanajst, maja štirje. Mesec junij pa je zahteval največ žrtev. 8. junija je bilo ustreljenih devetnajst talcev iz Šaleške doline, 23. junija pa osem. V mesecu juniju so torej Nemci ustrelili sedemindvajset talcev iz Šaleške doline. Julija meseca so Nemci ustrelili štirinajst talcev. Naslednje mesece so padale nove žrtve. Aretacije so sledile druga drugi. Aretirane so bile vse družine talcev in partizanov. Najobsežnejše aretacije so bile v začetku junija, ko je bilo v Šaleški dolini aretiranih preko sto ljudi.²⁶

V pogojih tega izrednega terorja in drugih okupatorjevih ukrepov se je razvijala NOB v letu 1942. V začetku leta 1942 sta delovala na področju

²⁴ Poročila v AIZDG.

²⁵ Kronika za šolsko območje Št. Ilj; izjava Valentina Tratnika, AMNOM; Situacijska poročila orožniškega okrožja Celje, AIZDG; kronika okupacijskih let za Šoštanj, Bele vode in Št. Florijan, napisala med okupacijo Milica Trobej, prepis v AMNOM.

²⁶ Kronika za šolsko območje Št. Ilj; izvirniki razglasov šefa civilne uprave za Sp. Štajersko in generallajtnanta Rösenerja o ustrelitvi talcev, AMNOM; izjave, ki sta jih nabrala na terenu Jože Ulrih in Avgust Rozman, popisno gradivo ZB NOV Šoštanj.

Šaleške doline borca Prvega štajerskega bataljona Franc Polh in Tone Ulrih, ki sta odhajala ponoči iz svojega oporišča v Cirkovcah na teren in obiskovala posamezne zaupnike ter podpornike. Sestanki so bili predvsem v Gaberkah pri Šoštanju, pa tudi v Topolšici in na Ravnah. Partijski sestanki so bili verjetno v Gaberkah.²⁷ Pa tudi skupina pri Turinku, pri kateri je bil Jože Letonja-Kmet, ki je bila najmočnejša skupina Prvega štajerskega bataljona na terenu, je imela zvezo s Šoštanjem in okolico. Povezava med Cirkovcami in skupino pri Turinku je potekala preko Škal.²⁸ Tako so se proti pomladi 1942 pričele priprave za nov polet osvobodilnega gibanja. Težišče osvobodilnega gibanja je bilo v prvih mesecih leta 1942 vsekakor v okolici Šoštanja (Gaberke, Ravne itd.). V prvih dveh mesecih, ko je še naprej trajala izredno ostra zima, so se partizani omejevali predvsem na politično delo in tedaj ni bilo mogoče misliti na izvedbo večjih akcij.²⁹ Nemci pa so ta čas napeli vse sile, da bi dokončno uničili odporniško gibanje. V Šoštanju je že bila policijska postojanka. Januarja 1942 se omenja v Šoštanju policijska rezervna četa »Wien«. Zaključile so se priprave za intenzivnejšo uporabo vermanov proti partizanom. Nemci so v tem času pošiljali v okolico že tudi raztrgance, ki so se pri kmetih izdajali za partizane, a so bili v službi gestapa. Predvsem pa so mnogo ljudi aretirali. V veljavi je bila najstrožja policijska ura, in sicer od septembra do aprila od 21. do 5. ure, v poletnih mesecih pa od 22. do 4. ure. Policijska ura kljub intervencijam šoštanjskega župana, ki je hotel doseči, da bi potniki iz Šoštanja še lahko uporabljali zadnji vlak, ki je prišel iz Celja v Šoštanj ob 22. uri, ter intervencijam velenjskega župana in uprave rudnika lignita, ni bila omiljena.³⁰

Prva pomembnejša partizanska akcija v letu 1942 je bilo vsekakor uničenje naprav rudnika boksita v Ložnici. Ta akcija je bila izvedena v noči med 28. in 29. marcem. Partizani so najprej vdrli v upravno barako, ki je bila dolga 25 m, ter jo zažgali z vsem inventarjem. Nato so zažgali manjšo barako, v kateri je bil kompresor. Tudi kompresor je bil uničen. Nemci so ocenili škodo na 25.000 RM. To akcijo je po vsej verjetnosti izvedla skupina, ki jo je vodil Ladislav Letonja-Mirko. To partizansko skupino so ljudje tedaj imenovali kar Šentandraška četa. Ta četa je akcijo opravila s sodelovanjem nekaterih terenskih podpornikov. V svojem poročilu so Nemci trdili, da so se partizani umaknili po akciji proti Št. Andražu. Nemce je uničenje rudniških naprav zelo prizadelo in navajajo, da je bilo zaradi akcij v Ložnici in Rogatcu ustreljenih deset talcev. Ti talci so bili ustreljeni 30. marca 1942. leta.³¹

27. marca je štab Prvega štajerskega bataljona izdal ukaz o koncentraciji trboveljske, savinjske in pohorske skupine ter skupin, ki bi bile še na terenu.³² Na zbirališče je odšla skupina, ki je prezimovala pri Turinku. Toledo se je na poti s Pohorja ustavil v Šaleški dolini in z njim je na zbirališče odšel

²⁷ Izjavi Ulriha in Polha.

²⁸ Terčak: Prezimovališča, Savinjski vestnik 1954 št. 28; izjavi Polha in Ulriha.

²⁹ Izjavi Polha in Ulriha.

³⁰ Na podlagi dokumentov v AIZDG, 246/3; Terčak: Med Mrzlico in Dobrovljami, str. 112.

³¹ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe Steindlu z dne 31. 5. 1942, AIZDG; kronika za šolski okoliš Št. Ilj; Izvirnik razglasa o streljanju talcev dne 30. marca 1942, AMNOM. V Zborniku dokumentov VI/2 je ta razglas izpuščen; izjava Ignaca Vranjeka iz Ložnice pri Velenju.

³² Zbornik VI/2, dok. št. 55.

Franc Polh-Izak. Tone Ulrih-Kristl pa je ostal kot politični delavec na terenu. Na koncentracijo tudi ni odšel Oto Mader. Izak je ostal po koncentraciji v bataljonu ter je bil 18. maja imenovan za sekretarja bataljonske partijske organizacije. Toledo pa se je po akciji Prvega štajerskega bataljona v revirjih vrnil s še nekaterimi borci na teren Šaleške doline. S Toledom so v prvi polovici maja prišli: Tine Borišek-Pardelan, Adam Dušak-Pupče, partizan Jaka iz revirjev, Marjan Rot-Petja, Vili Reberšek-Rado in Farčnik-Buč. Ko je prišla Toledova skupina na teren Šaleške doline, so se ji kmalu priključili novi borci iz Šaleške doline, in sicer Edo Martinšek, ki se je že leta 1941 umaknil v ilegalo, Stanislav Tomic-Blisk iz Pesjega ter Ivan Vajthauzer-Volko iz Pesjega. Le malo zatem se je šaleški skupini priključil še Franc Podvinšek-Bruno iz Gaberk. Prav tako se je partizanski skupini priključil politični aktivist Kristl. Po do sedaj veljavnem mnenju naj bi bila Toledova skupina druga četa Prvega štajerskega bataljona, vendar pa temeljitejši pretres dokumentov štaba Prvega štajerskega bataljona, ki so jih Nemci zaplenili 18. julija 1942 pri napadu na taborišče Prvega štajerskega bataljona in ki so se ohranili v nemškem prevodu, pokaže, da druga četa ni bila šaleška četa, četudi eno izmed poročil Prvega štajerskega bataljona povsem jasno pravi, da druga četa operira »ob Paki in v Šaleški dolini«. Tudi poročilo 2. čete, ki obravnava akcije te čete od 23. maja do 4. junija 1942, navaja akcije v Šaleški dolini. Prav poročilo 2. čete nam takoj pove, da 2. četa ni bila šaleška, ker sploh ne omenja borb šaleške skupine med 1. in 3. junijem ter smrti komandirja Toleda. Iz ohranjenih dokumentov Prvega štajerskega bataljona je razvidno, da ta štab šaleške skupine ni imel za posebno četo, ki bi imela svojo številko. 5. maja 1942. leta je imenoval štab Prvega štajerskega bataljona dotedanjega komisarja 2. čete Buča za komisarja enote »B«. Po tem imenovanju je Buč krenil s Toledom v Šaleško dolino. Šaleška skupina s komandirjem Toledom in komisarjem Bučem je torej bila posebna skupina »B« Prvega štajerskega bataljona. Poleg skupine »B« se omenja 5. maja tudi skupina »C«. Druga četa I. štajerskega bataljona pa je bila po ponovni dekoncentraciji bataljona v začetku maja Savinjska četa. Za komandirja je bil imenovan 5. maja 1942 Ladislav Letonja-Mirko, za komisarja pa Ivan Kolšak-Bosanac. Ta Mirkova četa je izvedla akcije tudi na šaleškem področju in s to četo se je povezala tudi Toledova šaleška skupina. Po poročilu 2. čete Prvega štajerskega bataljona je prvi vod te čete zažgal v Šoštanju vagon vojaškega materiala in potrgal z razglasnih desk nemške letake in nalepil partizanske. Nemci pa so poročali, da je bila v noči 27. maja 1942 odtrgana občinska deska v St. Andražu in da so bili nalepljeni komunistični letaki. Vse te akcije je torej prvi vod 2. čete izvršil konec maja. V istem času pa so partizani večkrat napadli železniško progo ter telefonske napeljave ob progi med Šoštanjem in Šmartnim ob Paki. Zažgano je bilo železniško skladišče, dvakrat je bil pretrgan telefonski vod.³³ 29. maja pa je bila eno minuto pred prihodom prazne garniture potniškega vlaka razrušena proga pred Šoštanjem. Vse te akcije je izvedla 2. četa. Večje število akcij so tedaj partizani izvršili tudi v Skornem. Že 12. aprila je prišlo do spopada med policijo in partizani v tem kraju. 7. maja

³³ Izjavi Polha in Ulriha; Filipič, n. d. str. 28–29; Zbornik VI/3, dok. št. 6, 8, 25, neobjavljeni dokumenti štaba Prvega štajerskega bataljona so ohranjeni v nemškem prevodu v AMNOM in AIZDG; Janez Kramar: Pripombe k Spominom na partizanska leta III, str. 278, Spomini na partizanska leta III.

so partizani obstreljevali policijsko zavetišče v Skornem. 8. maja pa so se nemški vojaki ponovno spopadli s partizani v tem kraju. 15. maja je prišlo po nemškem poročilu do spopada s partizani 3 km vzhodno od Šoštanja. V tem boju je po nemških podatkih padel en partizan. Omeniti še moramo, da je bil 15. maja v Škalah ustreljen partizanski aktivist Oto Mader-Ris, ki je že od leta 1941 aktivno sodeloval v borbi proti okupatorju.³⁴

V prvih dneh junija so se naglo vrstili dogodki, ki so šaleški skupini prizadeli hude udarce. 30. maja se je šaleška skupina zadrževala v okolici Šoštanja. 1. junija je skupino izdal posestnik Laznik iz Raven, ki je partizane opazil v svojem gozdu. Policija in orožništvo iz Šoštanja sta takoj formirala večjo udarno skupino, ki je uro in pol po prijavi bila že pri Lazniku (ob 19. uri). Nemci so napadli v treh skupinah in so skušali partizanom preprečiti umik. Partizani so se zadrževali ob tabornem ognju in so bili prav v trenutku, ko so se bližali Nemci, brez straže. Pri ognju je bilo tedaj devet partizanov (Toledo, Buč, Pardelan, Blisk, Kristl — tedaj Petek — dalje Edo, Jaka, Volko in Bruno). Ko so Nemci udarili, je pri ognju obležal smrtno zadet Stanislav Tomic-Blisk, Buč in Pardelan pa sta bila ranjena. Razen Bliska se je vsem partizanom kljub iznenadenju posrečilo umakniti. Čas, ko so Nemci preiskovali padlega partizana, je izkoristil komandir Toledo, ki se je priplazil v bližino Nemcev in vrgel med nje bombo. Dva policista sta bila hudo ranjena. Eden od njiju (policijski narednik) je na poti v bolnišnico umrl. Kljub temu, da so Nemci opazili v taborišču le štiri partizane, so se po spopadu umaknili v Šoštanj in niso zasledovali partizanov, ker je bilo to po njihovem mnenju zaradi hribovitega področja, zasedenega s partizani, prenevarno. Nemce je vsekakor zmedel nenadni Toledov napad. Če upoštevamo veliko nemško premoč in nepričakovan napad, se je ta borba za partizane še kar srečno iztekla, verjetno tudi zaradi prevelike opreznosti Nemcev.³⁵

Po spopadu v Ravnah so se partizani pričeli zbirati pri Antonu Mlinarju, ker je bila tam določena javka. Mlinarjevi so že slutili nevarnost in so prosili partizane, naj se umaknejo v bližnjo hosto, kamor jim bodo prinesli hrano. Dva partizana pa sta vendar ostala na Mlinarjevem skednju. 2. junija (še ponoči) so prišli v Ravne gestapovci ter motorizirano orožništvo in so obkolili Mlinarjevo hišo ter Antona Mlinarja, ki je bil komunist že v stari Jugoslaviji, v bližini hiše ustrelili ter ga zavlekli na rob hoste in odšli. Mlinar je hotel Nemcem pobegniti, a mu ni uspelo. Vendar pa Nemci pri preiskavi niso odkrili dveh partizanov na skednju. Partizani so se preko dneva zadrževali še v hosti poleg Mlinarja in sprva niti niso vedeli, da je bil Mlinar ustreljen. Partizane je padec Bliska in Mlinarja zelo prizadel. Prav tedaj so Nemci izvajali obsežne aretacije in je bil položaj težaven. Skupina je zato sprejela sklep, da se z ranjencema umakne preko doline pod Goro Oljko ter se tam poveže z Mirkovo četo. V noči med 2. in 3. junijem je skupina krenila preko doline. Pri Falkovem križu v Družmirju je naletela na patroljo Mirkove čete, v kateri sta bila tudi partizana, ki ju je bil poslal Toledo, da bi poiskala

³⁴ Situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje.

Oto Mader je pred svojo smrtjo napisal novembra 1941 daljši sestavek: Zakaj sem postal komunist ali namen mojega življenja. Spis je zakopal na njivi posestnika Arliča v Škalah pri Velenju. Ta spis so po vojni našli.

³⁵ Izjava Ulriha; Zbornik VI/3, dok. št. 139; izjavi Pardelana in Petka (Kristla) o borbi na Ravnah štabu Prvega štajerskega bataljona, nemški prevodi v AMNOM.

Komunizem 1947

Zakaj sem postal Komunist
ali
Namen moje življenjske
poti

Alko hovan na gornjo vprašanje
bolj sistemsko odgovoriti mi
je potrebno, da opsem svoji živ-
ljenjski odločitvi. Poglejmo kaj je
to obliko mojega življenja je
ale politično pravičnega in ma-
terialnega brejn obliko, vsa
ni vada, ker vsi, kar je bilo
kraj, v mojih oblikah, leht in
vse, ki je ferus, ker pravičnega
... to je hudi, redno, vse, vsa
... v materialnem, to politično
... to hudi, obliko, pravičnega, pravičnega

zvezo s Savinjsko četo. Pri nočnem srečanju je prišlo pri Falkovem križu v neposredni bližini Šoštanja pri nenadnem srečanju zaradi nesporazuma do spopada med Toledovo skupino in patruljo. Toledova skupina se je umaknila z dvema novima ranjencema. Ranjena sta bila partizan Jaka in Toledo. Po tem nesrečnem dogodku so Jaka z razdrobljenim kolenom spravili na Bazovičerjev skedenj, z njim je ostal Toledo. Ranjenega Buča in Pardelana pa so spravili preko doline v Lokovico. Tema dvema ranjencema je bil dodeljen partizan Volko. Zjutraj se je hotel Toledo z Jakom umakniti na varnejše mesto. Ob osmi uri je neki kolesar opazil Toleda z ranjencem in to takoj naznanil policiji v Šoštanj. Nemci so tako lahko Toledu presekali pot in mu onemogočili umik. Toledo je sprejel borbo in padel, ponovno ranjeni partizan Jaka pa je 4. julija umrl v Celju. Nemcem ni hotel točno povedati niti kdo je in od kod je.³⁶ Tako je padel komandir šaleške skupine, narodni heroj Miha Pintar-Toledo. Zastopnik poveljnika redarstvene policije je na seji nemških funkcionarjev 15. junija poročal, da so organi redarstvene policije ustrelili »voditelja štajerskih partizanov, ki je imel vzdevek Toledo«.³⁷ Dopoldne 3. junija so Nemci, ki so preiskovali teren, naleteli na partizane še v gozdiču pri Prelogah (Enclov vrh). Partizan Edo Martinšek, ki so mu Nemci prejšnji dan aretirali družino, se ni hotel umakniti. Po nemškem poročilu se je razvila borba, ki je trajala do poznih popoldanskih ur, kar pa skoraj niverjetno. V tej borbi je padel partizan Martinšek, ki mu je ročna bomba tako razmesarila obraz, da ga Nemci niso mogli identificirati. Partizana Pupče in Kristl, ki sta tudi bila na Enclovem vrhu, sta se umaknila in sta potem našla zvezo z Mirkovo četo. Partizan Vajthauzer, ki je bil dodeljen ranjenima Buču in Pardelanu, se je odcepil od čete in so ga Nemci ujeli ter ga 23. junija kot talca ustrelili.³⁸ Tako je šaleška skupina v treh dneh utrpela hude izgube in je bila praktično razbita. Prav v tem času so Nemci izvedli tudi obsežne aretacije in junija ustrelili številne talce iz Šaleške doline.³⁹

Ko je bil štab Prvega štajerskega bataljona obveščen o teh dogodkih, se je odločil, da bo poslal na šaleško področje nove partizane. 28. junija je bil z odredbo štaba imenovan za komandirja nove čete vodnik iz prve čete Franc Zalaznik-Leon, za komisarja pa Dominik Hribar-Oskar. Partizan Franc Pintarič-Švaba je že za 26. junij 1942 zabeležil v svojem dnevniku, da je bilo sedem borcev odposlanih v Šaleško dolino. Borce, ki so bili določeni za Šaleško dolino, sta spremljala na poti na šaleški teren bataljonski sekretar Franc Polh-Izak in namestnik komandanta bataljona Alojzij Vresk. Z Leonom so konec junija prispeli v Šaleško dolino: Dominik Hribar-Oskar, Mirko Drnov-

³⁶ Poročilo varnostne policije in varnostne službe Celje z dne 4. 6. 1942, AMNOM; izjava Ulriha; Filipič, n. d., str. 30—31; izjavi partizanov Pardelana in Petka.

Zanimivo je, da so preživeli člani Šaleške čete in drugi izjavljali po vojni popolnoma enako o smrti komandirja Šaleške čete Mihe Pintarja-Toleda. Dejansko je že med vojno nastala neke vrste legenda o poslednji borbi Toleda. Na podlagi te legende in izjav je opisana smrt Toleda v njegovem življenjepisu in v literaturi (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, Beograd 1957, str. 623; Filipič, n. d., str. 31. Na podlagi poročila varnostne policije iz Celja, ki je bilo odkrito leta 1957, ter na podlagi priloženih fotografij in preiskav na terenu je bilo mogoče dognati dejanski potek poslednje Toledove borbe.

³⁷ Zbornik VI/3, dok. št. 147.

³⁸ Izjava Ulriha; poročilo varnostne policije Celje z dne 4. 6. 1942.

³⁹ Izvirniki razglasov o streljanju talcev, AMNOM.

Fotografija člana KPJ od 1935, narodnega heroja Mihe Pintarja-Toleda, ki so ga Nemci slikali po smrti

šek-Boj, ki je bil imenovan za vodnika v novi četi, Franc Hudomal-Milorad, Karel Dolinšek-Čiko, Ivan Okrogar-Ferdo, Anton Žmavc-Janko, Anton Kramar-Aleks, Florijan Srečnik-Srečko in Ivan Petelinkar-Blaže. Skupno je torej odšlo deset borcev, Pintarič pa jih omenja le sedem. Leonova skupina je odšla iz taborišča bataljona mimo Šmartnega ob Paki ter se je ustavila v Št. Andražu. V Št. Andražu so v bunkerju, ki ga je oskrbovala Ančka Kotnik, obiskali ranjenega Buča in Pardelana. Buč je zapustil bunker in odšel s skupino. Skupina je nato odšla iz Št. Andraža preko Šaleške doline in v Cirkovcah dobila zvezo s šaleško skupino. Na sektorju Plešivca je bil nato sklican zbor vseh partizanov šaleške skupine in teh, ki so prišli z Leonom, in tedaj je bila dejansko ustanovljena Šaleška četa. Izak in Lojze Vresk sta se vrnila v bataljon; s seboj sta vzela dva borca iz šaleške skupine — Rudija Arama in Jožeta Rogelška-Zvoneta in morda še enega.⁴⁰

Še pred prihodom te okrepiteve iz Prvega štajerskega bataljona je prišlo v Šaleški dolini do zelo pomembnega dotoka novih sil v partizane. Značilno za to mobilizacijo je predvsem to, da so odšle v gozd cele družine. Tedaj so odšli v partizane: Jože Urisek z ženo, Jože Tekavc z ženo, sinom in hčerko, Ana Poprask s hčerkama, Jože Rogelšek, brata Karl in Milan Šoln, Rudi Aram in Jože Pusovnik. Že malo prej je odšel v partizane Franc Podvinšek. Junija je odšla v partizane tudi njegova žena. Vsi ti novi partizani so bili doma ali iz Šoštanja ali iz šoštanjske okolice. V času te mobilizacije so še potekale aretacije v Šaleški dolini ter je odhod celih družin vsekakor povezan s temi aretacijami. Gestapovci so 12. junija med drugim aretirali

⁴⁰ Dokumenti štaba Prvega štajerskega bataljona v AMNOM; Zbornik VI/3, dok. št. 66; Franc Zalaznik-Leon: Na Pohorju, Spomini na partizanska leta III, str. 88; obširnejši spomini Zalaznika v rokopisu so shranjeni v AMNOM; izjava Polha; gradivo o Prvem pohorskem bataljonu v AMNOM.

tudi Valterja Muhovca iz Topolšice. Muhovec je hotel gestapovcem pobegniti, a je padel, zadet v trebuh. Nemci so ga odpeljali v bolnišnico in ga potem kot talca ustrelili. Iz Št. Andraža so se priključili šaleški skupini Ančka Kotnik s sinom ter Stanka Kranjc. Iz tega kraja je odšlo še več drugih v partizane, ker je tudi v Št. Andražu prišlo do vdora in številnih aretacij. Odhod novih sil v partizane se je pričel 12. junija in je bil kmalu po tem datumu zaključen.⁴¹ Na štabni seji nemških funkcionarjev je 15. junija komandant varnostne policije in varnostne službe Lurker poročal o tej mobilizaciji in zanimivo je, da je močno pretiraval, ko je dejal: »12. junija 1942 je v okolici Šoštanja sto petdeset mož dobilo od vodstva upornikov mobilizacijska povelja. Sto petdeset mož je sledilo temu ukazu in odšlo k banditom.« Lurker je še omenil, da se lahko pričakuje, da bo odšlo v partizane še nadaljnjih sto petdeset oseb.⁴² To pretiravanje na štabni seji priča, da je Nemce mobilizacija v Šaleški dolini zelo razburila.

Novi borci v Šaleški dolini so odšli v partizane v zelo težavnih pogojih. Šaleška četa je predtem pretrpela hude udarce in je novodošle vodil prve dni pravzaprav sam Kristl. Nemški teror je dosegel višek. V gozd so prišle celotne družine in je nastopil predvsem problem orožja. Med nove partizane se je vrnil tudi izdajalec Toter iz Šoštanja, ki se je že po enem tednu vrnil k Nemcem in kmalu povzročil nove žrtve.⁴³ Vsi partizani, ki so odšli iz Šaleške doline v gozd junija 1942, so razen Pusovnika padli v NOB. Prvi je padel Jože Tekavc. Bil je izdan in ga je 19. junija ustrelila nemška zaseda v Zavodnjah. Julija sta padli še dve ženi. Po mobilizaciji je bilo zaradi pomanjkanja orožja sklenjeno, da se žene začasno umaknejo h kmetom v Bele vode. Bile so v zelo težavnem položaju. Marija Tekavc in Marija Podvinšek sta se nekaj časa zadrževali v Št. Vidu in v Sp. Razborju. Od tod sta se umaknili v Ravne, kjer sta bili izdani in 24. julija na zverinski način ubiti.⁴⁴

Vendar sta mobilizacija junija 1942 in prihod novih borcev z Zalaznikom ponovno okrepila partizansko gibanje v Šaleški dolini. Šaleška četa do vključitve v Prvi pohorski bataljon ni izvajala večjih akcij. Četa ni imela stalnih zvez in ni dobivala navodil niti gradiva za politično delo na terenu. Zaradi težavnega položaja po številnih aretacijah se je morala previdno premikati. Omejevala se je predvsem na preskrbovalne akcije pri okupatorjevih pristaših, preganjala izdajalce in nemške funkcionarje ter tudi kaznovala nekaj izdajalcev. Operirala je predvsem na desni strani Pake (Škale, Plešivec, Čirkovce, Konovo, Ravne, Zavodnje, Bele vode, Št. Vid). Četa se je zadrževala tudi na Paškem Kozjaku in v okolici Dobrne. Vendar so se partizani v tej dobi javljali tudi na levem bregu Pake. Četa je imela tudi manjše spopade z Nemci. Po vsaki akciji se je naglo premaknila na nov teren. Po akcijah v Šaleški dolini se je navadno začasno premaknila na Mislinjsko področje. Zaradi takega manevriranja do odhoda na Pohorje oziroma do vključitve v

⁴¹ Izjava Ulriha; situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje, kronika za Šoštanj, Št. Florijan, Bele vode; šolska kronika za osnovno šolo v Št. Andražu (napisana po osvoboditvi); rokopisni spomini Zalaznika: Filipič, n. d., Pohorski bataljon str. 32; izjava Jožeta Menharta iz Topolšice.

⁴² Zbornik VI/3, dok. št. 147.

⁴³ Izjava Ulriha.

⁴⁴ Situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje; Filipič, n. d., str. 68.

Posadka vermanov v Velenju poleti 1942

Pohorski bataljon ni imela izgub.⁴⁵ Orožniško okrožje Celje pa omenja, da je prišlo 23. julija 1942 do borbe v Ravnah pri Šoštanju. V tej borbi sta padla dva Nemca. Ni se še dalo ugotoviti, s katerimi partizani so se Nemci spopadli v Ravnah. Morda je bila to patrulja Šaleške čete.⁴⁶

Šaleška četa, ki je delovala na šaleškem terenu v težavnem času in ni imela zvez, ni mogla bistveno vplivati na spremembo politične situacije in tako tudi po mobilizaciji junija meseca v letu 1942 ni bilo več priliva novih borcev iz Šaleške doline. Po juniju 1942 se na terenu ni širilo podporniško omrežje in tudi niso nastajali odbori OF. Vendar so tudi skromnejše akcije Šaleške čete vzdrževale odporiški duh med prebivalstvom in onemogočale okupatorju pomiritev terena. Predvsem pa so njene akcije vzbujale velik strah pri okupatorjevih pristaših, izdajalcih ter okupatorskih funkcionarjih. Že 6. julija je poročal župan iz Velenja v Celje, da je zaradi partizanskih akcij v Ravnah, Plešivcu itd., preplašenost postala vsesplošna. Velenjskemu županu je 6. julija posebna deputacija okupatorjevih pristašev predložila listo vseh tistih, ki so se čutili ogrožene in so se hoteli sami braniti, ker varnostni organi niso mogli uspešno zatreti partizanov. Župan je s sodelovanjem orožništva organiziral

⁴⁵ Zalaznik, spomini; situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje, obrazložitve na razglasih o streljanju talcev za leto 1942.

⁴⁶ Dokument v AIZDG; spomini Zalaznika.

samopomoč. Iz Celja je bila ta organizacija samopomoči takoj dovoljena. Velenjski župan je poleg tega za zavarovanje ogroženih področij nujno zahteval še stalno posadko Wehrmannschafta v Velenju.⁴⁷ Vse to nazorno prikazuje položaj okupatorja v Šaleški dolini sredi leta 1942, ki je bil kljub policiji in gestapovski postojanki v Šoštanju ter organizaciji Wehrmannschafta in deželne straže takšen, da sta Nemce in njihove pomagače prevzemala negotovost in strah.

Konec avgusta se je prebila na Štajersko II. grupa odredov. Šaleška četa se je tedaj zadrževala na mislinjskem področju Pohorja. Pri kmetu Lahovniku v Šmiklavžu pri Slovenjem Gradcu je Šaleška četa vzpostavila zvezo s Kranjčevim bataljonom II. grupe odredov, ki se je preko Koroške prebil na Štajersko. Proti Kranjčevemu bataljonu so Nemci 2. septembra izvedli z drugim bataljonom petega policijskega polka neuspešno akcijo na Smrekovcu. Po nekaterih podatkih naj bi se našli borci Šaleške čete in Kranjčevega bataljona že septembra na Veliki Kopi. Vendar pa lahko na podlagi preiskave skromnih virov, ki so ohranjeni, trdimo, da je vsekakor bolj verjetno, da se je Šaleška četa vključila v Pohorski bataljon šele 6. oktobra in je do tega dne samostojno operirala. Šaleška četa je šela pred združitvijo s Kranjčevim bataljonom šestindvajset borcev in bork. Že pred vključitvijo Šaleške čete v Pohorski bataljon so se Kranjčevemu bataljonu priključile štiri borke iz Šaleške doline, ki so se po mobilizaciji meseca junija same skrivale, ker v Šaleški četi ni bilo orožja in potem niso našle zveze (Pepca Urisek-Zmija, Ana Poprask-Micka, Ana Poprask-Volga in Pepca Tekavec-Pepca).⁴⁸

V začetku meseca septembra so bili sklicani vsi štajerski partizani na Dobrovlje. Na zbirališče je odšel tudi Kranjčev bataljon. Na poti pa se je verjetno ta skupina pri Št. Vidu zapletla v borbo z Nemci in ni prišla na Dobrovlje. Po izjavah domačinov s terena, naj bi Nemci imeli v borbi pri Št. Vidu več mrtvih. Za 5. september 1942 je poročal komandant varnostne policije in varnostne službe Steindlu, da so vermani v borbi na področju Belih vod (pri Smrekovcu) ubili pet članov partizanske skupine, ki je prišla

⁴⁷ Poročilo velenjskega župana Dorfmeistru, AIZDG.

⁴⁸ Kronika občine Podgorje; spomini Zalaznika; Filipič n. d. str. 57, 61; Gradivo o Prvem pohorskem bataljonu v AMNOM. Pomemben vir za zgodovino Šaleške doline je tudi dnevnik, ki ga je pisal borec Šaleške čete Anton Kramar-Aleks iz Rečice, ki je prispel v Šaleško dolino z Leonom. Ta dnevnik je pomemben vir za zgodovino Prvega pohorskega bataljona. Dnevnik je ohranjen le v nemškem prevodu in je šele v zadnjem času dognal F. Filipič, da je pisec Anton Kramar-Aleks. Prevod dnevnika hrani AIZDG. Dnevnik člana Kranjčevega in Pohorskega bataljona. Pisec dnevnika je bil verjetno Zdravko Cebular.

V sestavu Šaleške čete pred vključitvijo v Prvi pohorski bataljon so bili naslednji borci: Jože Urisek-Trpin, Dominik Hribar-Oskar, Adam Dušak-Pupče, Florijan Srečnik-Srečko, Marjan Rot-Petja, Tine Borišek-Pardelan, Franc Hudomal-Milorad, Ančka Kotnik-Vejica, Vanek Kotnik-Pašo, Slavka Kranjc-Marja, Franc Podvinšek-Bruno, Ivan Petelinkar-Blaže, Bogdan Vašl-Grohar, Karel Dolinšek-Čiko, Ivan Okrogar-Ferdo, Mirko Drnovšek-Boj, Karel Soln-Nace, Milan Soln-Petruška, Jože Tekavec-Pumi, Anton Žmavec-Janko, Anton Kramar-Aleks, Franc Zalaznik-Leon, Tone Ulrih-Kristl, Jože Pusovnik-Volan, Vili Reberšek-Rado. V Šaleški četi je bil vodnik tudi Slavko Brunšek-Zagloba, ki je bil kasneje kot borec prvega Pohorskega bataljona v Št. Andražu zajet ter je postal izdajalec. V Pohorski bataljon se od Šaleške čete nista vključila Petja in Rado, ki sta že pred vključitvijo v bataljon odšla na teren Savinjske doline. Član čete Kristl je bil obenem politični delavec na terenu. Od članov Šaleške čete so NOB preživeli Leon, Kristl, Volan in Rado.

s Kranjskega. Tudi na razglasu o ustrelitvi talcev z dne 2. oktobra 1942 je omenjeno, da je bilo ustreljenih pet neznanih partizanov pri Smrekovcu.⁴⁹

Na Dobrovljah je bila izvedena reorganizacija štajerskih partizanov, ki so bili razdeljeni na štiri bataljone. Šaleška četa je bila vključena v Pohorski bataljon oziroma odred. V Šaleški dolini po izvršeni reorganizaciji ni bilo več partizanske enote, ki bi bila vezana predvsem na šaleško področje. A že na Dolenjskem je 4. aprila 1942 Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet določilo operativno področje Pohorskega odreda in v to področje vključilo tudi šaleški teren.⁵⁰ Vendar Pohorski bataljon ni izvedel pomembnejših akcij na Šaleškem področju, četudi so se borci Pohorskega bataljona pojavljali tudi na tem področju.⁵¹ Med 3. in 4. decembrom je bil v akciji v Josipdolu pri Ribnici ranjen komisar II. grupe odredov Dušan Kveder-Tomaž. Kvedra so odnesli s Pohorja preko Mislinjske doline v Škalske Cirkovce v Izakov bunker. Z njim je prišla borka Pohorskega bataljona Milka Kerin. V Cirkovcah je zdravil Kvedra Izak, ki je prišel z Borisom Čizmekom-Borom s Koroškega. Po razbitju Savinjskega bataljona 7. novembra se je namreč trinajst štajerskih partizanov tega bataljona premaknilo na Koroško. Izak, ki je bil komisar Savinjskega bataljona, in Bor sta z Raduhe krenila v Cirkovce in tam obnovila bunker. Na Graški gori sta našla zvezo z Ladislavom Letonjem in s tem tudi s Pohorskim bataljonom.⁵² 11. decembra je Pohorski bataljon taboril pod Kozjakom in se nato vrnil na Pohorje.⁵³ Nemška poročila omenjajo za ta čas še več partizanskih akcij v Šaleški dolini in med drugim tudi, da je bila 30. oktobra tri kilometre nad Velenjem napadena železniška proga in je bilo 40 m tira razbitega, iztirjen pa je bil vlak št. 4116. Nemci so poročali o svojih treh ranjencih pri tej akciji. Tudi v novembru in decembru, ko je Pohorski bataljon operiral predvsem na Pohorju, je orožniška postaja v Velenju skoraj vsak dan poročala o pojavih partizanov v Bevčah, Plešivcu, Šaleku in celo v Velenju itd. Orožništvo je seveda imelo včasih prevelike oči. Za 10. december so orožniki iz Velenja ponovno poročali, da je bila opažena večja skupina partizanov pri Velenju.⁵⁴ To se nanaša na tistih petindvajset borcev Pohorskega bataljona, ki so spremljali Kvedra v Cirkovce in so se vračali preko glavne ceste v taborišče pod Kozjakom.

Prvi Pohorski bataljon na področju Šaleške doline ni izvedel večjih akcij, a je tudi tu povzročal med Nemci strah. O tem zgovorno priča zaupno poročilo celjskega deželnega svetnika Dorfmeistra poveljniku redarstvene policije v Mariboru.⁵⁵ Dorfmeister je 25. decembra obiskal Šoštanj in Velenje ter se posvetoval s tamkajšnjimi političnimi in vojaškimi funkcionarji. Nato je imel v Dobrni sestanek z vsemi lokalnimi funkcionarji, ki so jih predtem obiskovali partizani. Dorfmeister je v svojem poročilu trdil, da je na Kozjaku par-

⁴⁹ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 12. 10. 1942, AIZDG; izvornik razglasu o streljanju talcev z dne 2. 10. 1942 v AMNOM; Ferenc, n. d., str. 98.

⁵⁰ Filipič, n. d., str. 57; Zbornik VI/2, dok. št. 44.

⁵¹ Dnevnik Antona Kramarja-Aleksa; Dnevnik člana Kranjčevega in Pohorskega bataljona, AIZDG.

⁵² Izjava Polha; Filipič, n. d., str. 127, 128, 195; Kronika občine Podgorje.

⁵³ Dnevnik Antona Kramarja-Aleksa.

⁵⁴ Situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje.

⁵⁵ Poročilo Dorfmeistra poveljniku redarstvene policije z dne 26. 12. 1942, AIZDG.

tizanska skupina, ki terorizira funkcionarje štajerske domovinske zveze, zato so ga nekateri prosili, naj jih razreši dolžnosti, ker pritiskajo nanje partizani. Dorfmeister je končno predlagal, naj se iz Šoštanja prestavi en vod policije v Velenje in eden v Dobrno. Predlagal je še okrepitev deželne straže in osnovevanje postojanke deželne straže v Št. Janžu pri Velenju. Povsem razumljivo je, da je padeč prvega Pohorskega bataljona 8. januarja 1943 pomenil izredno hud udarec tudi za razvoj NOB v Šaleški dolini.

Po odhodu Šaleške čete na Pohorje na šaleškem terenu ni bilo nobenega partizanskega aktivista. V začetku novembra sta odšla iz bataljona na šaleško-mislinski teren Kristl in Milka Kerin in se sredi novembra ponovno vrnila v bataljon. Kristl se je takoj vrnil na teren in z njim je odšel iz bataljona Franc Zalaznik-Leon. Delo političnih aktivistov se je v tej dobi razvijalo predvsem na mislinjskem področju. Od tod so tudi vzdrževali stalne zveze z bataljonom in delali v bataljonski tehniki. Središče tega dela je bilo področje Šmiklavža.⁵⁶ Na šaleškem področju so bili ob koncu leta 1942 v Cirkovcah Dušan Kveder in Milka Kerin ter Franc Polh-Izak. Zvezo s Pohorskim bataljonom je vzdrževal Bor. V Cirkovce je h Kvedru prišel tudi Stane Rozman — komandant II. grupe odredov in je bilo tam napisanih več odredb štaba II. grupe odredov.⁵⁷

Zaključki:

1. Leta 1942 je bilo izredno težko. Mreža sodelavcev OF, ki se je že leta 1941 pričelo naglo širiti, je v tem letu pretrpelo hude udarce. Iz Šaleške doline je bilo v tem letu ustreljenih petinsedemdeset talcev, in sicer iz Šoštanja petnajst, iz Raven osem, iz Gaberk dva, iz Topolšice štirje, iz Lokovice trije, iz Št. Florijana eden, iz Belih vod eden, iz Prelog štirje, iz Stare vasi trije, iz Velenja trije, iz Škal dvanajst, iz Plešivca pet, iz Pesjega osem, iz Cirkovc eden, iz Kavč eden, iz Podgorja eden in iz Št. Ilja trije. Če bi upoštvali še talce iz Št. Andraža pri Velenju, od koder je bilo v letu 1942 ustreljenih deset talcev, in talce iz Skornega (iz tega kraja je bilo ustreljenih devet talcev v letu 1942), znaša potem skupno število talcev Šaleške doline in okolice 94. Med šaleškimi talci je bilo v letu 1942 ustreljenih tudi šest žena. Družine vseh talcev so bile odpeljane v taborišče.⁵⁸ Nemci so poleg družin talcev in partizanov aretirali še številne druge, jih mučili v zaporih in jih odganjali v taborišča. Krajevno poreklo talcev nam pokaže, da le v nekaterih krajih, kjer so bili podporniki OF, ni bilo žrtev. Tako n. pr. niso bili odkriti sodelavci v Šaleku. Tudi sosednja področja so v tem letu pretrpela hude izgube (Šmartno ob Paki z okolico), kar je vplivalo tudi na Šaleško dolino. Udarci, ki jih je v tem letu prizadel gestapo, so nujno zavrli širši razmah OF in skoraj uničili mrežo podpornikov v sami dolini ali pa so bile prekinjene zveze. Tako so ostale predvsem še postojanke pri okoliških kmetijah, a tudi v okolici je bila mreža precej prizadeta.

Po socialnem sestavu je bilo med štiriindevetdesetimi talci, ki so bili ustreljeni 1942. leta, enainštirideset delavcev, šestintrideset kmetov, devet nameščencev, šest obrtnikov ter dva študenta. Med delavce je všteto tudi

⁵⁶ Izjava Ulriha; spomini Zalaznika; Kronika občine Podgorje.

⁵⁷ Nekaj teh odredb hrani MLRSG.

⁵⁸ Izvirniki razglasov o streljanju talcev v AMNOM.

nekaj kvalificiranih delavcev, ki so napravili ta ali oni pomočniški izpit, ter en vajenec. Nekaj delavcev je poleg službe imelo še manjša posestva oziroma kočarije, kar je bilo pred vojno sploh značilno za proletariat v Šaleški dolini. Med nameščenci sta všteta tudi dva inženirja, dva rudarska paznika ter ena laborantka. Socialni sestav talcev iz Šaleške doline vsekakor zgovorno pričča, da je delovno ljudstvo doprinašalo velikanske žrtve v boju za svobodo. V letu 1942 je padla večina tistega kadra, ki je imel zveze s partijo že pred vojno ter je med okupacijo ostal v Šaleški dolini. Padli so kot talci ali v borbi ali pa so bili odpeljani v koncentracijska taborišča. Velik del borcev Šaleške čete je padel 8. januarja 1943.

2. V prvih dveh mesecih 1942. leta v Šaleški dolini ni bilo pomembnejših akcij. Prva večja je bila konec marca. Od maja do začetka septembra je operirala na področju Šaleške doline najprej Šaleška skupina in nato Šaleška četa. Obenem se je na tem področju čutila dejavnost Savinjske čete. Okupator se je čutil na področju Šaleške doline vse leto močno ogroženega. Vsi nemški napori, da bi dosegli s terorjem, vojaškimi akcijami, raznimi izrednimi ukrepi in propagando pomiritev, so bili neuspešni.

3. Maja in junija 1942 je prišlo v Šaleški dolini do številčno najmočnejšega odhoda v partizane od začetka vstaje pa do začetka leta 1944. Tudi v tem letu so odšli v partizane predvsem ljudje, ki so bili že pred vojno povezani s partijo in SKOJ.

4. Šaleška četa je bila vključena kot bistveni sestavni del v legendarni Pohorski bataljon in velika večina teh borcev je padla v sestavu Pohorskega bataljona.

Leto 1943

V začetku leta 1943 ni bilo na šaleškem terenu nobene partizanske enote. 8. januarja je padel prvi Pohorski bataljon in s tem je bila uničena vojaška enota, katere operativno področje je obsegalo tudi Šaleško dolino. Partizani so se sicer tudi januarja 1943 stalno javljali sedaj v Št. Ilju, sedaj na Graški gori, v Šaleku in še v drugih krajih Šaleškega področja.⁵⁹ V severnem delu šaleškega področja se je v začetku januarja pojavljala tudi patrolja prvega Pohorskega bataljona, ki je bila izdana in 17. januarja uničena na župnijskem skednju v Št. Vidu nad Doličem.⁶⁰ Dva dni kasneje so policisti presenetili na Graški gori dva partizana, ki sta se z orožjem uprla in enega policista hudo ranila. En partizan je bil ubit, drugi pa ranjen.⁶¹ Posebej je treba omeniti, da se je na svoji poti na Pohorje ustavil v Št. Ilju komandant II. grupe odredov Stane Rozman. Z njim je bilo še šest partizanov. Stane je s svojo patroljo v Št. Ilju izvedel več manjših akcij, med drugim so partizani v župnišču razbili lokal Wehrmannschafta. Stane je bil s patroljo v Št. Ilju v noči med 20. in 21. januarjem.⁶² 26. januarja so

⁵⁹ Situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje; Zbornik VI/5, dok. št. 111, 117.

⁶⁰ Zbornik VI/5, dok. št. 124; dok. št. 111, 117; Filipič, n. d., str. 138.

⁶¹ Zbornik VI/5, dok. št. 125.

Do sedaj nisem našel nikogar, ki bi se spominjal te borbe in povedal, katera dva partizana sta bila žrtvi spopada. Ulrih, ki je bil tedaj na področju Šmiklavža, se te borbe ne spominja.

⁶² Poročilo orožniške postaje Velenje z dne 28. 1. 1943. AIZDG.

sile druge čete policijskega bataljona »Wiesbaden« in vermani naleteli na skupino partizanov pri Arnečniku na Graški gori. Po krajšem spopadu so se partizani brez izgub umaknili.⁶³ Sredi februarja je odšel iz bunkerja v Cirkovcah komisar II. grupe odredov. Izak in Bor sta ga spremljala do Št. Ilja, od koder je s svojimi spremljevalci krenil preko Št. Andraža proti Dolenjski. Izak in Bor pa sta 1. marca odšla na Koroško.⁶⁴ Tako je postojanka v Cirkovcah ostala prazna. Nastopilo je nekako zatišje in partizani so se pojavljali predvsem na prehodnem področju od Graške gore proti Belim vodam. 12. februarja se je pojavilo v Ravnah dvanajst partizanov, ki jih je vodil Ladislav Letonja-Janez. Iz Raven je ta skupina krenila v Gaberke. Nemci so iz Šoštanja poslali za partizani dve patrulji (orožniško in policijsko), ki pa nista naleteli na partizane.⁶⁵

V Šaleški dolini v začetku leta 1943 ni bilo partizanskih enot, ni bilo partijskih organizacij in ni bilo odborov OF. Zlasti v trgu Velenju in Šoštanju ter pri rudniku so bile zaradi številnih aretacij in terorja že 1942. leta pretrgane vse zveze. Šele konec marca in v začetku aprila so bile iz Savinjske doline ponovno vzpostavljene zveze z nekaterimi zavednimi Slovenci iz Šoštanja.⁶⁶ Na terenu so bili le posamezni zaupniki in podporniki partizanov. Pred odhodom na Koroško sta 25. februarja Izak in Bor sestavila poročilo o stanju na terenu med Mislinjsko in Zgornjo Šaleško dolino. V tem poročilu sta med drugim ugotovila, da je morala ljudi večja, kot je bila 1942. leta, ter da so ljudje pripravljeni sodelovati z OF in da je terenu nujno potrebno troje: 1. politični delavci, ki bi ljudi organizirali in jih povezali v OF; 2. partizanska enota, ki bi z akcijami povzdignila moralo prebivalstva ter razbila tajno mrežo policijskih zaupnikov in onemogočila aktivnost manjših okupatorjevih patrulj in 3. propagandni material, ki ga na terenu zelo primanjkuje. To poročilo je vsekakor zelo dobro ocenilo potrebe terena. Izgube kadrov v prvih dveh letih so bile tako velike, da je bilo treba v marsičem začeti znova in prav zato je bilo aktualno predvsem pomanjkanje političnih aktivistov. V poročilu sta Bor in Izak tudi trdila, da je razgibanost med kmeti večja kot pa med rudarji. Ta verjetno točna ugotovitev je vsekakor tudi posledica dejstva, da je večina kadrov iz delavskih vrst padla že v prvih dveh letih NOB in da so partizani bili bolj aktivni v okolici.⁶⁷ Ob velikem pomanjkanju aktivistov je bilo vsekakor važno dejstvo, da je že od pomladi leta 1943 obstajala trdna organizacijska enota — Šaleško-mislinjsko okrožje. V tem okrožju je bilo v prvi polovici 1943 še zelo malo aktivistov, a z njo je bila dana trdna podlaga za nepretrgano politično delo. Politični aktivisti so v začetku leta delovali predvsem na mislinjskem področju, kjer je bilo središče

⁶³ Zbornik VI/5, dok. št. 150.

26. 1. 1943 je bila na področju Graške gore v ognju verjetno Stanetova patrulja. Situacijsko poročilo orožniškega področja Celje in poročilo poveljnika redarstvene policije alpskega področja omenjata dnevno pojavljanje partizanskih skupin na področju Graške gore, Paškega Kozjaka, v okolici Šoštanja ter v Šentilju tudi po 17. januarju, ko je bila uničena patrulja Pohorskega bataljona.

⁶⁴ Izjava Polha; poročilo Bora in Kosa z dne 25. 2. 1943, ACK ZKS.

⁶⁵ Situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje; Zbornik VI/5, dok. št. 149; poročilo orožniškega okrožja Celje F. 44, AIZDG.

⁶⁶ Zbornik VI/5, dok. št. 91; poročilo Bora in Kosa.

⁶⁷ Poročilo Bora in Kosa.

Franc Polh-Izak,
prvobotec in aktivist
KPS in OF
v Šaleški dolini

okrožja. Sekretar okrožja Kristl je v tej dobi organiziral predvsem slovenje-
graško področje in tam pridobival simpatizerje ter poverjenike. Na Šmiklav-
škem področju je bila organizirana tudi okrožna tehnika.⁶⁸ Na šaleškem pod-

⁶⁸ Izjavi Ulriha in Polha; spomini Zalaznika; Kronika občine Podgorje. 12. ma-
ja 1944 je sekretar šaleško-mislinskega okrožja Stane Ilc-Krištof poročal, da je
bil 8. maja 1944 ustanovni sestanek okrožnega odbora OF ter da je do tega dne
posle okrožnega odbora OF opravljal okrožni komite KPS. Iz tega poročila bi
sledilo, da v letu 1943 še ni bilo okrožnega odbora OF v šaleško-mislinskem
okrožju. Vendar pa nekateri dokumenti govorijo o okrožnem odboru. Tako je Sergej
Kraigher-Andrej v svojem poročilu CK KPS z dne 8. junija 1945 omenjal okrožni
odbor. Tudi aktivisti šaleško-mislinskega okrožja govorijo v svojih spominih o
okrožnem odboru OF. V dokumentih je ohranjena opomba, da je bil Kristl že
pred 15. majem imenovan za sekretarja okrožnega komiteja. Tako je torej vsaj
od začetka maja 1943 vsekakor obstajal okrožni komite KPS šaleško-mislinskega
okrožja. Člani tega komiteja pa so obenem predstavljali okrožni odbor OF. Prvot-
no so bili v okrožnem komiteju le trije člani. 8. maja 1944 pa je bil ustanovljen
razširjeni okrožni odbor OF (poročilo okrožnega odbora OF šaleško-mislinskega
okrožja z dne 12. maja 1944 in poročilo Andreja z dne 18. 6. 1943 v ACK ZKS;
poročilo Kristla z dne 15. 5. 1943 v nemškem prevodu v AIZDG).

Možno pa je, da je že leta 1941 obstajal okrožni odbor OF šaleško-mislinskega
okrožja (glej dr. Metod Mikuž: Pregled gospodarske dejavnosti v narodnoosvobo-
ditni borbi v Sloveniji, Zgodovinski časopis, letnik X-XI, str. 234).

ročju šaleško-mislinjskega okrožja se je zlasti močno čutilo pomanjkanje aktivistov in partizanov. Zaradi tega je bil Izak že pred napadom Prvega koroškega bataljona na Mežico, ki je bil 3. aprila, poslan iz bataljona na teren v Šaleško dolino.⁶⁹ Izakov prihod je bil zelo pomemben za nadaljnji razvoj osvobodilnega gibanja v Šaleški dolini. Po prihodu je deloval najprej na velenjskem sektorju Šaleške doline. Pridobival je nove ljudi in postojanke in tudi nove aktiviste. Poiskal je zaupnike med kmeti in pri rudniku. V poročilu, ki ga je napisal v začetku aprila, omenja Izak, da se mu bo verjetno posrečilo pri rudniku ustanoviti odbor Delavske enotnosti. Ta odbor s tremi člani je bil potem res ustanovljen. S tržani Velenja pa Izak po prihodu še ni našel stikov. V svojem poročilu je poudaril, da se ljudje bojijo organiziranega dela ter da so preplašeni in v večnem strahu pred represalijami okupatorja. Omenja tudi, da je takšne situacije krivo pomanjkanje aktivistov in partizanskih akcij in pa številne aretacije, ki so bile na tem terenu. Pripominja pa, da se stanje znatno izboljšuje. Tudi Kristl v svojem poročilu z dne 15. aprila omenja, da se na šaleškem terenu čutijo močne posledice pomanjkanja aktivistov in prejšnjih vdorov v organizacijo.⁷⁰ Izak je pri svojem delu kmalu našel pomočnike. Aprila je dezertiral iz nemške vojske Anton Lempl-Dušan, ki ga je Izak vključil v delo na terenu. Septembra je iz drugega Pohorskega bataljona prišel na teren Šaleške doline Janko Ževart. Spretno in vztrajno delo novih aktivistov od hiše do hiše in v začetku še v okviru strogo zaupniškega sistema, je kmalu rodilo sadove.⁷¹ Terenci so bili tedaj tudi edina stalna oborožena sila partizanov na področju Šaleške doline. Večje partizanske enote so samo potovale preko severnega dela šaleškega področja in se le začasno ustavljale. Tako je med drugim okupator zabeležil dne 14. avgusta partizane pri Šoštanjju. Po nemških navedbah so se Nemci tega dne spopadli približno s petdesetimi partizani. Večje partizanske skupine so se pojavljale predvsem v Št. Vidu nad Šoštanjem, v Belih vodah in Zavodnjah. Zaradi pojavljanja večjih partizanskih skupin so Nemci na prehodnem področju organizirali hajke. V času od 13. do 15. avgusta so Nemci na območju orožniške postaje Šoštanj izvedli veliko akcijo proti partizanom. Pri tej akciji so sodelovale sile policije, orožništva in Wehrmannschafta. Čiščenje terena na šoštanjskem področju je bilo vsekakor v zvezi s širše zasnovano akcijo za pomiritev celjskega okrožja, ki se je začela 9. avgusta ter so zanjo pritegnili tudi tri lovske odrede vermanov. Kot je bilo že omenjeno, se je v času te akcije 14. avgusta manjša nemška skupina spopadla s petdesetimi partizani. Partizani so po spopadu prešli Velunjo in krenili proti Mozirskim planinam.⁷² Nemci so tudi že pred akcijo od 13. do 15. avgusta čistili šoštanjsko področje. 8. in 9. junija je potekala

⁶⁹ Zbornik VI/5, dok. št. 91; izjava Polha.

⁷⁰ Poročilo Izaka z dne 5. 4. 1943 (na poročilu se je za Izaka podpisal Kristl); poročilo Ulriha z dne 15. 5. 1943.

⁷¹ Izjava Polha ter krajše izjave na terenu.

⁷² Situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje; Ferenc, n. d., str. 111; AIZDG, F 44;

Kolikor nemška poročila ne pretiravajo števila partizanov, so se spopadli Nemci 14. avgusta pri Šoštanjju verjetno z borci drugega Pohorskega bataljona, ki je nekaj pred tem datumom zapustil Pohorje in krenil proti Dolenjski. Na Pohorju je ostala le ena četa.

na tem področju večja akcija (Sonderaktion). V tej akciji so poleg redarstvene policije sodelovali tudi vermani.⁷³

Verjetno so bili prav v zvezi s pojavi večjih partizanskih skupin na prehodnem področju izvedeni okupatorski ukrepi v Št. Vidu nad Šoštanjem. 8. junija 1943 so Nemci aretirali in izselili prebivalstvo iz Št. Vida zaradi sodelovanja prebivalstva s partizani. Aretirali so šest družin zakupnikov in kmetov. Tri družine so konec junija sicer izpustili, a jim ni bila dovoljena vrnitev v Št. Vid. Izpostava komandanta varnostne policije in varnostne službe v Celju je predlagala, naj se vse zgradbe v Št. Vidu razen cerkve porušijo oziroma požgejo tiste, ki niso v neposredni bližini gozda.⁷⁴

Tudi terenci so izvajali manjše, a drzne akcije na velenjskem področju; naj omenimo le dve, ki sta zelo odmevali. Avgusta je Izak odšel v središče Velenja in tam razorožil dva stražarja. 7. novembra sta dva partizana razorožila v Kožlju enajst lovcev. Orožniška postaja Velenje je razorožitev lovcev po dveh partizanih olepšala v svojem poročilu z neresnično trditvijo, da sta bila poleg dveh partizanov, ki sta razoroževala borce, v neposredni bližini še dva partizana s strojnimi pištolami.⁷⁵ Nemci so skušali na vse mogoče načine uničiti terence. V Saleški dolini je bila od srede 1943 razmeščena alarmna četa Wehrmannschafta. V nemški šolski kroniki iz Velenja je zabeleženo, da je 18. oktobra 1943 policija zasedla obe šolski poslopji in se je zato pouk vršil v privatnih hišah. Konec novembra je v Šoštanj prispel štab III. bata-

⁷³ Poročilo orožniške postaje Šoštanj z dne 26. 8. 1943, AIZDG.

⁷⁴ Dopis celjskega deželnega svetnika šefu civilne uprave z dne 12. 8. 1943; dopis župana občine Šoštanj z dne 5. 7. 1943. Ta dva dopisa in še drugi v zvezi z aretacijami v Št. Vidu so v AIZDG.

⁷⁵ Izjava Polha; poročilo orožniške postaje Velenje, AIZDG; situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje.

Akcijo v Kožlju je kmalu po dogodku opisal sadjar Anton Jelen iz Št. Ilja v obliki komedije, ki je vsekakor duhovito napisana. Ze med NOB je ta komedija krožila med ljudmi ter se je pripravljala realizacija Jelenove komedije »Strah v Kožlju«. Naj kar tu omenimo, da je na terenu Saleške doline med NOB nastalo več ljudskih literarnih proizvodov, ki opevajo borbo in trpljenje ter priljubljene partizane. Za ilustracijo bomo navedli en prizor Jelenove komedije. Ta komedija po svoje vsekakor izraža duh časa:

1. prizor

Jesen 1943. Ob robu gozda pod hribom Kožljem se zbirajo lovci, večinoma v oberštajerskih oblekah z »gamsparti« za klobuki. Dva ali trije imajo kljub mrazu še kratke nemške hlače. Večina ima hitlerjevske znake, eden — prismoda — celo trak s kljukastim križem na rokavu. Prihajajo s puškami, nekateri vodijo pse na vrvicah. Trije vmes so domačini — kmečki možakarji v običajnih oblekah, eden ima celo predpasnik. Končno se jih zbere deset:

1. Bürgermeister Kriutz, 2. Postmeister, 3. Ortsgruppenführer, 4. njegov Stellvertreter, 5. Sturmführer, 6. direktor rudnika, 7. trgovec Volk, 8. kmet Medved, 9. kmet Zajec, 10. kmet Lisjak.

Bürgermeister Kriutz ima poleg puške še brzostrelko in samokres — v kratkih hlačah hodi v ospredju zamišljen sem in tja. Ko prihajajo po eden, po dva, enkrat trije, pozdravljajo »Heil Hitler!«. Ze prisotni vsakemu odzdravljajo. Ko pa pride kmet Medved in pozdravi »Dober dan«, mu nihče ne odzdravi, temveč se nemčurji pomenljivo spogledajo. Zbirajo se v gruče. Trije kmetje so skupaj in govorijo slovensko, ostali nemško. Ko jih je deset skupaj, se Bürgermeister obrne k namestniku Ortsgruppenführerja in mu ukazuje reče:

Bürgermeister: Kamerad Stellvertreter, bitte, sprechen Sie jetzt an!

Stellvertreter: (se spravi v sredino in začne, narejeno pogrkujoč) Unterštajerski kameradi, Heil Hitler (vsi razen Medveda, ki se obrne vstran); Heil Hitler!

ljona 14. SS-policijskega polka z dvema četama. Ena četa je bila nameščena v Šoštanj, druga pa v Velenju.⁷⁶ Pri zasledovanju terencev so sodelovali tudi oboroženi pripadniki nemškega okupacijskega aparata ter okupatorjevi pristaši. Nemci so terencem stalno postavljali zasede in po terenu so dan za dnem krožile številne patrulje. Po vsaki akciji terencev so Nemci temeljito prečesali teren. Konec oktobra ali v začetku novembra so Nemci vse terence Šaleške doline zaradi izdajstva obkolili v neki hiši v št. Ilju (v Podkraju). Terenci pa so se vsi srečno prebili iz hiše skozi sovražni obroč. Terencem je v kritični situaciji pomagala tudi sabotaža orožnika-Slovenca.⁷⁷ Orožniška postaja Velenje je poročala, da je bila patrulja petindvajsetih mož 12. novembra po polnoči (Vermani in en orožnik), ki je zapustila zasedo v Št. Ilju (v Lazah), napadena od partizanov, ki so streljali nanjo iz gozda z dvema puškomitraljezoma in puškami. Patrulja je odgovorila z ognjem in je prišlo do spopada. To nemško poročilo je zanimivo toliko, ker v Št. Ilju tedaj ni bilo partizanov, ki bi imeli puškomitraljeze, ter je patrulja po vrnitvi v Velenje hotela opravičiti streljanje iz strahu.⁷⁸ 9. decembra 1943 sta se aktivista Janko in Dušan spopadla z nacisti v Podkraju pri Jevšniku.⁷⁹ Tako je nastala situacija, da je nekaj terencev vznemirjalo in zaposlovalo več nemški aparat ter povzročalo preplah v nemških vrstah. To pa bi seveda ne bilo mogoče brez vedno širše podpore prebivalstva.

Bistveno je to, da je v jeseni leta 1943 prišlo do preloma v razvoju NOB v Šaleški dolini. V tem času se je pričel prehod iz strogo zaupniškega sistema

---

Stellvertreter: Danes smo ne zato skup prišli, da ujugamo zajec in lisica, pač pa zato, da gojimo našo unterštajersko kameradšaft. Zato bo tudi zvečer v Wöllanu na placu Heimatbunda jagerski kameradšaftabend, na katerega ste vsi herclih vabljeni. Vsi: živahno odobravajo.

Medved: (se obrne vstran) Jaz že ne grem!

Stellvertreter: Ne zameriti, ker vam letos še — sicer zadnjič — v unterštajerski šprahi govorim. Polovica od vas te banditske špraha ne zastopi! So pa še taki trije kameradi, ki slabo zastopijo naš svetovni nemški jezik. Potrudite se na šprahkurzh, da bomo lahko drugo leto vsi eno rajn špraho govorili. Še en pisl krigsberih! Naše zmagovite trupe so v Ruslandu iz strateških razlogov zglihale frontlinijo, kar bo silno pospešilo naša zmago.

Vsi razen Medveda: Sieg heil! Sieg heil!

Stellvertreter: Samo da einmal tega taifla boljševiškega ferderbamo, Englanderja in Amerikanarja homo že z našim tajnim vafnom zmučkali! — Naša zadnja štrasenzamlunga je hundert procent več prinesla, kakor prejšnja. Že to vam gvišno cajga, da je naša velika zmaga čisto blizu.

Vsi razen Medveda: Sieg heil! Heil Hitler!

Stellvertreter: Brali ste v Lagebericht in v Štajerski gospodar, da smo v Obersantaltalu ferderbali dvanajst banditov. Dvanajst pa živih zgrabili, med njimi cvaj flintenvajben. Od sedem taužent soldatov, ki so forrikali na nje, jih je nekaj sicer storilo junaško smrt za führerja in rajh. Zato smo žive in mrtve bandite za firerjev geburtstag v Cilli na plac razstavili. Bili so to samo fremdni banditi, Kranjci, Čiči, in Hrvatjerji — nobenega Unterštajerca ni bilo med njimi. Še cirka cuzamen dvanajst banditov straši v naših gošah, katere pa bomo v en mesec ferderbali.

Končam krigsberih mit Sieg (vsi heil), Sieg (vsi heil), Sieg (vsi heil) ...

⁷⁶ Nemška šolska kronika iz Velenja; Ferenc, n. d., 119.

⁷⁷ Šolska kronika Št. Ilj; izjava Janka Ževarta; izjava Jožeta Gašparut, obe izjavi v AMNOM.

⁷⁸ Poročilo orožniške postaje Velenje z dne 12. 11. 1943, AIZDG.

⁷⁹ Poročilo orožniške postaje Velenje z dne 11. 12. 1943; izjava J. Ževarta.

v množično gibanje. V tem razvoju je vsekakor prednjačil Št. Ilj, kjer je bil ta proces najprej zaključen. Ljudje so že prej radi dajali za partizane, vendar so se bali povezave. Toda jeseni 1943. leta se je v Št. Ilju že uvajalo množično delo in veliko vlogo je pri tem odigrala tudi mladina, ki je povezovala posamezne hiše. Posamezni okupatorjevi pristaši, ki se niso hoteli vključiti, pa so se kmalu bolj bali partizanov kot Nemcev in tako niso mogli zavirati razmaha OF. Konec 1943. leta je bil pretežno kmečki Št. Ilj žarišče osvobodilnega gibanja v Šaleški dolini in ga je okupator najprej preimenoval v Banditendorf. Iz Št. Ilja je prodiralo borbena razpoloženje v druge kraje. Viden izraz preloma v razvoju NOB je bil vsekakor prvi množični miting konec leta 1943 v Št. Ilju. Nekako tedaj je bil v Št. Ilju ustanovljen prvi krajevni odbor OF. Prehod v množično gibanje pa ni bil izvršen naenkrat in se je ta proces zaključeval šele v prvih mesecih 1944. leta. Tudi ni bil izvršen sam po sebi, ampak je bil rezultat organizacijskega dela aktivistov in tistih domačinov, ki so bili prvi pritegnjeni in so omrežje vztrajno širili naprej.⁸⁰

Zaključki:

1. V letu 1943 v Šaleški dolini ni stalno operirala nobena večja partizanska enota. Večje partizanske enote so se občasno pojavljale samo na prehodnem področju v severnem hribovitem delu šaleškega terena. V začetku leta se je izredno čutilo pomanjkanje aktivistov in lahko trdimo, da je to tedaj zaviralo razvoj osvobodilnega gibanja. Tako v začetku leta še ni bilo organiziranega gibanja, ampak so obstajale le posamezne partizanske postojanke po okoliških krajih.

2. Letu 1943 pa gre v razvoju NOB v Šaleški dolini vendarle velik pomen. V drugi polovici tega leta je narodnoosvobodilno gibanje že prehajalo na višjo stopnjo. Ustvarjeni so bili trdni temelji za množičen upor proti okupatorju, temelji, ki niso bili več omajani.

3. Ob prehodu v množično gibanje je kmečka in polproletarska okolica politično prekosila središča v dolini (Šoštanj, Velenje, rudnik). V središčih so Nemci v prvih dveh letih NOB močno zatrli gibanje. Po razmahu gibanja v Št. Ilju je prehajalo le-to na višjo stopnjo v širši okolici, iz okolice pa zopet prodiralo v središča.

4. Kljub temu, da je bilo v letu 1943 na šaleškem terenu le malo partizanov, je bil okupator ves čas v strahu in je skušal na vsak način zadušiti osvobodilno gibanje. A v tem letu okupatorju ni nič uspelo. Kljub vsem naporom gestapovskega oporišča v Šoštanju in ostalega okupatorskega aparata Nemci niso vdrli v organizacijo OF. V letu 1943 ustvarjena povezanost ljudstva v NOB je bila trdna in polna poleta ter si je okupatorski teror ob njej zlomil zobe. V tem letu ni bilo talcev iz Šaleške doline in družin partizanov, kljub številnim grožnjam, niso več izseljevali.⁸¹ Terencem je pri njihovem delu

⁸⁰ Šolska kronika Št. Ilj; izjava J. Ževarta in druge krajše izjave. Izraz »Banditendorf« za Št. Ilj so nemški funkcionarji uporabljali v govorih že konec 1943. leta.

⁸¹ Na podlagi nekaterih nepreverjenih izjav bi lahko sklepali, da je nemški teror popustil zaradi strahu lokalnih nemških oblastnikov pred partizanskim množičnim maščevanjem. Le-ti se namreč niso čutili varne niti v središčih. Predvsem pa lahko trdimo, da je nemški teror v Šaleški dolini oslabil zaradi vedno bolj množičnega odpora in ker se gestapu ni posrečil vdor v organizacijo OF.

nedvomno pomagal tudi preobrat v poteku II. svetovne vojne, ker so zmage zaveznikov pozitivno vplivale na moralo prebivalstva.

5. V letu 1943 so sicer odhajali novi borci v partizane, a so bili še zelo redki. Do močnejše mobilizacije je prišlo šele v začetku naslednjega leta.⁸²

Leto 1944

V januarju in februarju se je OF nezadržno širila. Na šaleškem področju je delovalo čedalje več aktivistov-partizanov. Ubežniki iz nemške vojske so vse pogosteje prihajali v partizane. Nekateri od njih so ostajali na terenu kot aktivisti. Iz Št. Ilja je že v prvih mesecih leta 1944 odšlo v partizane dvajset novih borcev. Prvi mobiliziranci so bili vključeni povečini v Zidanškovo brigado, kasneje pa so odhajali borci iz Šaleške doline predvsem v enote XIV. divizije.⁸³ Aprila se je ustanovila na šaleškem terenu tudi četa Varnostne obveščevalne službe, ki je izvajala drzne akcije in so jo ljudje imenovali »leteča«.⁸⁴ Januarja je bil dokončno prekinjen nemški pouk na šoli v Št. Ilju in kmalu tudi v drugih okoliških krajih, kolikor v nekaterih okoliških hribovskih vaseh praktično že prej ni bil ukinjen (pouk na šoli v Paki je bil ukinjen 15. februarja 1944, v Škalah dokončno šele 1. maja 1944).⁸⁵ V prvem mesecu 1944. leta so partizani izvršili nekaj eksemplaričnih obsodb. Kaznovali so pet izdajalcev in funkcionarjev Štajerske domovinske zveze. 14. januarja je bila ob nastopu mraka izvršena ena obsodba v samem središču Velenja, kar je zelo preplašilo okupatorske funkcionarje. Nemci pa so ustrelili 25. januarja v Velenju na starem sejmišču petnajst talcev, ki so jih bili pripeljali iz Maribora.⁸⁶ Kljub grožnjam niso priključili talcem domačinov. Nemški poizkusi, da bi zastrašili prebivalstvo, so propadli.

Večje partizanske skupine so se januarja pojavljale predvsem na severozahodnem obrobju šaleškega področja (1. I. v Št. Vidu, 2. I. v Zavodnjah, 13. I. v Belih vodah). 15. januarja je bila nad Paško vasjo razdrta proga Velenje—Celje. Istega dne se je zopet pojavila večja partizanska enota v Št. Florijanu; naslednji dan je bila zopet napadena proga. Pri Gorenju je bilo razrušenih petdeset metrov proge in požaganih štirinajst telefonskih drogov. Šoštanj je bil brez telefonske zveze. 25. januarja so partizani napadli in zažgali hišo

⁸² V partizane so odšli v letu 1943 predvsem dezertjerji iz nemške vojske. Mobilizacije partizani niso izvajali in so bili vsi novi partizani prostovoljci. Po dosedanjih podatkih je odšlo v letu 1943 v partizane okoli osem novih borcev. Nekaj teh je ostalo na terenu Šaleške doline in so tako pomnožili kader terenskih aktivistov. Po nepreverjenih podatkih je odšlo v tem letu v partizane tudi eno dekle iz Belih vod.

⁸³ Kronika Št. Ilj; zgodovinsko gradivo občinskega odbora ZB NOV Šoštanj.

⁸⁴ Izjava Antona Lempla; kronika Št. Ilj.

⁸⁵ Nemška šolska kronika osnovne šole v Velenju; situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje.

⁸⁶ Originalni razglas o streljanju talcev v AMNOM; izjava Polha in druge izjave.

Likvidacija upravnega vodje Štajerske domovinske zveze v Velenju je bila izvedena zelo drzno. Partizana Izak in Dušan sta, preoblečena v vermanske uniforme nekaj pred 19. uro odšla v središče Velenja ter izvršila obsodbo ob neposredni prisotnosti vermanske posadke. Po izvrstitvi obsodbe sta še razgnala tečaj nemškega jezika v Šmartnem pri Velenju.

nemčurskega veleposestnika Skaze v Selu.⁸⁷ Tako se je že v zimskih mesecih 1944. leta vedno bolj razplamteval v Šaleški dolini odpor proti okupatorju. 4. januarja 1944 je tov. Viktor zapisal v poročilo Pokrajinskega komiteja KPS za Štajersko, da je razpoloženje ljudi v šaleško-mislinjskem okrožju boljše kot v Savinjski dolini in da se bodo dale s povečanim političnim delom ter aktivnostjo partizanov na tem področju v kratkem času postaviti organizacije OF po vseh krajih in vaseh.⁸⁸ Že pred začetkom 1944. leta je bilo v nemški šolski kroniki Velenje zabeleženo, da je prebivalstvo Šaleške doline pod vplivom partizanov.

Februarja meseca se je na svojem pohodu prebila na šaleško področje XIV. divizija, ki je v noči med 6. in 7. februarjem prekoračila Sotlo. Na šaleškem področju je divizija bojevala, že izmučena od neprestanih borb in pohodov v izredno ostri zimi, najhujše boje februarske ofenzive. Ko ni uspel proboj na Pohorje, se je XIV. divizija po hudih bojih pri Lindeku 15. februarja zvečer pomaknila na Paški Kozjak. Položaj je bil zelo težaven. Divizija je bila na področju, ki so ga Nemci obkolili od vseh strani. 16. februarja Nemci niso izvedli večjih napadov, ampak so pošiljali manjše patrolje, da bi se divizija ne mogla odpočiti. Zvečer se je Šercerjeva brigada bojevala z Nemci, ki so prodirali za divizijo, potem pa se premaknila na nove položaje. Medtem je sovražnik že sklenil nov obroč okoli divizije (Vitanje, Mislinje—Velenje—Dobrna—Frankolovo). 17. februarja so iz Velenja nastopile proti diviziji nove nemške sile. Bračičeva brigada se je borila pri Klincu in pod Sv. Joštom. Divizija se je morala na vsak način prebiti. V noči med 17. in 18. februarjem se je skušala prebiti na Pohorje na cesti med Vitanjem in Sp. Doličem. Prebili so se le štirje bataljoni, in sicer tretji bataljon Tomšičeve brigade, prvi in tretji bataljon Šercerjeve brigade ter prvi bataljon Bračičeve brigade. Drugi del divizije s pratežem in ranjenci je ostal južno od ceste. Nemci so kmalu začeli napadati ta del, poleg tega so po sledovih divizije od Sv. Jošta prodirali že drugi Nemci. Položaj je bil izredno kritičen. Nemci so že pred partizani zasedli Basališče. Borbena skupina divizije pa jih je pregnala, nato se je v visokem snegu in pod sovražnim ognjem premaknila z ranjenci na Basališče. Tam je morala divizija sprejeti borbo, ki je trajala od 10. ure dopoldne do mraka. V hudem snežnem metežu se je divizija zopet premaknila v zaselka Brdce in Brdče. 19. februarja ob 2. uri zjutraj pa so Nemci že napadli prvi bataljon Bračičeve brigade pri Podpečanu. Boj je trajal 19. februarja ves dan do mraka. Nemci so vedno bolj stiskali obroč. Iz prvega obroča so vso noč napadali. Divizija se je umaknila do Dobaričnika in od tod je po težkih pripravah izvršila proboj ob 3. uri zjutraj pri Podvinu. Še pred probojem je zakopala težko orožje. Po proboju v Podvinu se je divizija spustila mimo Lesnika ter Prelog in se je 20. februarja ob 6. uri zjutraj začela pomikati preko proge in ceste pri železniški postaji Paka. Po strmem pobočju je nato krenila proti Cirkovcam in se dopoldne že razporedila v Plešivcu. Nemci niso računali z možnostjo, da bi se mogla divizija prebiti v tej smeri, in so se nemške enote malo pred prihodom divizije umaknile iz doline Pake in so bile usmerjene proti ožjemu obroču. V Plešivcu je prišla divizija že povsem izčrpana. Tu so izkopali takoj več zemljank za ranjence in jih razmestili po kmetijah. Divizija je imela za seboj že

⁸⁷ Situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje.

⁸⁸ Poročilo v ACK ZKS.

petnajst dni neprestanih bojev in pohodov s številčno dosti močnejšim in bolj oboroženim sovražnikom. V Plešivcu Nemci divizije niso napadali in sô si borci vsaj deloma opomogli. Divizija se je od tod prebijala proti Mozirskim planinam. 21. februarja je krenila s Plešivca in se potem bojevala ves dan do večera na področju Graške gore. Glavni boji so bili na Fergunovem vrhu. V noči od 21. na 22. februar je krenila preko Plešivca in med potjo naletela na Nemce, ki so bili nastanjeni po hišah. 22. februarja dopoldne pa se je prebijala preko ceste Zavodnje—Šoštanj. Sovražnik je razporedil svoje položaje v globino. Prvi napadi partizanov niso uspeli. Primanjkovalo je municije. Nemske sile so prodirale od vseh strani. Nemci so obenem s topništvom in minometi neprestano obstreljevali divizijo. Tako je diviziji grozilo uničenje. V tem težavnem položaju so oficirji divizije sestavili udarno skupino, ki je izvršila proboj pri Brdniku. Proboj so deli Tomšičeve in Bračičeve brigade razširili. Divizija je nato krenila proti Belim vodam. Zvečer je bil nepričakovan napad na hišo, v kateri je bila štabna patrolja. Nemci so bili takoj odbiti, a v tem spopadu je pri Žlebniku v bližini svojega rojstnega kraja padel Karel Destovnik-Kajuh. 23. februarja ob 4. uri zjutraj je divizija krenila naprej, in sicer Tomšičeva ter Bračičeva brigada v Stakne in k Plešniku, Šercerjeva brigada in štab divizije pa v Zaloko. Na tem področju so bili zopet ves dan hudi boji. Tomšičeva in Bračičeva brigada sta se bojevali s sovražnikom, ki je napadal iz Topolšice in Črne. Po bojih na področju Belih vod se je divizija zbrala v Zaloki in se hotela prebiti preko Mozirskih planin, pri Radmirju prekoračiti Zg. Savinjsko dolino ter dobiti stik s Šlandrovo brigado. Najprej je krenila predhodnica Šercerjeve brigade pod vodstvom namestnika komandanta divizije Toneta Vidmarja-Luke, za njo pa Šercerjeva brigada mimo Atelška, kjer je padla v zasedo, in preko Rome in Smrekovca v dolino južno od Lundranskega vrha. Pri Lahu se je brigada spojila s predhodnico. Za Šercerjevo brigado je krenila v isti smeri Bračičeva brigada, ki so jo 24. februarja tudi napadli med Atelškom in Ramšakom. Nato je iz Zaloke krenil štab divizije s Tomšičevo brigado k Lahu. Pri Lahu so napadli Tomšičevo brigado 25. februarja dopoldne. Nemci so še napadali divizijo, dokler se 26. februarja ofenziva ni zaključila.

Štab divizije s Tomšičevo brigado ter deli Šercerjeve in Bračičeve brigade, ki so bili odrezani od svojih enot, so se 29. februarja zopet vrnili v Zaloko in od tod krenili na Radegundo, kjer so ostali vse do pohoda na Graško goro. Od tod so patrolje XIV. divizije krenile na področja bojev divizije in zbirale ranjence.⁸⁹

V marcu in aprilu so se enote XIV. divizije pogosto zadrževale v Šaleški okolici in izvajale akcije, predvsem pa so napadale progo Celje—Velenje—Dravograd. Štirje bataljoni, ki so se prebili na Pohorje, so v noči med 21. in

⁸⁹ Originalni dnevnik narodnega heroja Toneta Vidmarja-Luke za leto 1944. Tone Vidmar je bil v času pohoda XIV. divizije namestnik komandanta divizije in je beležil v svoj dnevnik glavne boje in pohode. Vidmarjev dnevnik za leto 1944 je v AMNOM; Jože Klanjšek: Proboj XIV. Proleterske divizije u Štajersku, VIG, št. 1, Beograd 1953, str. 9—37; Stane Terčak: Živi zid, Celje 1952; Franc Strle: Med proletarci Ljubljane, 1953; Matevž Hec, Komisarjevi zapiski. S XIV. divizijo, Ljubljana 1959, str. 76—111; poročilo štaba XIV. divizije Glavnemu štabu z dne 5. 3. 1944, AIZDG; poročilo operativnega štaba štabu XIV. divizije z dne 5. 3. 1944; poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 25. 2. 1944, AIZDG; Treecovo poročilo v AIZDG.

22. februarjem krenili preko Mislinjske doline in mimo Šmiklavža na Graško goro oziroma v Plešivec. Sem so prispeli zato, da bi dobili stik z drugim delom divizije. 23. februarja so se ti bataljoni umaknili s Plešivca na okoliške grebene. Ker niso mogli priti naprej čez cesto Šoštanj—Črna, so 24. februarja krenili na področje Sv. Duha, od tod pa zopet na pohorsko stran ter so spetoma izvedli akcije v Mislinjski dolini.⁹⁰ 11. marca se je večji del XIV. divizije premaknil na področje Sv. Duha. Tu se je Šerčerjeva brigada ločila ter samostojno delovala. Do 19. marca so se enote ostale divizije (brez štirih bataljonov) in Šerčerjeva brigada zadrževale na področju Razbor, Danijel, Rdečnik, Velenja. Nemško orožništvo je poročalo, da se je 13. marca pojavila pri Velenju večja skupina partizanov, rekvirirala živila in dva konja. 18. marca so se enote XIV. divizije zadrževale na področju Št. Florijana in 19. marca zvečer krenile preko Topolšice, kjer so partizani rekvirirali v trgovini in v gasilskem domu. Od tod so se te enote 21. marca pomikale preko Plešivca. 21. in 22. marca je bila Šerčerjeva brigada razporejena v Zg. Završju, Bračičeva brigada pa v Št. Vidu nad Doličem. V Št. Vidu je bil 22. marca tudi štab divizije. Prav 22. marca se je zbrala na področju Graška gora—Št. Vid celotna divizija, ker so prišli tudi tisti štirje bataljoni, ki so se prebili v februarški ofenzivi na Pohorje. V času te koncentracije so partizani po nemških poročilih 22. marca vdrli v Topolšico in izvršili rekvizicijo v zdravilišču, 23. marca pa so napadli v Šmartnem pri Velenju višje oskrbništvu pooblaščenca državnega komisarja za utrditev nemštva, ki je upravljalo zaplenjena slovenska posestva v Šaleški dolini. Tu so zaplenili živino, razno blago in tudi orožje ter oskrbniku zapovedali, da mora izginiti.⁹¹

Bračičeva brigada je v noči med 23. in 24. marcem krenila z Graške gore na področje Sv. Danijela. En bataljon te brigade pa je šel v zasedo ob železnici in cesti Dovže—Mislinja. Ker pa je že Šerčerjeva brigada, ki je krenila iz Završja na Paški Kozjak, porušila telefonsko napeljavo ob progi, vlak ni pripeljal. Zato so borci demolirali postajo Dovže. Šerčerjeva brigada je bila 24. marca na Paškem Kozjaku. Pri cerkvi je organizirala miting. Nemci so brigado pri cerkvi obkolili, a se je prebila na Basališče in od tam na Pohorje. Med pohodom na Pohorje je porušila progo Velenje—Mislinja. 27. marca je Bračičeva brigada, pri kateri je bil tudi štab divizije, priredila v Zavodnjah miting, na katerem je govoril komisar divizije. Po končanem mitingu je drugi bataljon Bračičeve brigade krenil v Topolšico in izvršil rekvizicijo. Člani štaba so obiskali tudi zdravilišče ter bolnikom govorili o NOB. Šele zjutraj so se zadnji partizani umaknili iz Topolšice. Pri umiku je padel komisar XIV. divizije Stane Dobovičnik-Krt.

Bračičeva brigada se je 31. marca premaknila s področja Belih vod proti Šmihelu, od tod pa 1. aprila v Štakne. Popoldne se je na tem področju pričel boj, ki je trajal do noči. Partizani niso imeli izgub, Nemci pa so po partizanskem poročilu imeli štiri do pet mrtvih. Brigada je po boju krenila proti Javorju in tam organizirala miting. 3. aprila je bila zopet na področju Sv. Danijela. Tu so jo Nemci napadli s treh strani. Boj je trajal tri ure. Po boju se je brigada premaknila na področje Sv. Duha. Tod je bila tudi Šerčerjeva brigada, ki se je 4. aprila premaknila iz Št. Vida na področje Sv. Duha. Nemci

⁹⁰ Poročilo Operativnega štaba z dne 5. 3. 1944, AIZDG.

⁹¹ Poročilo štaba XIV. divizije z dne 4. 4. 1944; AIZDG; Vidmarjev dnevnik; situacijsko poročilo orožniškega okrožja Celje.

so ta dan blokirali cesti Črna—Šoštanj in Šoštanj—Slovenj Gradec ter popoldne napadli Šercerjevo brigado pri Sv. Duhu. Obe brigadi sta se nato premaknili na nove položaje. 9. aprila je Šercerjeva brigada krenila od Rdečnika na Graško goro in naslednji dan pri Hudi luknji zaustavila potniški vlak, ki je pripeljal iz Velenja. Potnikom so partizani priredili politično uro, vlak pa pognali z veliko brzino v predor. Po tej akciji je Šercerjeva brigada krenila v Zg. Savinjsko dolino. 18. aprila je bila Bračičeva brigada zopet v Št. Florijanu, 20. aprila pa je bila Šercerjeva brigada v Zavodnjem. Bračičeva brigada je 21. aprila dopoldne napadla progo Šoštanj—Celje in pri Paški vasi zažgala vlak, popolnoma uničila sedem vagonov ter ujela nekaj nemških vojakov.⁹² 20. aprila je nekaj partizanov »letče« zažgalo v Pesjem žago in skladišče lesa, ki je bilo last izdajalca Detička.⁹³ 22. aprila je Šercerjeva brigada postavila zasedo na cesti Šoštanj—Topolšica in napadla policijski avto ter ga razbila. Pri organizaciji zasede v gozdu nad Žagarjem so z obveščevalnimi podatki pomagali domačini. Ta dan so Nemci pričakovali napad na Šoštanj in so bile trgovine zaprte.⁹⁴ Strah je bil še večji, ker je Bračičeva brigada isti dan dopoldne zopet napadla progo in zažgala vlak, pri tem ujela sedem nemških vojakov in zaplenila večje količine orožja. Bračičeva brigada ni prenehala z napadi na progo. 24. aprila se je premaknila v Št. Vid in je od tod 25. aprila zjutraj pri Hudi luknji napadla osebni vlak št. 1813, ki je ob 6,25 odpeljal iz Velenja. Vlak so partizani zažgali in ga pognali nazaj proti Velenju. Isti dan so zažgali v bližini Doliča avtobus državnih železnic, ki je vozil na progi Šoštanj—Slovenj Gradec. Bračičevo brigado je ta dan pri Št. Vidu nad Doličem napadla udarna skupina orožnikov, a jih je brigada z jurišem pregnala. Nemci so v svojem poročilu trdili, da je bila njihova udarna skupina obkoljena, a se ji je posrečil proboj. 26. aprila so partizani napadli vlak št. 1813, ga prav tako zažgali in pognali nazaj proti Velenju. Za isti dan so Nemci poročali, da so partizani mobilizirali na glavni cesti pri Družmirju.⁹⁵ Pogostni napadi na železnico Dravograd—Velenje so privedli konec aprila do dejanske ustavitve prometa. V poročilu komandanta varnostne policije in varnostne službe sta navedeni značilni izjavi v zvezi z napadi na to progo. Ti izjavi so podali pristaši okupatorja. Eden je izjavil: »Sedaj so nam ustavili železnico v Dravograd. Banditi so s tem dosegli svoj cilj in pričakovati je, da bodo, zaradi tega okrepljeni, napadli druge prometne poti.« Druga izjava pa se glasi: »Namesto da bi se borili z banditi, smo se pred njimi umaknili in ustavili železnico.«⁹⁶

Na večer pred obletnico ustanovitve OF so 26. aprila po okoliških hribih Šaleške doline goreli kresovi. V okolici Šoštanja sta bili dve brigadi, in sicer se je Šercerjeva 26. aprila premaknila v Plešivec, Bračičeva in štab divizije pa na Ravne. Bračičeva brigada je 26. aprila zvečer napadla Šoštanj. Nemška

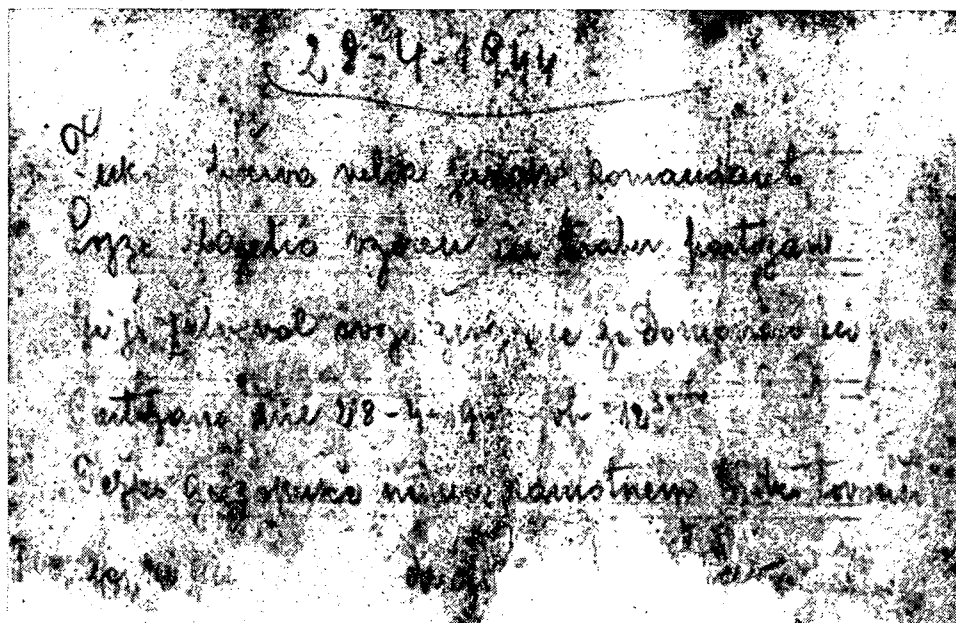
⁹² Poročilo štaba XIV. divizije štabu IV. operative cone z dne 4. 4. 1944, AIZDG; poročili komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 24. marca in 28. aprila 1944, AIZDG; poročilo štaba XIV. divizije z dne 14. 4. 1944, AIZDG; Vidmarjev dnevnik; situacijsko poročilo.

⁹³ Situacijsko poročilo.

⁹⁴ Vidmarjev dnevnik; kronika za Šoštanj, Št. Florijan in Bele vode; izjava Marije Kotnik iz Topolšice.

⁹⁵ Vidmarjev dnevnik; situacijsko poročilo.

⁹⁶ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 28. aprila 1944, AIZDG.

Spominski listič, ki so ga borci drugega bataljona Bračičeve brigade dali v grob svojega komandanta Lojzeta Majetiča

posadka se je takoj umaknila v utrjene postojanke, ki jih partizani zaradi pomanjkanja težkega orožja niso mogli uničiti. Pač pa so borci vdrli v mesto in zaplenili veliko količino sanitetnega materiala, tobaka in izpraznili tudi trgovino z usnjem. Niso pa mogli prodreti v tovarno usnja. V stanovanjih nemških funkcionarjev in gestapovcev, ki so se poskrili, so borci zaplenili pet pušk, štiri pištole in štirideset bomb ter opustošili zgradbo sodišča. Požgano je bilo poslopje osnovne šole. Pri požigu šole je bil smrtno ranjen komandant drugega bataljona Lojze Majetič. Gorelo je tudi v sobah orožniške postaje. Iz Šoštanja se je brigada umaknila nad Velunjo (Pečovnik). Šerčerjeva brigada je 26. aprila zvečer iz Plešivca demonstrativno napadla Velenje. Brigada je napadala predvsem železniško postajo v Velenju in se je tam spopadla z vodom policije za zaščito železnic. Na postaji je bil tudi oklopni vlak. Padel je nemški postajni načelnik in en policist, trije policisti so bili ranjeni. Brigada pri tej akciji ni imela žrtev. Nemci so poročali o izredno veliki materialni škodi, ki jo je povzročil partizanski napad na železniško postajo. Vendar Šerčerjeva brigada ni mogla povsem uničiti železniške postaje, kot je nameravala, ker so bili Nemci zaradi predčasnega napada Bračičeve brigade na Šoštanj v pripravnosti. Šerčerjeva brigada je ta večer še rekvirirala v dveh trgovinah in pri višjem oskrbništvu zaplenjenih posestev v Šmartnem pri Velenju.⁹⁷ Že 26.

⁹⁷ Poročili štaba XIV. divizije štabu IV. operative cone z dne 28. aprila 1944 in z dne 13. maja 1944, AIZDG; Vidmarjev dnevnik; situacijsko poročilo; poročilo III. alarmne čete Celje-zahod, AIZDG; Poročilo gestapa o napadu na železniško postajo Velenje z dne 28. 4. 1944, AIZDG; kronika za Šoštanj, St. Florijan in Bele vode.

aprila so Nemci poročali, da partizani povsem obvladajo okolico Šoštanja.⁹⁸ Dejansko so bili Nemci v Šaleški dolini v mesecu aprilu popolnoma v defenzivi. Toda tudi po napadu na Šoštanj in Velenje partizanska aktivnost ni popustila. Partizanskemu praznovanju 27. aprila je sledilo praznovanje 1. maja.

Šercerjeva brigada je 27. aprila zažgala potniški vlak v Paki in ga poglala proti Velenju. Nemci so ta dan poročali, da so partizani povzročili veliko gmotno škodo na železniški postaji v Paki. 28. aprila se je Šercerjeva brigada premaknila v bližino Graške gore. V Zavodnjah se je razmestila Tomšičeva brigada. Istega dne so partizani mobilizirali v neposredni bližini velenjskega rudnika in rekvirirali v rudarskem domu, ki je v neposredni bližini rudnika. 29. aprila sta se premaknili v Plešivec Tomšičeva brigada (iz Belih vod) ter Bračičeva brigada. Tako je bila neposredno pred 1. majem v prostoru Plešivca in Graške gore zbrana vsa XIV. divizija.⁹⁹

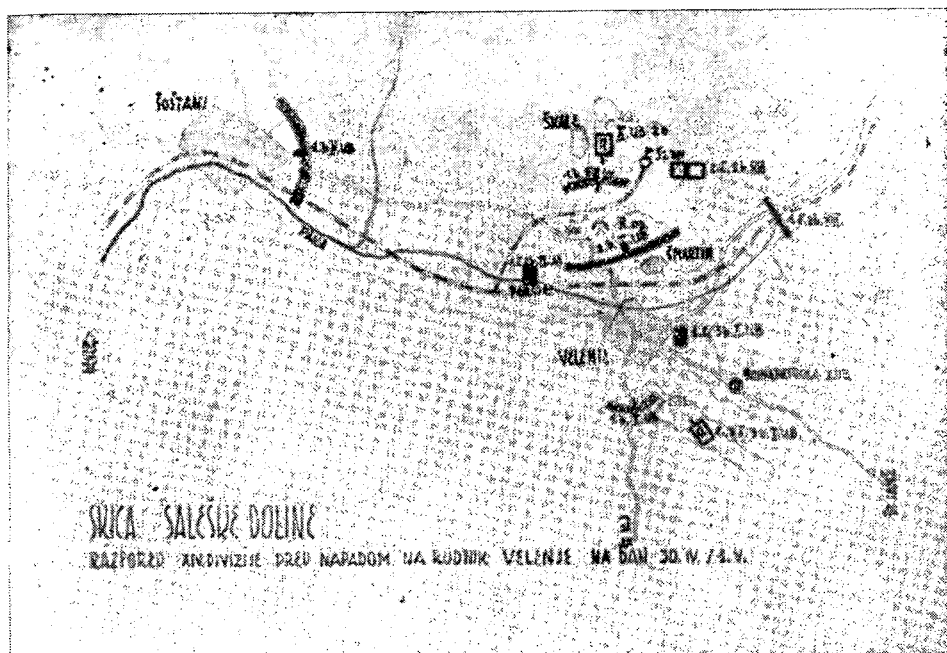
Noč med 30. aprilom in 1. majem je bila v Šaleški dolini veličastna. Po hribih so goreli kresovi in od cerkva se je razlegalo zvonjenje. Tu in tam so postavili mlaje. Povsod so partizani trosili letake in po vsej dolini in okolici je odmevalo streljanje.¹⁰⁰ V dolino je vpadla cela XIV. divizija ter pričela napadati ob 23. uri. Najtežje naloge je imela Bračičeva brigada, ki je napadla rudnik lignita Velenje, Tomšičeva brigada je ščitila Bračičevo v smeri proti trgu Velenje in je demonstrativno napadala Staro vas in trg Velenje. Šercerjeva brigada je napadla Šoštanj in tako onemogočila intervencijo iz Šoštanja. Prvi bataljon Šercerjeve brigade je v Družmirju pri Šoštanju zadel na sovražno zasedo in jo po ostrem boju pregnal v Šoštanj. V smeri proti Paški vasi pa je del prvega bataljona rušil železnico in cesto ter prekinil telefonsko zvezo.

Rudnik lignita v Velenju je bil močno utrjen. Obkrožali so ga številni bunkerji in bodeča žica. V okolici rudnika so bile na nekaterih mestih položene tudi mine. Vso okolico so Nemci ponoči obsvetljevali z reflektorji. Že ob pol petih so krenili prvi ter drugi bataljon in prva četa tretjega bataljona Bračičeve brigade iz taborišča nad Plešivcem. Te enote so napadle rudnik, drugi del tretjega bataljona pa je ostal v taborišču. Tako si je lahko Bračičeva brigada še pri dnevni svetlobi ogledala položaje pri rudniku. Napad je bil izveden iz severne in vzhodne strani, ki je bila sicer najbolj utrjena, a tudi najbolj primerna za dohod. Nemška posadka (po nemškem poročilu štirideset vermanov in dvajset članov obratne straže), je opazila približevanje napadalcev, ki pa so že v prvem zaletu osvojili glavni bunker. V njem so zaplenili dve težki strojnici in protitankovski top. Padeč tega bunkerja je omogočil prodor in kljub močnemu odporu posadke so partizani ob 2. uri zjutraj obvladali vse območje rudnika. Že med borbo so pričeli uničevati rudniške naprave. Pač pa so člani obratne straže obranili kalorično elektrarno, ker partizani niso razpolagali z dovolj težkim orožjem in tudi niso našli nikogar, ki bi jim pokazal skladišče eksploziva. Zaplenjeni top pa se je pokvaril. Najvažnejše objekte in naprave rudnika lignita so partizani temeljito uničili.

⁹⁸ Situacijsko poročilo.

⁹⁹ Poročilo štaba XIV. divizije z dne 28. 4. 1944; situacijsko poročilo; Vidmarjev dnevnik.

¹⁰⁰ Kronika za Šoštanj, Št. Florijan, Bele vode; izjave aktivistov in domačinov, zbral M. Ževart.

Originalna skica razporeda enot XIV. divizije pred napadom na velenjski rudnik, Velenje in Šoštanj

Napad na rudnik Velenje je Nemce izredno vznemirilo. Ob tem napadu je zapisal komandant varnostne policije in varnostne službe, da partizanski napadi na rudnike in industrijske obrate zavzemajo takšen obseg, da ogrožajo vojno gospodarstvo na Štajerskem. Obenem je v svojem poročilu temeljito opisal škodo, ki jo je pretrpel velenjski rudnik ob partizanskem napadu. Poročilo uvodoma poudarja, da so bili vsi važnejši objekti uničeni in požgani in da so partizani gašenje preprečili. Predvsem je bil uničen izvozni jašek, uničena je bila celotna separacija, vse skladiščne barake, koksna peč in vsi zunanji obratni in zvezni mostovi. Uničen je bil izvozni stolp, izvozna vrva je bila pretrgana, izvozne košare so ležale v jami. Rezervna vrva, ki je bila v skladišču, se je stalila. Vsi stroji posameznih objektov so bili uničeni. Vagoni, ki so bili na rudniški postaji in so jih partizani med borbo uporabljali za kritje, so bili požgani. 13.000 ton deponiranega premoga so partizani tudi zažgali in je ta premog gorel še dolgo po akciji, ker se ogenj ni dal zadušiti. Dnevna produkcija pred napadom je znašala 1150 ton ter je bilo predvideno, da se bo po 1. maju v nekaj dneh dvignila na 1300 ton. Za naprej pa so Nemci pričakovali še povečanje produkcije. Po napadu je rudnik povsem miroval in v nemškem poročilu je bilo zapisano, da bo lahko začel obratovati šele čez osem do deset dni, če bodo storjeni zadostni varnostni ukrepi. Tudi elektrarna se je ustavila za nekaj ur in ker je bila trboveljska termoelektrarna ravno v popravilu, je grozilo zalitje jamskih naprav v revirjih. Če bi se posrečilo uničiti tudi elektrarno, bi bila torej okupatorju napravljena še večja škoda.

Bračičeva brigada je pri napadu na rudnik zaplenila razmeroma veliko količino orožja in med drugim tudi protitankovski top. V noči med zadnjim aprilom in prvim majem je močno pokalo tudi pri Velenju, ki ga je delno zasedla Tomšičeva brigada. Na železniški postaji Velenje je bilo po nemškem poročilu zažganih dvanajst vagonov. Zanimivo je, da partizanska poročila zažiga vagonov na postaji Velenje sploh ne omenjajo ter je možno, da je v nemškem poročilu napaka in so bili ti vagoni zažgani na rudniški postaji, ne pa na železniški postaji Velenje. Tomšičeva brigada je uničila tudi en avto. Šercerjeva brigada pa je rekvirirala na zaplenjenih slovenskih posestvih v Prelogah.

Ob 5. uri zjutraj je prispela Nemcem na pomoč policija iz Celja. Vendar so se partizani po nemškem poročilu umaknili šele ob 7. uri zjutraj, po partizanskem poročilu pa so brigade krenile iz doline že ob pol petih, in sicer Tomšičeva brigada v Zg. Završje, Šercerjeva brigada na Ravne, Bračičeva brigada pa k Jesenjaku. Nemci sploh niso intervenirali. V veliki akciji v Šaleški dolini je imela XIV. divizija dva mrtva, tri teže in dva laže ranjena.¹⁰¹ Zjutraj pa so preplašeni Nemci iz postojank lahko opazovali slovensko zastavo, ki je vihrala nad dolino. Obešena je bila na Gradišču pri Jakobu.¹⁰² Naj še omenimo, da je bila v noči na 1. maj ponovno porušena proga Velenje—Slovenj Gradec. V Mislinjski dolini je namreč napadala Zidanskova brigada.¹⁰³

Tako so bili Nemci aprila in maja 1944 v vojaški in tudi politični defenzivi. Obrobja doline niso obvladovali, pa tudi njihove postojanke v dolini so napadale enote XIV. divizije. Nemci so predvsem močno utrjevali Šoštanj, Velenje in rudnik. Zaradi partizanskega pritiska so morali povsem opustiti poskuse, da bi vzpostavili postojanke v okolici. Tako se je vermanska II. alarmna četa Ptuj — jug, ki je prispela 30. aprila iz Ptuja in je gradila utrdbe v Topolšici, že 2. maja umaknila v Šoštanj. Posadke v središčih so bile vse noči na nogah. V aprilu in maju so bile v Šaleški dolini znatne nemške sile. Poleg dveh orožniških postaj (v Šoštanju in Velenju) ter obratnih straž (zlasti močna je bila pri rudniku) in poleg policije ter gestapovskega oporišča v Šoštanju in stalno oboroženih nemških nameščencev ter okupatorjevih pristavev, deželne straže in železniške policije, so bile v Šaleški dolini v postojankah razmeščene predvsem enote Wehrmannschafta. Tako so bile 1. maja razmeščene v Velenju: I. alarmna četa Ljutomer, I. alarmna četa Celje — zahod, I. alarmna četa Ptuj — jug in II. alarmna četa Ljutomer. 6. maja se omenja v Velenju še II. alarmna četa Ljutomer, nato še druge enote. Prav tako je bilo razporejenih v Šoštanju več vermanskih alarmnih čet. V Šoštanju je bil tudi štab II. bataljona Wehrmannschaftsregimenta »Untersteiermark«. Posamezne čete so štejele od 140 do 150 mož. 13. maja je bil naslednji razpored vermanskih enot: v Šoštanju je bil štab bataljona, en vod I. alarmne čete Ptuj

¹⁰¹ Poročilo štaba XIV. divizije štabu IV. operativne cone z dne 1. in 13. maja, AIZDG; poročilo štaba Tomšičeve brigade z dne 1. 5. 1944, AIZDG; poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe o napadu na velenjski rudnik, AIZDG; poročili komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 5. in 12. maja 1944, AIZDG; poročila vermanskih alarmnih čet o borbah 1. maja 1944, AIZDG; Franc Bobnar-Gedžo, Bračičeva brigada v napadu, Borec 1954, št. 9.

¹⁰² Zastavo so Nemci najprej obstreljevali z letalom, šele nato so jo odstranili vermani (zapiski M. Ževarta na terenu).

¹⁰³ Kronika občine Mislinje, MLRSG.

— jug, II. alarmna četa Ptuj — jug, I. alarmna četa Ptuj — sever; pri rudniku sta bila dva voda I. alarmne čete Ptuj — jug, I. alarmna četa Brežice; v Velenju je bila II. alarmna četa Ljutomer. Vendar to še niso bile vse enote, ker se neposredno pred 13. majem ali po 13. maju omenjajo še druge čete. V Velenju se omenja 14. maja III. alarmna četa Celje — vzhod. Ta enota je bila seveda že tudi 13. maja v Velenju. Lahko torej zapišemo, da je bilo 14. maja v Šaleški dolini okoli 1000 vermanov. Za razne akcije pa so pritegnili še enote iz drugih področij¹⁰⁴.

Kljub tej razmeroma veliki sili so že v drugi polovici maja pripravljali nastavitve vojaštva. 15. maja so se pojavile v Šoštanju večje vojaške enote. 31. maja je že bil v Šaleški dolini 611. bataljon deželnih strelcev. Ta bataljon so določili predvsem za zavarovanje železniške proge. Ohranjeno nemško poročilo omenja za 23. junij, da so partizani iz smeri Sv. Jakoba obstreljevali posadke deželnih strelcev v Pesjem in na velenjski železniški postaji. V drugi polovici maja in v začetku junija so torej Nemci zgradili vzdolž vse doline in zlasti še ob progi močne utrdbe, ki so imele vojaške posadke.¹⁰⁵

Vsa ta nemška sila ni mogla zaustaviti velikega poleta Osvobodilne fronte in se je v glavnem omejevala na obrambo postojank oziroma središč v dolini. Od začetka 1944 se je neprestano stopnjevalo odhajanje novih borcev v partizane. Mobilizirali so terenski aktivisti, enote XIV. divizije in »leteča«. Na šaleškem terenu je zlasti mobilizirala Tomšičeva brigada. Nemška mobilizacija pa je že povsem odpovedala. Skušali so jo izvajati s prisilnimi odgoni in aretacijami vojnih obveznikov. Tako je n. pr. krenila 9. maja 1944 na Ravne II. alarmna četa Ptuj — jug. Ta enota je imela zapoved, naj izvede na Ravnah prisilno mobilizacijo vojnih obveznikov. Ker so hiše raztresene, so se morali vermani in orožniki razdeliti na dva dela. Toda vermane in orožnike je pognala v beg ena četa III. bataljona Tomšičeve brigade. Umaknili so se tako hitro, da ni prišlo do pravega boja.¹⁰⁶

Osvobodilno gibanje na terenu je bilo vedno bolj organizirano. Obveščevalna služba civilnega prebivalstva od hiše do hiše je bila vzorno urejena. Aktivisti so imeli obveščevalne zveze z orožniško postajo v Velenju ter občino, pošto, železniško postajo in kurilnico v Velenju ter z rudnikom. Na terenu so se ustanovljali novi krajevni odbori OF. Ljudje so množično prispevali za partizane. Število aktivistov je stalno naraščalo. 23. aprila je bil zbor aktivistov šaleško-mislinskega okrožja. Tega zbora se je udeležilo okoli 50 ljudi in med temi so bili tudi legalci. Na zboru aktivistov so najprej poročali sekretarji okrajev. 8. maja pa je bil ustanovni sestanek širšega okrožnega odbora OF, šaleško-mislinskega okrožja. Ob ustanovitvi je okrožni odbor OF štel osem članov. Poleg sekretarja Krištofa so bili odgovorni: za agitacijo in propa-

¹⁰⁴ AIZDG hrani le posamezna poročila vermanskih enot. Na podlagi teh odlomkov sem skušal ponazoriti razpored vermanskih čet v Šaleški dolini za mesec maj 1944; Ferenc, n. d., str. 127.

¹⁰⁵ Kronika za Šoštanj, St. Florijan in Bele vode; situacijsko poročilo; fragmentarna poročila 611. bataljona deželnih strelcev, AIZDG.

¹⁰⁶ Zgodovinsko gradivo občinskega odbora ZB NOV Šoštanj; poročilo II. alarmne čete Ptuj-jug o akciji 9. maja 1944, AIZDG, v tem poročilu je dobesedno zapisano, da je krenila II. alarmna četa Ptuj-jug v Ravne z nalogo: «Zwangsrekrutierungen durchzuführen...»; poročilo štaba Tomšičeve brigade z dne 10. 5. 1944, AIZDG.

An die Bevölkerung des Schalltales!

UNTERSTEIRER!

Bezahlte kommunistische Agenten versuchen unter dem Vorwand, es gehe um die „Freiheit des slowenischen Volkes“, in Eure schöne Heimat den Aufruhr zu tragen. Nachdem sie bereits Kroatien und Niederkrain zu Wästen und zu Ländern des Elends, des Blutes und der Tränen gemacht haben, soll die Untersteiermark ihr nächstes Opfer sein; abgebrannte Schulhäuser und Bauernhöfe, zerstörte Brücken und Bahnen, feige Morde und Überfälle sind die Stationen ihres „Kampfes“.

Da ihre landfremden Einheiten, besonders die 14. Bandendivision im Februar dieses Jahres, vernichtend geschlagen wurden, versuchen sie durch brutale Zwangsrekrutierungen von Untersteirern ihre gelichteten Reihen aufzufüllen. Diese zwangsrekrutierten Untersteirer sollen einem Bandenbefehl nach, der sich in unserer Hand befindet, nach Kraain zur „Ausbildung“ gebracht werden, um dann in Kroatien, Bosnien und Serbien für Tito als billiges Kanonensputter ihr Leben zu lassen.

Untersteirer! Es geht um Euer Leben, um die Zukunft Eurer Frauen und Kinder, um den Frieden Eurer Heimat!

Wir rufen Euch alle auf, alles zu tun, um Eure Zwangsrekrutierung durch ein richtiges Verhalten zu verhindern. Zwangsrekrutierte aber haben sich in kürzester Zeit durch Flucht den Banditen zu entziehen.

Wir werden Euch mit den uns zur Verfügung stehenden Kräften von der blutigen Geißel des Bandenwesens befreien.

Männer und Frauen! Laßt Euch durch die feindliche Propaganda nicht in Eurer Treue zu Adolf Hitler und Deutschland irremachen!

Wer mit den Banditen hält, geht den Weg in den Tod!
Wer treu zu Führer und Reich und der steirischen Heimat steht, marschiert mit uns in eine herrliche Zukunft!

Unser ist der Endsieg!

Marburg, im Mai 1944

Franz Steindl

Bundesführer des Steirischen Heimataubundes

Platzhans kommunistischer Agenten skaušuju pod pretvezu, da gre za „svobodno slovenskega naroda“ prenehati upor v vašo lepo domovino. Sedaj, ko so Hrvaško in Dolenjsko spreminjali v puščavo in v deželo bede, krvi in solza, naj poslane Spodnještajerska njih prva žreva; zgorela šolska poslopja in knjižnice, uničeni mestovi in železnice, strahopetni umori in napadi so postaje njihovega „boja“.

Ker so bile, tuje enote, zlasti pa 14. bandistska divizija, v februarju tega leta uničujoče poražene, skušajo z brutalnimi prisilnim rekrutiranjem Spodnještajercev izpopolniti svoje izredene vrste. Te prisilno rekrutirane Spodnještajerce namereva vajo po nekem bandistkem povelju, ki se nahaja v naših rokah, spraviti na Krajsko v vrsto „Ausbildung“, da bi jih potem žrtvovali na Hrvaškem, v Bosni in v Srbiji kot ceneno krmo topov za Tito.

Spodnještajerci! Gre za vaše življenje, za bodočnost vaših žena in otrok, za našo lepo domovino!

POZIVAMO vas vsi, da storite vse, da preprečite s pravišnim zadržanjem vašo prisilno rekrutacijo. Prisilni rekrutiranci pa se imajo v najkrajšem času z begom odtegniti banditom.

Z vsimi razpoložljivimi sredstvi vas bomo osvobodili krvavega bitja bandistke sodrge.

Možje in žene! Ne dopustite, da vas sovražna propaganda izneveri v vaše zvestobi do Adolfa Hitlerja in Nemčije!

Kdor drži z banditi, gre v smrt!
Kdor ohranjuje zvestobo Führerju in Reichu ter štajerski domovini, koraka z nami v krasno bodočnost!

Končna zmaga je naša!

gando Izak, za finance in zveze Kristl, za vzgojo kadrov Atena (referent za vzgojo kadrov je bil začasno tudi vojni referent), za slovensko protifašistično žensko zvezo Ančka, za mladinsko organizacijo Danica. Poleg teh sta bila še gospodarski in sanitetni referent. S posebno okrožnico so bili okrajni odbori OF obveščeni o ustanovitvi in sestavi okrožnega odbora OF. Na ustanovnem sestanku so tudi sklenili, da morata biti vedno vsaj dva člana okrožnega odbora v centru okrožja. V tem času je politično delo na šaleškem terenu že potekalo po okrajih. Najbolj je bil organiziran okraj št. VII — Št. Ilj. Ta okraj je imel tudi največ aktivistov. V začetku aprila so bili v tem okraju štirje krajevni odbori OF ter trije odbori Zveze slovenske mladine. Obstajala je tudi organizacija SPZZ. Število krajevnih odborov OF je naglo naraščalo, naraščala pa je tudi aktivnost političnih organizacij. V okraju št. VI — Velenje je bil položaj slabši, ker je tu še vedno zelo primanjkovalo aktivistov. Vendar je OF prodirala vedno bolj tudi med rudarje, četudi so bile tu težave, ker so se rudarji branili organizirane povezave zaradi izdajalcev. Za okraj št. VIII — Šoštanj sta bila šele aprila določena dva stalna aktivista. Zato v tem okraju v začetku leta kljub močnemu sodelovanju prebivalstva v okolici Šoštanja z OF in partizansko vojsko, ni bilo krajevnih odborov OF. V začetku leta so bili torej v Šaleški dolini trije okraj, ki pa še niso imeli povsem organiziranih okrajnih odborov OF. V Šaleški dolini je še vedno primanjkovalo aktivistov in izkušenih političnih kadrov. KPS je v prvih dveh letih vstaje v Šaleški dolini utrpela velike izgube ter je večina starega partijskega kadra padlo. Zato se je okrožni komite KPS šaleško-mislinjskega okrožja trudil, da bi vzgojil nove partijske kadre. Okrožni komite KPS je junija štel štiri do pet članov (tedaj so bili člani komiteja: sekretar Stane Ilc-Krištof; člani: Tone Ulrih-Kristl, Franc Polh-Izak, Ela Letonja-Atena ter Danica Badovinac). Aprila 1944 je bilo v vsem okrožju štirinajst članov KPS, trinajst kandidatov ter trideset članov SKOJ. Okrajnih komitejev KPS v šaleško-mislinjskem okrožju do avgusta 1944 še ni bilo. Člani so bili povezani v celicah, ki jih je vodil okrožni komite. Kljub razmeroma majhnemu številu članov KPS pa si je le-ta pridobivala vedno večje zaupanje ljudstva, ki ga je vodila v boju proti okupatorju, ter je število njenih članov stalno naraščalo. Še hitreje je naraščalo število članov SKOJ. Za vzgojo novih partijskih kadrov je okrožni komite organiziral na področju okraja Št. Ilj okrožni partijski tečaj. Tega tečaja se je udeležilo štirinajst tovarišev in med njimi je bilo šest sekretarjev okrajnih odborov OF. Na tečaju so se poleg drugega obravnavale naslednje teme: Delavski razred in partija, OF in njene organizacije, O graditvi ljudske oblasti, O praktičnem delu na terenu. Vse, kar je bilo potrebno za organizacijo tečaja, so brezplačno prispevali krajevni odbori OF v Št. Ilju. Kljub temu, da je bil Št. Ilj odprto področje in je tečaj trajal teden dni (od 20. junija do 27. junija), je potekal nemoteno, najprej v Gradiču, nato pa na kmetiji Jakob v Silovi.¹⁰⁷

Okupator je izgubljal oblast v pravem pomenu besede. Kar verno sliko je prikazal štab II. bataljona Wehrmannschafta v Šoštanju v svojem poročilu,

¹⁰⁷ Poročilo Okrožnega komiteja KPS za šaleško-mislinjsko okrožje iz aprila 1944; poročilo Okrožnega komiteja KPS iz maja 1944; poročilo Okrožnega odbora OF šaleško-mislinjskega okrožja z dne 12. 5. 1944; poročilo Okrožnega komiteja KPS šaleško-mislinjskega okrožja z dne 10. 6. 1944 in z dne 16. 7. 1944. Vsa poročila v ACK ZKS. Izjava J. Ževarta. Glej tudi opombo 68.

ki opisuje stanje do 10. maja. V tem poročilu je pisalo, da nemška uprava in organi štajerske domovinske zveze s prebivalstvom izven postojank nimajo nobene zveze. Isto poročilo pa prikazuje tudi nervozo nemških posadk v Šaleški dolini, ki so s strahom reagirale na vse mogoče vesti. Na podlagi zaupnega poročila je orožniška postaja iz Velenja sporočila štabu bataljona v Šoštanj, da bodo partizani med 10. in 12. majem ponovno napadli Šoštanj in Velenje.¹⁰⁸

Za Nemce izredno težaven položaj je skušal reševati vodja štajerske domovinske zveze Steindl. Ta je sestavil v maju poseben poziv na prebivalstvo Šaleške doline, ki so ga Nemci razmnožili in delili v obliki velikih razglasov.¹⁰⁹ Ta roteči proglas Steindla prebivalstvu Šaleške doline je najbolj očiten izraz nemške nemoči v Šaleški dolini maja 1944. leta. V tem proglasu je Steindl najprej sporočil prebivalstvu Šaleške doline, da so bile tuje partizanske enote, zlasti pa še XIV. divizija, popolnoma poražene. Te enote skušajo zato izpolniti svoje vrste z mobilizacijo Spodnještajercev. Toda te Spodnještajerce bodo partizani poslali kot topovsko hrano na Hrvaško, v Bosno in Srbijo. Po tem zelo nelogičnem uvodu pa je Steindl pozval prebivalstvo, naj napravi vse, da bo s pravilnim ravnanjem preprečilo partizansko mobilizacijo in naj se ne da zavesti sovražni propagandi. Na koncu proglasa je Steindl sporočil: »Kdor drži z banditi, gre v smrt!«, »Kdor ohranja zvestobo Führerju in Reichu ter štajerski domovini, koraka z nami v krasno bodočnost!« Taki obupni pozivi pa so ostali glas brez odmeva.

Naj naštejemo še nekaj pomembnejših partizanskih akcij v mesecu maju na področju Šaleške doline in okolice. 4. maja so partizani rekvirirali v turnski graščini. Intervencija I. alarmne čete Brežice je bila neuspešna. 6. maja so Nemci zabeležili spopad med vermani in partizani pri graščini Gorici (pri Saleku). V noči med 6. in 7. majem je I. bataljon Tomšičeve brigade krenil v Pesje, da bi tam mobiliziral v rudarskih kolonijah. Mobilizacija pa ni uspela, ker so rudarji morali prenočevati na rudniku. V Pesjem je bataljon naletel na Nemce in jih z jurišem pognal v beg. 7. maja so partizani ponovno rekvirirali v Topolšici. 10. maja je Tomšičeva brigada napadla vlak med Velenjem in Doličem ter ga zažgala in pognala proti Velenju. Prvi bataljon Tomšičeve brigade, ki je zažgal vlak, je po akciji ostal na položajih ter čakal v zasedi sovražno intervencijo, a je ni bilo. III. bataljon Tomšičeve brigade pa je tega dne pognal na področju Sv. Duha v beg vermansko kolono, ki je štela okoli osemdeset vermanov in je prodirala iz Šoštanja. 10. maja so partizani tudi obstreljevali železniško postajo v Šoštanju. 21. maja je bil uničen vlak Celje—Velenje pri Paški vasi. 14. maja so Nemci poročali, da so ob treh zjutraj tega dne močnejše partizanske skupine napadle s severa in vzhoda rudnik lignita pri Velenju in trg Velenje. Napad je trajal 45 minut ter so ga odbile enote II. bataljona Wehrmannschafts regimenta. Nemci so trdili, da so partizani hoteli uničiti rudnik in izvesti teroristične akcije v Velenju. Verjetno pa je štab Wehrmannschafts regimenta spremenil v napad na rudnik in Velenje le manjšo demonstrativno akcijo. 14. maja so bile enote Tomšičeve brigade v večjih bojih z Nemci na področju Zavodenj. Nemške kolone so prodirale iz Šoštanja. Enote Tomšičeve brigade so več kolon pognale v beg, pač

¹⁰⁸ Poročilo v AIZDG.

¹⁰⁹ Izvirnik razglasa v AMNOM.

pa so se Nemci obdržali v Zavodnjah, zasedli Petrov vrh ter zažgali v Zavodnjah dve hiši in en kozolec. Po partizanskem poročilu so imeli Nemci preko trideset mrtvih, partizani pa tri in dva ranjena. Partizani so uničili en osebni avto. Tomšičeva brigada se je po tej borbi 15. maja zadrževala na področju Belih vod ter se nato zaradi sovražne ofenzive na šoštanjskem področju premaknila na območje Zgornje Savinjske doline.

Boji Tomšičeve brigade na področju Zavodenj so v zvezi z močno nemško ofenzivno akcijo »Anton I« v prostoru Slovenj Gradec—Mislinja—Velenje—Šoštanj—Uršlja gora. Za to akcijo so Nemci pritegnili enote Wehrmannscharfta, policije, vojske in državne delovne službe. Akcija je trajala do 20. maja. Vsekakor je koncentracija razmeroma velikih sil Wehrmannscharfta v postojankah Šaleške doline sredi maja v zvezi s to akcijo. 23. in 24. maja je zopet potekala nemška ofenzivna akcija na področju severno od Pake. 22. maja je krenila s Pohorja Šercerjeva brigada, ki je vodila s seboj 150 novincev. Šercerjeva brigada je prišla na Paški Kozjak, kjer se je spopadla z vojsko. S Paškega Kozjaka se je brigada prebila na področje Graške gore. Na Graški gori se je spopadla z II. alarmno četo Ljutomer v bližini Metulovega vrha. Šercerjeva brigada je skušala četo obkoliti, a se je ta umaknila z enim mrtvim, sedmimi ranjenimi; bilo je tudi več pogrešanih vermanov. V naslednjih dveh dneh so bili boji na prostoru Št. Vid—Spodnji Razbor. Na tem področju je bil v akciji ves Wehrmannscharfts regiment »Untersteiermark« brez IV. bataljona. V noči med 29. in 30. majem je prišlo do spopada pri rudniku lignita pri Velenju, ki se je pričel opolnoči in je trajal poldrugo uro. Nemci so poročali o napadu na rudnik ter v svojem poročilu trdili, da je bilo 150 napadalcev. Verjetno so Nemci ponovno pretiravali. To noč so bile večje skupine partizanov v Pesjem.¹¹⁰

Ne bi bilo mogoče naštetih vseh borb in manjših spopadov na šaleškem področju od 1. junija do konca leta 1944 v tem kratkem pregledu. Dejstvo pa je, da so bili na tem področju vsak dan boji, spopadi in partizanske akcije. Področje Graške gore, Št. Vida, Belih vod in Zavodenj je bilo prehodno ozemlje za enote IV. operativne cone. Preko tega ozemlja so se brigade premikale s pohorskega področja v Zgornjo Savinjsko dolino in obratno ter tu bojevale velike borbe, zlasti še na področju Graške gore. Na šaleškem terenu so operirale brigade XIV. divizije, ki so se često ustavljale tudi izven prehodnega ozemlja. Na šaleško področje so te brigade prihajale s Pohorja večkrat tudi preko Paškega Kozjaka.¹¹¹

Tudi v času od 1. junija do konca leta so partizani neprestano rušili progo Celje—Velenje—Dravograd in prekinjal železniški ter telefonski promet. Na tej progi je bil promet večkrat povsem ustavljen. Zlasti od julija

¹¹⁰ Poročilo štaba vermanskega bataljona z dne 4. junija 1944, AIZDG, situacijsko poročilo; poročilo II. alarmne čete Ljutomer, AIZDG; Vidmarjev dnevnik; poročilo štaba Tomšičeve brigade z dne 8., 11., 18. in 29. maja 1944, AIZDG; Ferenc, n. d., str. 127.

¹¹¹ Dnevnik načelnika štaba IV. operativne cone, AIZDG; Važnost tega prehodnega ozemlja poudarja tudi akt Treeck, AMNOM. Treeckov štab je izdelal novembra meseca 1944 (po 2. novembru, ker se še omenjajo akcije Treeckove bojne skupine 2. novembra na Pohorju) študijo o partizanskem gibanju na Štajerskem, ki naj bi služila oficirjem njegove skupine. Na 23 straneh so obdelani vojaški in politični organi osvobodilnega gibanja na Štajerskem ter partizanske enote IV. operativne cone in dejavnost organizacije OF.

naprej so se brigade na svojih pohodih često ustavljale tudi na južnem delu šaleškega področja (Št. Ilj, Podkraj itd.). Naj navedemo samo nekatere boje in spopade od 1. junija do konca leta. 1. junija se je spopadlo nemško vojaštvo s partizani v bližini Šaleka (verjetno ob progi). Partizani so obstreljevali rudnik. Iz Velenja so Nemci prosili za okrepitev. 2. junija je Bračičeva brigada napadla postojanki nemškega vojaštva (611. bataljon deželnih strelcev) pri Hudi luknji in v Paki. Nemci so namreč ob vsej progi na postajah in ob predorih ter pri mostovih zgradili utrdbe. 2. junija so partizani obstreljevali tudi postojanke deželnih strelcev v Velenju. 7. junija so ponovno napadli postojanko ob železnici v Paki. 10. junija so se partizani preskrbeli s sanitetnim materialom v zdravilišču Topolšica. 23. junija so obstreljevali postojanki deželnih strelcev v Pesjem in pri velenjski železniški postaji. Obenem so obstreljevali rudnik. Vse nemške enote so bile v strogi pripravljenosti.¹¹²

27. junija sta ob 13. uri krenili iz Velenja dve patrulji v Št. Ilj (enaintrideset mož — orožniki in vermani). Pri povratku je enota VDV (Vojska državne varnosti), ki je operirala v Šaleški dolini, eno patruljo napadla in jo razbila. »Leteča« je postavila zasedo ob cesti Velenje—Št. Ilj v bližini hiše talca Ivana Oštirja. Druga patrulja, ki se je vračala preko Kavč, je od tam boj samo opazovala. Ta akcija je bila vzoren primer sodelovanje civilne obveščevalne službe in partizanov. Nemci so hoteč opravičiti poraz patrulje v neposredni bližini Velenja, v svojem poročilu močno povečali število napadalcev. 4. julija so borci »leteče« napadli vojake nemške opazovalnice protiavijske obrambe, ki je bila na velenjskem gradu, neposredno pri Velenju.¹¹³

Že junija so prišle v Šoštanj nove vojaške okrepitve. V tem mesecu so Nemci tudi dokončno zgradili vojaške utrdbe ob progi (v Hudi luknji, Paki, Selu, na železniški postaji v Velenju, v Pesjem in tudi še ob drugih mostovih ter predorih). Progo je varoval 611. bataljon deželnih strelcev, ki je 31. maja 1944 imel štab že v Šoštanju. Ob progi Šmartno ob Paki—Velenje je bilo sedem oporišč tega bataljona. Ta del proge sta varovali dve četi bataljona, progo nad Velenjem pa je branil drugi del bataljona. Kljub številnim postojankam ob progi pa Nemci niso mogli preprečiti novih partizanskih napadov na progo. Nemško orožništvo iz Šoštanja je poročalo, da so bili od 12. julija do 14. avgusta na območju tistega dela doline, ki je spadal pod šoštanjsko občino, razstreljeni štirje mostovi, in sicer dva železniška in dva cestna. II. bataljon Tomšičeve brigade je v noči med 16. in 17. julijem miniral dva stolpa električnega daljnovoda v Št. Ilju. 17. julija so Nemci ta bataljon v bližini Št. Ilja napadli, a bataljon ni sprejel boja zaradi predvidenih akcij na progi Velenje—Šoštanj. 19. julija je ta bataljon razstrelil železen železniški most v Prelogah. V noči med 30. in 31. julijem so partizani napadli Šoštanj ter minirali dva železniška mostova in en cestni most. Promet je bil za dva dni povsem prekinjen. Šoštanj, v katerem je bila zelo močna nemška posadka, je napadel II. bataljon Šercerjeve brigade. To je bil demonstrativni napad in

¹¹² Situacijsko poročilo; poročilo štaba vermanskega bataljona v Šoštanju, AIZDG; Vidmarjev dnevnik.

¹¹³ Poročilo I. alarmne čete Ljutomer, AIZDG; kronika za Št. Ilj; poročilo štaba vermanskega bataljona v Šoštanju, AIZDG. Nemško patruljo je napadlo deset borcev šaleške skupine VDV. Nemci so v svojem poročilu število partizanov povečali na 50. V tem spopadu so imeli Nemci štiri mrtve, navadni vermani so bili zajeti in izpušeni.

ena izmed akcij, ki naj bi odvrnila pozornost in čimveč sovražnih sil od Zgornje Savinjske doline. I. bataljon Šercerjeve brigade je to noč napadal Dobrno, I. bataljon Tomšičeve pa Šmartno ob Paki. Partizansko poročilo omenja velike nemške izgube v Šaleški dolini v noči med 30. in 31. julijem.

Šercerjeva brigada se je po akcijah v Šaleški dolini in Dobrni zbrala na Graški gori, štab XIV. divizije pa je bil v času teh akcij v Belih vodah. 1. avgusta je II. bataljon Šercerjeve brigade miniral železniški predor pri Šoštanju ter porušil cestni most pred predorom (v Penku). V boju z zasedo pri predoru je uničil tri sovražnike. Nemci so stalno pošiljali iz utrd ob železniški progi — ob nedoločenem času — patrolje po progi. Te patrolje so partizani večkrat napadli. 5. avgusta je ena četa I. bataljona Tomšičeve brigade postavila zasedo v bližini Hude luknje in napadla nemško patroljo, ki je štela dvanajst mož. Četa je dva Nemca pokončala, dva ranila ter enega ujela. Istega dne je minerska skupina I. bataljona v Paki minirala železniški most. 6. avgusta je bila med Salekom in Pako v zasedi I. četa III. bataljona Tomšičeve brigade, ki je popolnoma uničila nemško patroljo devetih mož. Zaseda je zaplenila osem pušk ter lahko strojnico. 16. avgusta je II. bataljon Tomšičeve brigade zaminiral progo med Pako in Hudo luknjo ter čakal na vlak v zasedi. Mino na progi so prehitro sprožili, zato se je vlak pred zasedo ustavil in odpeljal nazaj. Vendar pa so pri tej akciji deloma porušili železniški most in uničili dva Nemca.

17. avgusta 1944 je I. četa III. bataljona Tomšičeve brigade iz zasede napadla tovorni vlak med Velenjem in Pako (v bližini Sela). Na vlaku je bilo vojaštvo, ki so ga partizani napadli. Partizansko poročilo o tej akciji navaja 28 mrtvih Nemcev, enega ranjenega, tri pa so partizani ujeli. Vendar so imeli Nemci verjetno večje izgube, ker je kronist v Velenju zabeležil 35 mrtvih Nemcev. Partizani so zaplenili pri tej akciji dve lahki strojnici, 22 pušk, tri pištole in še drugo opremo: uničili so lokomotivo, štiri vagona ter petdeset metrov proge. 19. avgusta je Šercerjeva brigada napadla vlak na progi Velenje—Slovenj Gradec in uničila lokomotivo, oklopni vagon ter še dva vagona. Železniški promet proti Dravogradu je bil tačas povečini ustavljen. Promet na tej progi je bil zelo prizadet že 17. junija 1944, ko je Zidanškova brigada z zaščito štaba IV. operativne cone napadla progo med Mislinjem in Velenjem, ter je tedaj I. bataljon Zidanškove brigade porušil šestdeset metrov železniškega viadukta pri Doliču.¹¹⁴

4. avgusta je Šercerjeva brigada krenila z Graške gore proti Belim vodam. Kolono brigade so Nemci med potjo trikrat napadli. Pri Belih vodah je bila v bližini položajev brigade v neki hiši skupina vermanov, ki je udarila po patrolji brigade kljub temu, da so vermani prej partizanom zatrjevali, da ne bodo streljali. 12. septembra so bile v Penku odbite nemške sile, ki so prodirale iz Šoštanja in skušale pomagati postojanki v Šmartnem ob Paki, ki jo je Tomšičeva brigada tega dne uničila. V tem času so Nemci ponovno prič-

¹¹⁴ Poročilo štaba XIV. divizije štabu IV. operativne cone z dne 21. 7. 1944, AIZDG; poročili štaba XIV. divizije z dne 15. avgusta in dne 20. avgusta 1944, AIZDG; poročilo štaba XIV. divizije z dne 8. 8. 1944 ter kronološki pregled borb XIV. divizije v AIZDG, f. 334 in f. 25; poročilo štaba IV. operativne cone glavnemu štabu z dne 19. 6. 1944, AIZDG; poročilo komandanta 611. bataljona deželnih strelcev z dne 12. 9. 1944, AIZDG; poročilo orožniške postaje v Šoštanju v AMNOM; situacijsko poročilo; šolska kronika osnovne šole v Velenju, napisana po osvoboditvi.

kovali napad na Velenje in Šoštanj. Nemci so tudi iz Šoštanja večkrat s topovi in minometi obstreljevali okolico. 15. septembra je krenila močna udarna skupina vojaštva, ki sta ji bila dodana kot terenska poznavalca dva orožnika iz Šoštanja, v Zavodnje. Ta udarna skupina je imela tank, protitankovski top, minomet in dva oklopna avtomobila z gosenicami. Iz Zavodnj je del te skupine krenil k domačiji kmeta Zalesnika. Pri Zalesniku je Nemce napadel II. bataljon Tomšičeve brigade. Nemci so takoj zbežali nazaj v Zavodnje. Od tod so potem s topovi obstreljevali okolico Zalesnika. Obenem pa je pričelo streljati tudi topništvo iz Šoštanja. Iz Šoštanja je takoj tudi krenila pomoč v Zavodnje. To pa so partizani že na poti prestregli in jo razbili. Medtem so zbežali že tudi Nemci iz Zavodnj, a so bili na umiku ponovno napadeni. V poročilu so Nemci priznali, da so na begu izgubili poleg mrtvih in izgubljenih še top in oba oklepna avtomobila, ki so ju partizani zažgali. Partizansko poročilo navaja, da je Tomšičeva brigada zaplenila protitankovski top, deset pušk in da je zažgal II. bataljon, ki je vpadel Nemcem v hrbet, pet kamionov. Drugi bataljon je postavil zasedo pri Menihu v Lajšah; tam je bilo požganih teh pet kamionov. Ko so razbite nemške skupine pribežale v Šoštanj, so Nemci iz Šoštanja ponovno začeli streljati na okoliške hribe s topovi, minometi in tudi raketnimi minometalci. 15. septembra je Tomšičeva brigada pod vodstvom komandanta Vlada Mišice-Miha vsekakor izbojevala pomembno zmago. Pred spopadom je bila brigada razporejena med Zalesnikom in Ravnami. Po tej zmagi Tomšičeve brigade nad nemško vojsko pri Šoštanju se je šoštanjska orožniška postaja pritoževala, da so v boju proti partizanom poslale vedno premajhne sile. Orožniško poročilo namreč pravi, da so partizani vajeni naporov in pohodov po goratem ozemlju in imajo v tem prednost. Zaradi te prednosti, pravi poročilo, bi morali Nemci nastopati vedno z veliko številčno premočjo, da bi lahko partizane obkolili.¹¹⁵

30. oktobra je bil miniran železniški most v Penku. Pri tej akciji so partizani uničili tudi 900 metrov proge in telefonske napeljave. Železniška in telefonska zveza med Celjem in Šoštanjem sta bili za dalj časa pretrgani. 14. novembra je orožništvo iz Šoštanja poročalo, da je še vedno pretrgan ves promet in da pošta dospe v Šoštanj samo enkrat na teden. Konec leta 1944 so partizani neprestano napadali progo Celje—Velenje—Slovenj Gradec. Samo minerji Šerčerjeve brigade so v novembru šestnajstkrat rušili to progo. To progo pa so napadale večkrat tudi enote Bračičeve brigade in se druge enote. V novembru je bila večkrat minirana tudi proga na odseku Pesje—Šoštanj.¹¹⁶

V Šoštanj so medtem prišle nove nemške okrepitve. Že 27. septembra so Nemci izselili iz Šoštanja v okolico del civilnega prebivalstva in mesto na novo utrdili. Pri utrjevalnih delih so porušili tudi tri poslopja. 6. oktobra so Nemci že zjutraj pričeli streljati s topovi iz Šoštanja proti Zavodnjam in Razborju. Po artilerijski pripravi je krenilo iz Šoštanja vojaštvo ter iz Zavodnj zopet s topovi streljalo proti Razborju, kjer je ta dan Tomšičeva brigada bila eno

¹¹⁵ Poročilo štaba IV. operativne cone glavnemu štabu, f. 25; poročilo štaba XIV. divizije z dne 8. 10. 1944, AIZDG; akt Treec; poročilo orožniške postaje Šoštanj z dne 20. septembra 1944, AMNOM; izjava Vlada Mišice-Miha, AMNOM; izjava Menihove iz Lajš.

¹¹⁶ Poročilo komandanta varnostne policije in varnostne službe z dne 2. 12. 1944. AIZDG; gradivo v AIZDG, f. 332; poročilo orožniške postaje Šoštanj, AMNOM.

svojih največjih bitk na Štajerskem in so Nemci utrpeli velike izgube.¹¹⁷ 6. novembra je II. bataljon Šerčerjeve brigade postavil zasedo ob cesti Velenje—Polzela v Ložnici. Dopoldne je privozil po cesti iz Velenja tovorni avtomobil z devetindvajsetimi vojaki. Zaseda je udarila na kamion, ki se je prevrnil, a so Nemci vendar organizirali odpor. Partizani so jurišali ter v kratkem in ostrem boju zlomili odpor Nemcev. 19 Nemcev je padlo, drugi pa so bili ujeti. Bataljon je imel dva mrtva ter enega ranjenega. Po tej borbi je bataljon krenil št. Andraž in tu so ga Nemci pričeli napadati z močnejšimi silami. Iz št. Andraža se je bataljon umaknil preko proge Šoštanj—Polzela na področje Rečice v sestav brigade. Med potjo je na desetih mestih miniral progo.¹¹⁸ Novembra meseca so se enote VDV brigade premaknile iz Saleka proti Hrastovcu. V Hrastovcu je kolona padla v nemško zasedo in je padlo pet partizanov.¹¹⁹ V novembru so brigade dvakrat vdrle v Velenje, in sicer 9. novembra ponoči ter v noči med 17. in 18. novembrom. To so bile velike preskrbovalne akcije. Nemci iz svojih postojank niso niti poskušali resno intervenirati. V noči med 15. in 16. novembrom je Šerčerjeva brigada vdrla v Šoštanj ter v usnjarni zaplenila 5000 kilogramov usnja. V času akcije se je brigada bojevala s šoštanjsko posadko. Partizani so tudi minirali mostove.¹²⁰

Nemci, ki so bili predvsem v obrambi, so zlasti po večjih partizanskih akcijah, ali pa v sklopu operacij na širšem področju s sodelovanjem enot, ki so bile pritegnjene od drugod, skušali zmanjšati partizansko aktivnost in poskušali razbiti partizanske enote. Omenili smo že ofenzivo, ki je maja meseca zajela severno šaleško področje. 11. julija so Nemci (orožniki in 140 vermanov) vdrli v Lokovico pri Šoštanju ter aretirali mnogo pristašev OF. V času teh aretacij je prišlo do manjšega spopada s partizani. 13. julija je bila poslana v Lokovico močnejša patrulja (vojaštvo in orožniki) ter je ponovno prišlo do spopada z manjšo partizansko skupino. 15. in 16. julija je bila po predhodni koncentraciji Wehrmannschafta in orožništva iz številnih postaj velika hajka na področju Lokovice in št. Andraža. To akcijo je vodil SA-Standartenführer Franc Wolf. V času te akcije je prišlo do spopada v Lokovici. Sredi avgusta je vpadla policija iz treh strani v št. Ilj in Ponikvo. Ti dve akciji sta bili povezani z aretacijami domačinov. Dve četi III. bataljona Tomšičeve brigade sta 16. avgusta krenili v št. Ilj, da bi preprečili aretacije, a sta prepozno prispeli. 8. septembra je nemško vojaštvo zopet vpadlo v št. Ilj (Tomšičeva brigada je bila tedaj v Ponikvi). 30. avgusta je policija hajkala na Lomu in na področju Belih vod. Prišlo je do manjšega spopada na Lomu.¹²¹ Konec avgusta in v prvi polovici septembra je nemško vojaštvo sodelovalo s krajevnimi oblastmi pri plenjenju živil po vaseh na šaleškem področju. Tako so 31. avgusta Nemci plenili živino pri kmetih v Zavodnjah. Ko so se Nemci s plenom vračali proti Šoštanju, so jih partizani napadli, a so Nemci večino plena le privlekli v Šoštanj. V septembru so pri

¹¹⁷ Kronika občine Podgorje; kronika župnišča v Zavodnjah, ZB NOV Šoštanj.

¹¹⁸ AIZDG, f. 25; izjava Ignaca Vranjeka iz Ložnice.

¹¹⁹ Napis na spomeniku padlim borcem v Hrastovcu pri Velenju.

¹²⁰ Poročilo orožniške postaje v Šoštanju, AMNOM; akt Treeck; telefonski poročili orožniške postaje v Velenju št. 2693 in 2792, AIZDG; poročilo štaba IV. operativne cone z dne 4. decembra 1944, AIZDG.

¹²¹ Poročilo štaba XIV. divizije z dne 20. 8. 1944, AIZDG; poročilo orožniške postaje Šoštanj z dne 14. 7. 1944, AMNOM.

ropanju živine, žita ter drugega blaga sodelovale tudi enote Treeckove bojne skupine, ki je v tem času operirala na šaleškem področju. S temi akcijami so hoteli Nemci med drugim tudi otežkočiti preskrbovanje partizanov. Posebna bojna skupina za boj proti partizanom, ki jo je vodil polkovnik Treeck, je večkrat nastopala na šaleškem področju. 4. in 5. septembra so Treeckove enote prečesale celotno področje med Velunjskim jarkom in Pako (področje Škal, Hrastovca, Plešivca, Graške gore, Cirkovce itd.). 15. septembra so se pričele zopet večje akcije Treeckove bojne skupine severno od črte Šoštanj—Velenje. 15. septembra je prišlo do že omenjenega boja pri Zalesniku. Tomšičeva brigada se je s področja Zavodenj premaknila na Graško goro. Treeck pa je že prej poslal na tovornih avtomobilih en bataljon svoje skupine v Velenje, ki je takoj krenil iz Velenja proti Plešivcu, kjer je kmalu prišlo do spopada. Treeckov bataljon je ves čas podpiralo topništvo. 17. septembra se je Tomšičeva brigada spopadla v velikem boju s Treeckovo bojno skupino na Graški gori. Nemci so prodirali iz Velenja preko Škal in Plešivca ter iz Šoštanja preko Zalesnika proti položajem brigade. Obenem je motorizirana četa Treeckove skupine zaprla cesto med Doličem in Dovžami. Boj je trajal ves dan do večera. Brigada je odbila vse napade sovražnika ter so imeli Nemci po partizanskem poročilu sedemnajst mrtvih in več ranjenih, štiri Nemce pa so partizani ujeli. Zvečer je Tomšičeva brigada krenila preko Mislinjske doline na Pohorje. Enote Treeckove bojne skupine so še ostale na šaleškem področju, ker je Treeckov štab pričakoval partizanski napad na Šoštanj in Velenje. 5. oktobra je bil v Šoštanju nastanjen protitankovski vod Treeckove bojne skupine, v Velenju pa kolesarski vod. Tudi v oktobru so Treeckove enote hajkale na šaleškem področju¹²²

Partizanske akcije in borbe so bile v neposredni povezavi s terenom in so bile v veliki meri odvisne od razmer na terenu. Obenem pa so partizanske akcije in zmagovite borbe zelo vplivale na razpoloženje prebivalstva. Akcije in borbe so predvsem najbolj vidne manifestacije narodnoosvobodilnega gibanja. Zgodovinar ne sme zanemariti drugih manj vidnih, a izredno pomembnih procesov na terenu, ki pa šele pokažejo celotne napore prebivalstva v boju proti okupatorju. Notranje procese narodnoosvobodilnega gibanja, ki je obenem ljudska revolucija, pa je težje rekonstruirati, ker še niso povsem zbrani in urejeni statistični in drugi podatki, ki bi bili temu v oporo. Zato se bomo omejili na osnovno, brez pretenzije, da bi mogli prikazati vso veličino osvobodilnega gibanja v Šaleški dolini, ko je le-to po maju 1944 doseglo svoj višek.

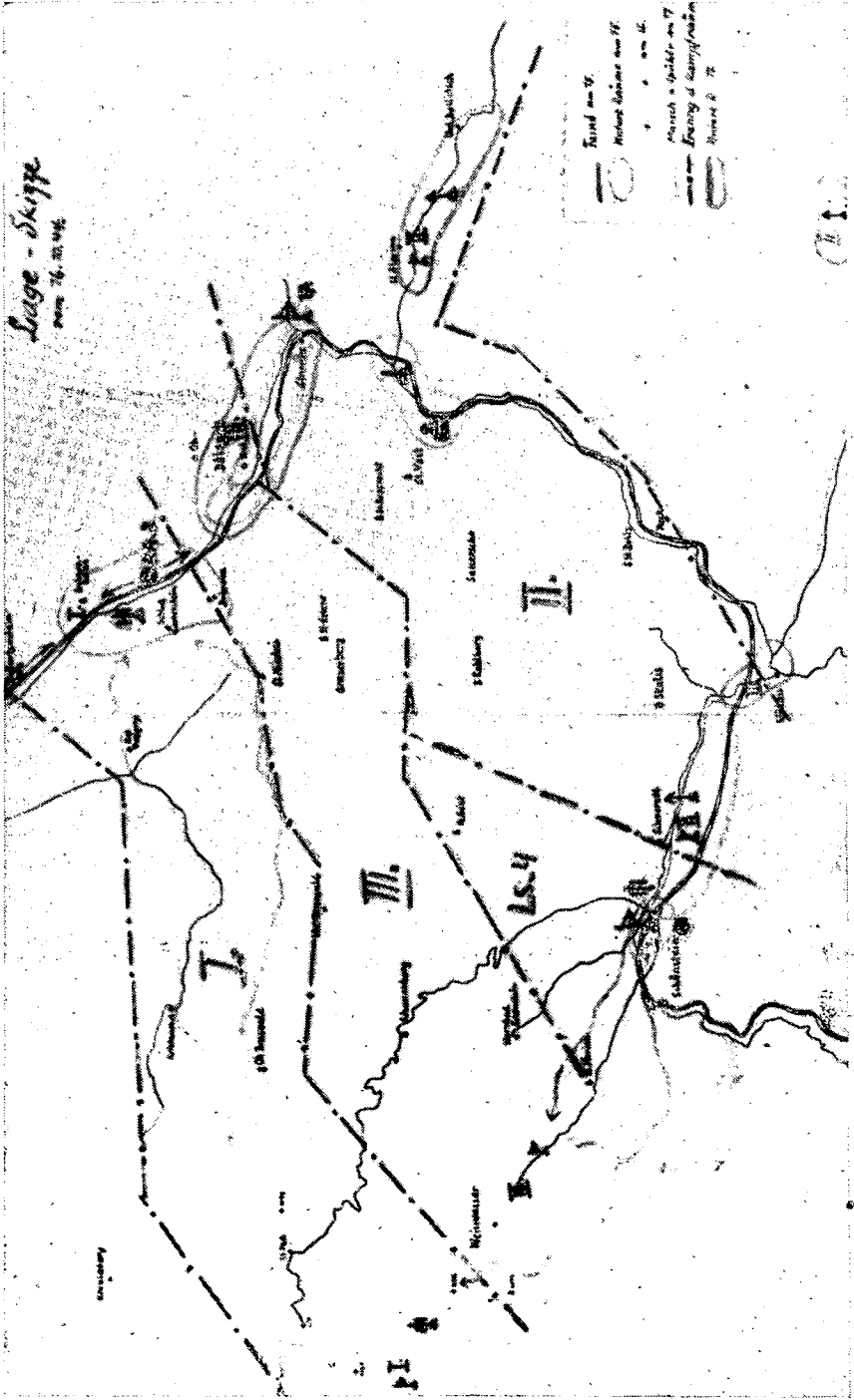
Polkovnik Treeck je v navodilu svojemu oficirskemu kadru novembra 1944 posvetil izredno pažnjo delovanju OF na terenu in zapisal med drugim: »Brez podpore terenske organizacije OF bi dejavnost partizanov na Spodnještajerskem ne bila mogoča.«¹²³ To sicer ni bilo nobeno odkritje, a vendar se iz tega vidi, da so se Nemci dobro zavedali bistvenega izvora moči partizanskih enot. Prav za območje Šaleške doline (Št. Ilj, Lokovica) navaja Treeck, da so domače skupine partizanov zelo aktivne in da jih povečini sestavljajo kmetje, ki čez dan opravljajo svoje delo, ponoči ali na koncu tedna pa

¹²² Poročilo štaba XIV. divizije z dne 3. 10. 1944 in še druga poročila v AIZDG, f. 334; poročila bojne skupine Treeck z dne 16., 17. in 23. septembra, AIZDG; tedensko poročilo štaba IV. operativne cone z dne 4. 10. 1944, AIZDG; poročilo orožniške postaje Šoštanj z dne 3. 9. 1944, AMNOM.

¹²³ Akt Treeck.

Lage - Skizze
vom 16. 10. 1944

Skica razporeda enot Trečkove bojne skupine 15. oktobra 1944 na šaleškem področju za obrambo pred partizani

izvajajo akcije. Kljub temu, da so prav v Št. Ilju bili kmetje izredno aktivni in da je prišlo do dejanskih akcij kmetov (v Št. Ilju sta n. pr. dva kmeta septembra meseca razorožila nemškega vojaka, ki je stražil dekleta, ki so na poti v Tomšičevo brigado, kamor so nesle borcem hrano, naletele na Nemce),¹²⁴ je Treeck vendar napačno prikazal organizacijo in aktivnost osvobodilne fronte in terencev. Dejstvo pa je, da je bil odpor proti okupatorju tako množičen in sodelovanje prebivalstva z OF tako živo, da so Nemci povsod videli sovražnika in od tod izvira Treeckova ugotovitev. Naj navedemo samo še nekaj ugotovitev orožniške postaje Šoštanj iz jeseni 1944. leta. Ta v svojem poročilu ugotavlja, da je predrznost s katero nastopajo partizani mogoča zaradi tega, ker razpolagajo z odlično terensko organizacijo in je z njimi večina prebivalstva. Poročilo še pravi, da so partizani natančno informirani o premikih nemških enot in bo mir nastopil šele, ko bo vsak kraj imel postojanko z zadostnimi silami in ko bodo vsi možje odstranjeni nekam na prisilno delo. V drugem poročilu pa se pritožuje šoštanjsko orožništvo, da se domače partizanske skupine s podporo prebivalstva zelo lahko izogone presenečenju. Na koncu leta 1944 je orožniška postaja zopet poročala o ugotovitvi, da so bile na Ravnah po več dni večje partizanske enote, a ni nihče od prebivalcev o tem kaj javil v Šoštanj.¹²⁵ Nemci so se torej zavedali, da je bila velika večina prebivalstva njihov aktivni nasprotnik.

Osnovno pa je to, da se je osvobodilno gibanje od začetka leta 1944 naprej vedno hitreje širilo ter dobivalo v vseh krajih in zaselkih trdno organizacijsko obliko. Okupatorjevi pristaši so bili že v letu 1943 ustrahovani in demoralizirani ter niso mogli zavirati osvobodilnega gibanja, ampak so se čestokrat morali podrediti volji OF. Po vseh krajih in zaselkih so bili sredi leta 1944 že krajevni odbori OF. V odborih so bile točno razdeljene funkcije. Ti odbori so zbirali prehrano za partizane, urejevali oddajo kmečkih pridelkov, organizirali zbiranje posojila itd. V odborih so bili tudi mobilizacijski referenti. Krajevni odbori OF so skrbeli za žene in otroke borcev. V okraju Št. Ilj je bilo v razmeroma kratkem času poleg obilnih prispevkov zbranih 80.000 RM posojila. Vsi krajevni odbori so imeli redne sestanke vsakih štirinajst dni in so o vseh sklepih obveščali okrajne odbore OF na področju Šaleške doline. V večini primerov je sestankom krajevnih odborov OF prisostvoval član okrajnega odbora. Izredno aktivne so bile žene v okviru organizacije SPŽZ in izven nje. Veliko vlogo je odigrala tudi mladina, vključena v mladinsko organizacijo, zlasti dekleta. Št. Ilj je živel že od pomladi 1944 od okupatorja povsem neodvisno življenje. Šentiljčani so ignorirali vse nemške odredbe in ukrepe. Takšno stanje se je bolj ali manj javljalo tudi v drugih krajih.

Delo krajevnih odborov OF v šaleško-mislinskem okrožju je sredi l. 1944 povezovalo devet okrajnih odborov OF. Na šaleškem področju so bili štirje okrajni odbori OF za naslednje okraje: okraj št. VI. — Velenje, okraj št. VII. — Št. Ilj, okraj št. VIII. — Šoštanj ter okraj št. IX. — Topolšica. Vsi štirje okraji Šaleške doline so bili do septembra 1944 v okviru šaleško-mislinskega okrožja. 15. julija je na šaleškem terenu padel sekretar okrožnega odbora OF Stane Ilc-Krištof, ki je prišel iz Dolenjske prve dni maja. Krištof je padel

¹²⁴ Kronika za šolski okoliš Št. Ilj in ustne izjave domačinov iz Št. Ilja.

¹²⁵ Vsa poročila v AMNOM.

zadet v hrbet pri Cegnarju v Lokovici v času nemške hajke na tem področju. Po smrti Krištofa je vodil okrožje Kristl.

V Šaleški dolini je bil najprej ustanovljen Okrajni odbor OF Št. Ilj. Člani odbora so bili partizani — aktivisti in domačini, ki niso odšli v ilegalo. V začetku leta je Okrajni odbor OF Št. Ilj imel poleg sekretarja še referente za agitacijo in propagando, za finance, za gospodarske zadeve, za socialno skrbstvo in za delo z ženami ter vojnega referenta. Število članov odbora pa je zaradi vedno večjega obsega dela naraščalo. Sredi leta 1944 je bilo v okraju Št. Ilj dvajset aktivistov in je bil ta okraj po številu aktivistov najmočnejši v okrožju. V velenjskem okraju je bilo tedaj osem aktivistov, v šoštanjskem šest, v okraju Topolšica pa devet. Število aktivistov in članov okrajnih odborov OF se je seveda menjavalo. Poročilo pokrajinskega odbora OF z dne 21. julija 1944 omenja, da sta v šaleško-mislinjskem okrožju okrajna odbora OF Podgorje in Št. Ilj že stoddstotno zajela prebivalstvo in da je še vedno problem močnejše pritegniti prebivalstvo iz Šoštanja in Velenja ter organizacijsko povezati rudarje pri rudniku.

Po osvoboditvi Zgornje Savinjske doline je prišlo do reorganizacije in so ustanovili okrožja z novimi mejami, ki so vključevala večje okraje. Že predtem se je področje Ponikve in Št. Andraža ponovno vrnilo v šaleško-mislinjsko okrožje, področje Dobrne pa se je priključilo celjskemu okrožju. Septembra so ukinili šaleško-mislinjsko okrožje in vsi štirje okraji Šaleške doline so bili združeni v okraj Šoštanj, ki so ga vključili v celjsko okrožje. Ta ureditev je ostala v bistvu v veljavi do konca vojne. Ker se je v Šaleški dolini gibanje zelo razmahnilo, je lahko od tod po reorganizaciji odšlo večje število aktivistov na druga področja (predvsem na področje pohorskega oziroma mariborskega okrožja). Okraj Šoštanj, ki je mejil na osvobojeno ozemlje v Zgornji Savinjski dolini, je imel v zvezi z osvobojenim ozemljem še posebne naloge. Za sekretarja novega okraja Šoštanj je bil postavljen Izak, ki je ostal na šoštanjskem terenu do konca leta 1944.

V času velikega poleta osvobodilnega gibanja je stalno naraščala priljubljenost KPS, ki je vodila boj proti okupatorju, ter je naraščalo tudi število članov KPS na šaleškem terenu. Po ustanovitvi okraja Šoštanj so ustanovili tudi okrajni komite KPS, ki je ob koncu leta 1944 štel sedem članov. V okraju je tedaj bilo pet celic KPS.¹²⁶

Proti koncu avgusta ali v začetku septembra je narodnoosvobodilno gibanje že doživelo višek, ki ga ni več moglo bistveno prekoračiti. Okupatorja je stisnilo v postojanke in se je na terenu lahko pojavil le z večjimi silami. Nemci in okupatorjevi pristaši niso niti v središčih prenočevali doma, ampak

¹²⁶ Medvojnja beležnica aktivista J. Ževarta, AMNOM. V svojih zapiskih je J. Ževart pred ukinitvijo šaleško-mislinjskega okrožja navedel vse okrajne odbore, okrožja ter člane in aktiviste okrajnih odborov OF z ilegalnimi nazivi; izjava J. Ževarta; poročilo Okrožnega komiteja KPS šaleško-mislinjskega okrožja z dne 22. 7. 1944; poročilo Pokrajinskega odbora OF za Štajersko z dne 21. 7. 1944; poročilo Okrožnega komiteja KPS šaleško-mislinjskega okrožja z dne 7. 8. 1944; poročilo Okrožnega komiteja KPS za celjsko okrožje z dne 5. decembra 1944. Vsa poročila so v ACKZKS; Izvirnik zemljevida politične razdelitve na Štajerskem, natisnjen jeseni 1944 v tehniki PKKPS za Štajersko, AMNOM. O smrti Krištofa govori še poročilo II. alarmne čete Celje-zahod, AIZDG.

Stane Ilc-Krištof je bil edina žrtev nemške hajke 15. in 16. julija. Težko ranjenega Krištofa je ustrelil komandir orožniške postaje v Braslovčah.

so imeli skupna prenočišča v postojankah. Velenjski Nemci ter izdajalci so nekaj časa prenočevali še v trgu, nato pa pri rudniku. Tudi v mestu Šoštanju in trgu Velenje je bilo čutiti veliko moč OF. Vendar je poročilo Okrožnega odbora OF Celje z dne 16. novembra ponovno poudarjalo, da v šoštanjskem okraju še niso dovolj prodrli v središča. Nemci so bili preplašeni in so se počutili kot ujetniki v svojih postojankah. Pravo oblast v Šaleški dolini je imela OF in le manjši del prebivalstva se je še pokoraval okupatorjevimi odredbam. Okupator je dejansko obvladoval le področje svojih postojank v Šoštanju, Velenju in na rudniku. Seveda je tudi prebivalstvo v okviru trga Velenje in mesta Šoštanj sodelovalo z OF. Lahko zapišemo, da je bila Šaleška dolina (predvsem okolica) v poletnih in jesenskih mesecih 1944 polosvobojeno ozemlje. Šaleško področje pa ni bilo polosvobojeno ozemlje samo v tem smislu, da bi teren ponoči obvladovali partizani, podnevi pa Nemci. Pojem polosvobojenega ozemlja je imel tu širši značaj: partizani so obvladovali teren tudi podnevi, razen utrjenih področij, in prebivalstvo je izvajalo predvsem odloke in ukrepe osvobodilne fronte ter njenih odborov. Osvobodilno gibanje je bilo množično, zaradi tega je bilo na področju Šaleške doline izredno malo zemljank kljub številnim partizanskim ustanovam, ki so bile na tem področju.¹²⁷ Zelo ponavljana fraza nemške propagande v tem času je bila: Odločitev ne bo padla po štajerskih grapah, ampak na svetovnih frontah. To pa je že bilo okupatorjevo stoddostotno priznanje izgubljene igre na območju Šaleške doline.¹²⁸ Tudi novembrska ofenziva Nemcev, ki je bila naperjena predvsem proti osvobojenim ozemljem na Štajerskem, stanja v Šaleški dolini ni spremenila. Šele v letu 1945, ko so Nemci vzpostavljali začasne posadke tudi po okoliških vaseh in z večjimi silami pogosteje patrolirali po terenu, se je stanje poslabšalo, a vendar je tudi tedaj OF izvajala svojo oblast.¹²⁹

Naj še omenimo, da so bile z ustanovitvijo TV (kurirske postaje) v Št. Ilju junija meseca dokončno urejene kurirske zveze. Kurirska postaja v Št. Ilju (32 S/1) se je zadrževala v Kotah (Silova). Postaja v Št. Ilju je vzdrževala zveze s postajami 23 S/I in 30 S/IV. Povezana pa je bila tudi s postajama 26 S/1 in 34 S/2. Postaja 34 S/2 je bila na področju Belih vod. Ta postaja je imela zvezo s postajama 31 S/1, ki je bila na mislinjskem področju in 23 S/1, ki je bila nad Rečico v Zgornji Savinjski dolini. Te zveze kurirskih postaj so izpopolnjevale poti kurirjev »centra« — okrajnega odbora OF. Ti kurirji so vzdrževali zvezo preko doline. V Velunjskem grabnu je bila še vojaška kurirska postaja. Kurirji TV stanice v Št. Ilju so izvedli tudi nekaj akcij. 8. septembra so v Silovi napadli številčno močnejšo vojaško kolono in jo pognali v beg.¹³⁰

Junija 1944. leta so preuredili Izakov bunker v Cirkovcah v tehniko. Ta tehnika se je imenovala »Skovik«. Septembra se je ta tehnika preselila v Šmiklavž ter se je preimenovala v tehniko »Kajuh«. Iz te tehnike in iz Zgornje

¹²⁷ Vse ugotovitve o veliki moči OF v Šaleški dolini so napisane na podlagi vsega okupatorskega in partizanskega gradiva, ki mi je bilo dostopno. Pritegnil sem tudi številne izjave.

¹²⁸ Tezo o odločitvi na svetovnih frontah so uporabljali nemški funkcionarji v Šaleški dolini v svoji propagandi nekako od avgusta 1944 naprej.

¹²⁹ Glej op. 126 in 127; akt Treečk.

¹³⁰ Izvirni zemljevid TV linij tretjega področja, AMNOM; ta zemljevid je med vojno uporabljal komandant tretjega področja; zgodovinsko gradivo občinskega odbora ZBNOV Šoštanj.

Savinjske doline je predvsem prihajal partizanski tisk v šoštanjski okraj. Na koncu leta ali pa januarja 1945 je bila organizirana še manjša tehnika šoštanjskega okraja, ki je delovala v Št. Andražu. Ta tehnika se je prvotno imenovala »Leo«, nato pa se je preimenovala v tehniko »Sebastijan«. Približno v istem času kot tehnika »Leo« je bila v Podkraju pri Velenju zgrajena partizanska bolnica, ki je imela dva naziva: »Breza« in »Jelka«. Za bolnico je služila zemljanka, dolga šest metrov in štiri metre široka. Ranjence je oskrboval živinozdravnik Kodela, prihajali pa so tudi drugi zdravniki.¹³¹

Na koncu leta so Nemci v Velenje pripeljali deset talcev ter jih 18. decembra ustrelili na starem sejmišču.¹³²

Zaključki:

1. V prvih mesecih leta 1944 se je nadaljeval proces naglega širjenja osvobodilnega gibanja, ki se je bil pričel že v jeseni 1943. Gibanje je postajalo vsebolj množično.

2. Prihod XIV. divizije ter njene operacije na šaleškem področju so zelo pospešile proces prehajanja v množični upor proti okupatorju ter ustvarile pogoje za množično mobilizacijo in vojaški razmah NOB na šaleškem področju.

3. XIV. divizija je v času svojega pohoda in nemške februarске ofenzive bojevala najtežje boje v okolici Šaleške doline. Kmalu po koncu nemške ofenzive pa je XIV. divizija pričela s svojo ofenzivo in v začetku te ofenzive izvedla v Šaleški dolini zelo številne akcije.

4. Nemci so morali v letu 1944 zbrati v Šaleški dolini razmeroma velike sile, ki pa kljub temu niso dosegle nobenega bistvenega uspeha, pač pa so utrpele hude izgube. Kljub občasnim nemškim ofenzivam so bile nemške sile v Šaleški dolini potisnjene v obrambo in so se omejevale predvsem na obrambo utrjenih postojank.

5. Množično sodelovanje prebivalstva z OF in akcije partizanskih enot so v letu 1944 ustvarile tak položaj, da je bila prva in resnična oblast — oblast OF. To stanje je bilo ustvarjeno kljub temu, da je bila Šaleška dolina za okupatorja gospodarsko, prometno in strateško zelo pomembna.

6. Leto 1944 pomeni višek osvobodilnega gibanja v Šaleški dolini. V tem letu je bila dosežena edinstvena koncentracija ljudskih sil v boju proti okupatorju. Ko je bil končan prehod v množično gibanje, je z OF aktivno sodelovala večina prebivalstva, na okupatorjevi strani pa so bili le posamezni izdajalci. Zaradi take jasne ločitve ni bilo na ozemlju Šaleške doline nobenih izdajalskih organizacij. Ni bilo opornih točk, na katerih bi gestapo in propaganda od drugod zasidrila svoje razdiralno delo.

Leto 1945

Zadnji meseci druge svetovne vojne v Šaleški dolini niso bili najlažji. Severovzhodna Slovenija je bila že zaledno področje fronte in Nemci so tu postali izredno občutljivi ter so zbrali velike sile. V letu 1945 se je tudi v

¹³¹ Izjava Polha; kronika občine Podgorje; šolska kronika Št. Andraž (napisana po osvoboditvi); zgod. gradivo obč. odbora ZBNOV Šoštanj.

¹³² Izvirnik razglasa v AMNOM.

Velenju nastanila močna enota policije. Pri hajkah po terenu Šaleške doline je okupator v letu 1945 močno uporabljajl vlasovske enote. Lahko trdimo, da se v poslednjih mesecih nemški vojaški pritisk ni zmanjšal, ampak povečal, in so bile prav v poslednjih mesecih na področju Šaleške doline številne hajke.¹³³ Tudi brigade XIV. divizije so se v letu 1945 često bojevale na Šaleškem področju. Zlasti v januarju so se enote XIV. divizije s štabom divizije zelo pogosto zadrževale na šaleškem področju. Tako je bil n. pr. 13. januarja štab divizije s Tomšičevo brigado v Zavodnjah. 15. januarja je bila Tomšičeva brigada na Ravnah. Od tod je I. bataljon poslal eno četo, ki je v Velunjskem grabnu napadla štirideset nemških vojakov. Ti vojaki so ščitili popraviljanje električnega voda. Četa je v boju, ki je trajal eno uro, uničila nemško enoto. Nemci so imeli trideset mrtvih, pet ranjenih, dva pa so partizani ujeli; padlo je pet partizanov. 16. januarja je bil štab divizije s Tomšičevo brigado še na Ravnah pri Šoštanju. I. bataljon Šercerjeve pa je prišel s Pohorja na Graško goro po strelivo. Štab divizije s Tomšičevo brigado se je potem ves januar in še del februarja zadrževal na šaleškem področju. Bračičeva brigada je bila 20. januarja na Paškem Kozjaku. 21. januarja je zaščita štaba XIV. divizije napadla v Plešivcu nemško patroljo petindvajsetih mož, jo pognala v beg in uničila tri Nemce. 24. januarja je bil I. bataljon Tomšičeve brigade na Graški gori. Že zjutraj so začele prodirati proti položajem bataljona tri sovražne kolone (iz Velenja, od Rdečnika in iz Velunjskega grabna). Boj se je pričel zjutraj ob osmih in je trajal vse do 19. ure, ko so se Nemci kljub premoči umaknili nazaj v Velenje. V času tega boja so Nemci gonili pred seboj domačine in so bile tudi med njimi žrtve. Nemci so požgali več poslopij. 25. januarja so bili vsi bataljoni Tomšičeve brigade na področju Paškega Kozjaka, tam je bil tudi štab divizije. Nemci so poslali v Bevče močnejšo patroljo, zato je III. bataljon poslal četo, ki je popoldne pregnala Nemce iz Bevč. Zvečer je nato v Bevče krenila močnejša nemška kolona (okoli dve sto mož), ki jo je četa III. bataljona tudi pregnala.

26. januarja sta bila štab XIV. divizije in Tomšičeva brigada še vedno na področju Paškega Kozjaka. Po cesti iz Velenja proti Dobrni se je pomikala močna nemška kolona. Zaseda Tomšičeve brigade, ki je bila nad Bevčami, je pognala v beg sovražno skupino, ki je bila namenjena v Bevče. 31. januarja sta se I. in III. bataljon Tomšičeve brigade zadrževala na področju Podkrajja pri Velenju in Št. Andraža (II. bataljon je bil v Ponikvi). Popoldne sta se I. in III. bataljon spopadla z Nemci, ki so prodirali proti položajem bataljona. Bataljona sta Nemce, ki so otipavali partizanske položaje, zavrnila. Boj je trajal štiri ure. Po partizanskem poročilu so imeli Nemci deset mrtvih in toliko tudi ranjenih, partizani pa enega mrtvega in enega ranjenega. Naslednji dan je I. bataljon Tomšičeve brigade napadel sovražno kolono v Št. Ilju (Laze) ter jo po dveurnem boju pregnal. V popoldanskih urah je sovražnik nastopil z močnejšimi silami in je trajal boj do večera, ko je Tomšičeva brigada krenila preko ceste Velenje—Celje na Paški Kozjak. Nemci so imeli cesto močno zasedeno ter se je brigada pri prehodu bojevala s sovražnimi zasedami (po partizanskem poročilu je imel sovražnik v teh bojih enaindvajset mrtvih, trideset ranjenih, partizani pa enega mrtvega). 2. in 3. februarja sta se štab

¹³³ Šolska kronika osnovne šole v Velenju; gradivo občinskega odbora ZBNOV Šoštanj.

divizije in Tomšičeva brigada zadrževala na Paškem Kozjaku ter pričakovala zavezniška letala. III. bataljon je pri Lopatniku v boju, ki je trajal štiri ure, zavrnil tri sovražne kolone, ki so skušale obiti položaje bataljona.

4. februarja dopoldne so Nemci končno zapustili svoje položaje in se umaknili proti Dobrni. 5. februarja je na področju Paškega Kozjaka prišlo do boja z Nemci, ki so prodirali iz Doliča. Nemci, ki so ta dan prodirali iz Dobrne, so prebili raztegnjene položaje Tomšičeve brigade med Brdcami in Ramšakom. Enote Tomšičeve brigade so zapustile položaje in se umaknile v Zgornje Brdce, da bi se izognile obkolitvi. V Zgornjih Brdcah se je boj nadaljeval. Nemcem je prišla pomoč še iz Vitanja ter se je bataljon Tomšičeve brigade umaknil v Podvin. Partizansko poročilo navaja, da so imeli Nemci v teh bojih petinpetdeset mrtvih ter šestdeset ranjenih, partizani pa tri mrtve, pet ranjenih in enajst pogrešanih. 5. februarja se je spopadel z Nemci na Paškem Kozjaku še IV. bataljon Bračičeve brigade. Ta bataljon je bil na položajih proti Dobrni (Velike Ravne). Ko se je umaknila Tomšičeva brigada, je sprejel boj z dvema nemškima kolonama ter jima zadal občutne izgube, nato pa se je umaknil.

6. februarja se je štab divizije s Tomšičevo brigado razporedil na področju Ponikve in št. Ilja. III. bataljon Tomšičeve brigade je tega dne pregnal kolono policije, ki je prišla iz Polzele. 9. februarja se je zaščita štaba divizije ves dan spopadala z Nemci v Št. Andražu ter jih deset pokončala. V noči med 9. in 10. februarjem so Nemci s treh strani prodirali proti položajem zaščite štaba divizije in Tomšičeve brigade na področju Št. Andraža. Sovražnik je bil odbit. 10. februarja popoldne je sovražnik napadel z novimi silami ter je skušal obkoliti Tomšičevo brigado in zaščito štaba divizije. Boj je trajal do večera. Štab divizije in Tomšičeva brigada sta se nato umaknila na Paški Kozjak.¹³⁴ Enote XIV. divizije so se tako spopadale z Nemci na šaleškem področju vse do zadnjih dni vojne. Značilno za leto 1945 je, da so bili boji pogosto tudi na južnem področju Šaleške doline (Št. Ilj, Podkraj, Št. Andraž). V letu 1945 je pogosto prišlo do spopadov in bojev ob cesti Velenje—Celje in Velenje—Dobrna. 14. in 15. marca so bili hudi boji na področju Zavodnj. V Zavodnjah je bilo tedaj zažganih in poškodovanih več poslopij. Sredi aprila je Šercerjeva brigada zopet vpadla v Šoštanj ter odpeljala velike zaloge usnja. 13. aprila se je bojna skupina »Schumann« spopadla s partizani pri Zalesniku (Zavodnje). Nemci so za 16. april pričakovali napad na Šoštanj, a so 18. aprila poročali, da so partizani napadli postojanko Velenje in da je bil napad odbit. Drugo nemško poročilo pa navaja le, da so partizani obstreljevali Šoštanj, Velenje ter utrdbe ob prog. Partizani so vsekakor posadko v Velenju le vznemirjali. 17. aprila so partizani minirali cestni most v Šaleku pri Velenju. 19. aprila so partizani napadli Nemce na cesti Šoštanj—Topolšica, 21. aprila pa transport I. bataljona 19. SS policijskega polka pri Št. Janžu, na povratku je bil transport na istem mestu ponovno napaden. 22. aprila so partizani napadli pri Prelogah konjeniški oddelek I. bataljona 19. SS policijskega polka. 23. aprila je bil večji spopad med partizani in II. bataljonom 19. SS policijskega polka pri Šaleku. 24. aprila se je ta bataljon spopadel s partizani na področju Bevc. Vse te dni sta se zadrževali na šale-

¹³⁴ Poročila štaba XIV. divizije štabu IV. operativne cone AIZDG, f. 334; kronika občine Podgorje; zgodovinsko gradivo občinskega odbora ZBNOV Šoštanj.

škem področju Šerčerjeva in Tomšičeva brigada. Nemci so v aprilu na vsak način hoteli zavarovati cesto Šoštanj—Črna zaradi umika svojih enot in so začeli graditi postojanko v Št. Vidu nad Šoštanjem. Ponoči 24. aprila je Šerčerjeva brigada napadla postojanko v Št. Vidu. Borci so se tiho približali položajem ter v nenadnem napadu razbili obrambo in razorožili sto petdeset Ukrajincev ter šestdeset Madžarov in zajeli še dve sto petdeset Madžarov, ki so kopali strelske jarke in gradili bunkerje. V času te akcije je zgorela tudi cerkev v Št. Vidu, ki jo je posadka uporabljala za konjušnico. 25. aprila so se sile VI. polka spopadle na področju Škal s Tomšičevo brigado. Nemci so poročali, da so imeli dva mrtva, osem ranjenih, osem pa so jih pogrešali.

27. aprila je bil boj na Graški gori. Medtem so partizani stalno napadali progo Celje—Velenje ter je samo 28. aprila ponoči bila progga med Šoštanjem in Pesjem na dvasetih mestih minirana. 29. aprila je bil zopet večji boj ob cesti Velenje—Dobrna. Partizani so napadli transport IV. bataljona 19. SS policijskega polka. Istega dne je bil večji spopad na področju Plešivca. 30. aprila so partizani napadli patroljo postojanke pri Selu. Pred 1. majem je bil del XIV. divizije razporejen na področju Št. Andraža, na tem področju sta bili pred 1. majem Tomšičeva in Bračičeva brigada (Nemci pa so v svojem poročilu trdili, da sta tam Tomšičeva in Šerčerjeva brigada). Enote XIV. divizije so v Št. Andražu slavile 1. maj. Nemci so pričakovali napad na Velenje. 5. maja so Nemci ponovno pričakovali napad na Šoštanj. Tega dne je namreč bila na Ravnah pri Šoštanju Tomšičeva brigada. Partizani so poslali tega dne komandantu postojanke v Šoštanju zahtevo, naj se s posadko preda. Istega dne je bil med Šoštanjem in Velenjem spopad enot 611. bataljona deželnih strelcev s partizani, ki so se pomikali preko doline. Nemci so imeli enega mrtvega. 5. maja je bil boj pri Gaberkah. Večjih partizanskih enot pa tega dne že ni bilo več v Šaleški dolini, ker so te krenile proti Koroški. Omeniti je še treba, da je 5. maja posadka postojanke v Pesjem, ki je že prej imela zveze s partizani, z vsem orožjem in vso opremo prešla k partizanom.¹³⁵ Še v letu 1945 so Nemci streljali talce v Šaleški dolini. 28. februarja so ustrelili deset talcev pri Šoštanju.¹³⁶

9. maja je bila podpisana kapitulacija Nemčije. Boji na Šaleškem področju pa s tem dnevom še niso povsem prenehali. Že pred kapitulacijo Nemčije je OF vse pripravila za prevzem oblasti v središčih. Ukrenjeno je bilo tudi vse potrebno, da Nemci ob umiku ne bi razstrelili industrijskih in drugih objektov, ki so tako ostali nepoškodovani.¹³⁷

Ob kapitulaciji Nemčije je bila glavnina enot IV. operativne cone že na Koroškem. Del štaba IV. operativne cone pa je ostal na področju Zavodnje—Topolšica. 8. maja 1945 je poslal štab IV. operativne cone komandantu posadk v Šoštanju in Velenju ultimatum. Štab cone je zahteval kapitulacijo obeh posadk ter predajo orožja in objektov. Ob proglasitvi kapitulacije so se valile po cestah Šaleške doline nepregledne kolone nemških in raznih izdajalskih enot, ki so se hotele prebiti na ozemlje Avstrije. Kljub temu kolonom, ki so bile še

¹³⁵ Poročila komandanta zaščitnega področja Sp. Štajerska; Ferenc, n. d., stran 126; AIZDG; gradivo občinskega odbora ZBNOV Šoštanj; poročilo štaba XIV. divizije o zaključnih bojih, napisano 28. oktobra 1945, AIZDG; Matevž Hace, n. d., str. 257.

¹³⁶ Izvirnik razglasa v AMNOM.

¹³⁷ Gradivo občinskega odbora ZBNOV Šoštanj.

Löhrov štab se pogaja o kapitulaciji z zastopniki NOV v Topolšnici 10. maja 1945

oborožene in so še povzročale žrtve, je ljudstvo že praznovalo zmago. Vse je bilo v zastavah in gorelo je na stotine kresov. V svitu praznovanja zmage, za katero je prebivalstvo Šaleške doline mnogo žrtvovalo, se je v Topolšnici predal s svojim štabom general Löhr. Na hiši v Topolšnici, v kateri je bil tedaj štab IV. operativne cone, je na spominski plošči zapisano: »V tej stavbi je bila 9. maja 1945 v štabu IV. operativne cone NOV podpisana brezpogojna kapitulacija nemških oboroženih sil za jugovzhodno Evropo.«¹³⁸

¹³⁸ Hace, n. d., str. 267—269; Ivan Dolničar-Janošič, Tomšičevci so zajeli von Löhra in razpršili njegovo vojsko, Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad, Ljubljana 1952, str. 86—91.

A VIEW OF NATIONAL LIBERATION WAR IN THE ŠALEŠ VALLEY

Summary

As far as the very beginning of German occupation of the country, in April 1941, the members of Communist Party of Slovenia and of the Union of Yugoslav Communist Youths began to prepare the uprising. In the night between 6th and 7th July, they started on their activities in the Šaleš Valley. After that, the Šaleš partisans' group came into being, and a strong and tight net of adherents to Liberation Front spread all over the neighbourhood. At the beginning of October, three Styrian partisans' groups united into the 1st Styrian battalion in those parts; in the night between October 7th and 8th, that battalion made a successful attack on Šoštanj, after which, for the first time, the Germans shot hostages in the Šaleš Valley.

The development of Liberation struggle in the Šaleš Valley was the most difficult in 1942. The enemy's terror reached its highest point. The Germans arrested a great many people, and 94 hostages from the Šaleš Valley or the adjoining places were shot in Celje and in Maribor. Hostages' and partisans' families were sent to concentration camps. In 1942, the majority of those revolutionary elements who had either been members of Communist Party of Slovenia or in any way linked with it fell in the struggle which really demanded heavy sacrifices. In the year 1942, the first partisans' exploit took place by the end of March. At the beginning of May, the partisans unit that operated in the Šaleš Valley was a special group belonging to the 1st Styrian battalion. After the fights that took place in the beginning of June, and during which that group suffered heavy losses, and after the death of its commander, the national hero Miha Pintar-Toledo, the Staff of 1st Styrian battalion sent reinforcements to the Šaleš group which was made into a company. In June, even before the arrival of those reinforcements, more men from the Šaleš Valley joined the partisans than at any other time between the beginning of the uprising and the year 1944. In the Autumn of 1942, the Šaleš company joined the famous 1st battalion of Pohorje, and the great majority of its men found a glorious death in the great fights that battalion fought.

In 1943, there was no important permanent partisans unit operating in the Šaleš Valley. At the beginning of the year, the development of Liberation movement was checked because of the lack of partisans' activists. However, in the second half of that year, a great change was felt in the Šaleš Valley regarding the Liberation movement. The previous year, the local partisans' organizations had been to a great extent destroyed by the enemy, whereas, in the second half of 1943, everything was firmly prepared for a general uprising. The Liberation movement was stronger and went higher, and though the occupier tried his best to destroy all partisans' activities and to strike a final blow at the Liberation Front, he utterly failed.

The first months of 1944 saw the rapid development of the Liberation movement. The arrival in Styria of the XIVth division that fought its hardest fights during the February German offensive in the very vicinity of the Šaleš Valley gave a great impulse to the general uprising and created the conditions allowing mobilization on a large scale and the military development of Liberation movement in the Šaleš region. In the Spring of 1944, the XIVth division passed in Styria to offensive activities and many fights took place in the Šaleš Valley. On April 26th, two brigades made an attack upon Šoštanj and Velenje. In the night between April 30th and May 1st, the bulk of the division attacked the German positions in the Šaleš Valley. The Bračič brigade destroyed all the equipment of the lignite mine in Velenje, which caused great damages to the enemy. In 1944, there was hardly a day without fights or other partisans' activities in the Šaleš Valley.

The partisans kept on destroying parts of the railway line Dravograd—Velenje—Celje. The Germans were compelled to concentrate relatively strong forces in the Šaleš Valley, and though they suffered heavy losses, they could not boast of much success. In spite of his many offensive, the enemy was at last pushed back into defensive positions. Thanks to the vast cooperation the population offered to Liberation Front and to the partisans' activities, the Slovene people's Liberation Front came to be the true representative of the People's Power, as far back as 1944. That year sees the Liberation movement at its highest point in the Šaleš Valley; under the leadership of Communist Party of Slovenia, all people's forces unite in the fight against the invader.

The work of local committees of Liberation Front that were as well the organs of the Peoples' Power was co-ordinated by four district committees belonging to the Šaleš—Mislinja region. After the liberation of the Upper Savinja Valley, those four small districts united into the Šoštanj district in the Celje region.

In 1945, the units of IVth operative Zone fought many battles in the Šaleš Valley. On May 9th, when the bulk of the forces belonging to IVth Operative Zone were already in Carinthia, General von Löhr, Commandant in chief of South-East German forces, surrendered to the Staff of the Zone at Topolšica near Šoštanj.